

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І.
МЕЧНИКОВА

Факультет історії та філософії

Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Громадсько-політична діяльність Віктора Ющенка»

«Socio-political activity of Viktor Yushchenko»

Виконав: здобувач денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма: Історія та археологія
Гергал Данило Вячеславович

Керівник: д.і.н., проф. Вінцковський Т. С. _____
Рецензент: к.і.н., доц. Левченко Г.С. _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ _____ від.....20__р.

Завідувач кафедри
БАЧИНСЬКА Олена

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № _____
протокол № _____ від.....20__р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою
ECTS/ бали)

Голова ЕК
БАЧИНСЬКА Олена

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Дитинство, освіта, професійна кар’єра Віктора Ющенка (1954-1992 рр.).....	6
1.1. Народження, освіта, формування світогляду та перший досвід роботи Віктора Ющенка (1954-1985).....	6
1.2. Банківська діяльність Віктора Ющенка у Києві, передумова початку політичної діяльності (1985-1992 рр.).....	15
Розділ 2. Політична кар’єра Віктора Ющенка до Помаранчевої революції (1993-2004 рр.).....	20
2.1. Віктор Ющенко на посаді голови Національного банку України (1993-1999 рр.).....	20
2.2. Віктор Ющенко на посаді прем’єр-міністра України (22 грудня 1999-28 травня 2001 рр.).....	21
2.3. Опозиційна діяльність і участь Віктора Ющенка у виборах президента України (28 травня 2001- 20 листопада 2004 рр.).....	33
Розділ 3. Помаранчева революція і президентство Віктора Ющенка (21 листопада 2004- 25 лютого 2010 рр.).....	49
3.1. Політична діяльність Віктора Ющенка, під час Помаранчевої революції (21 листопада 2004-23 січня 2005 рр.).....	49
3.2. Урядова політика президента Ющенка.....	53
3.3. Соціально-економічна політика президента Віктора Ющенка....	65
3.4. Національно-культурна політика Віктора Ющенка.....	72
3.5. Зовнішня політика президента Віктора Ющенка.....	78
Висновки.....	90
Список використаних джерел та літератури.....	97

Вступ

Актуальність теми дослідження. Вивчаючи політичну історію незалежної України, політика її президентів, обов'язково має бути згадана, оскільки Україна за всю історію мала президентську і змішані форми правління, тому дії президента впливали на внутрішній розвиток країни та визначали її зовнішньо-політичні орієнтири. Постать В. Ющенка актуальна в історіографії. Історик С. Кульчицький написав монографію «Помаранчева революція», яка присвячена акціям протесту проти фальсифікацій президентських виборів 2004 р., проти В. Ющенка; Р. Офіцинський захистив дисертацію доктора історичних наук, на тему «Державотворчий процес в Україні 1991–2004 років (на матеріалах періодики Заходу)», і в ній розділ присвячений Помаранчевій Революції. В зовнішній політиці України, при президентстві В. Ющенка, вперше в історії, на саміті НАТО 2008 р., було розглянуте питання вступу України до альянсу, тому в історичних працях, на тему співпраці України та НАТО, в часових рамках, що охоплюють період 2005-2010 рр., не може бути оминута тема політики В. Ющенка. У внутрішній політиці, за президентства В. Ющенка, Голодомор, на державному рівні, визнаний геноцидом українців, що є дуже важливою подією, яку історики не можуть оминати, вивчаючи українську політику пам'яті: А. Любарець захистив дисертацію кандидата історичних наук, на тему «Радянська спадщина у політиці пам'яті в Україні 2005-2015 рр. (на прикладі радянських свят і монументів)».

Мета і завдання дослідження:

- з'ясувати обставини формування світогляду Віктора Ющенка;
- вивчити історію професійного досвіду Віктора Ющенка;
- проаналізувати діяльність Віктора Ющенка на політичних посадах перед його президентством;
- проаналізувати передвиборчу кампанію Віктора Ющенка і обставини його обрання президентом України;
- вивчити зовнішню і внутрішню політику президента Ющенка;

– обґрунтувати результат його політики на хід історії України.

Об’єкт дослідження. Постать третього президента України Віктора Ющенка. **Предмет дослідження.** Біографія, громадсько-політична діяльність третього президента України Віктора Ющенка і її вплив на розвиток і історію України.

Хронологічні межі дослідження. Вони охоплюють період від 1954 по 2010 роки: від народження Віктора Ющенка до завершення його перебування на посаді президента України. Але автор іноді за них виходитиме. **Географічні межі дослідження.** Вони охоплюють територію Української радянської соціалістичної республіки (УРСР) і незалежної України, але автор іноді за них виходитиме.

Визначення дослідницької методики. Методами дослідження даної теми є аналіз наукових праць, досліджень у цифровому вигляді і мемуарних джерел з описом досліджуваного періоду від людей і політичних діячів на тему політичної діяльності і біографії Віктора Ющенка. Джерелом вивчення даної теми є: дані новинних ресурсів з повідомленням про події в Україні в часи громадсько-політичної діяльності Віктора Ющенка, тогочасні дані соцмереж, які в на початку ХХІ ст. тільки почали з’являтися в Україні. Для розкриття теми результативним є метод опитування живих свідків і учасників подій, пов’язаних з громадсько-політичною діяльністю Віктора Ющенка, оскільки покоління розглянутого періоду і сам Ющенко живі.

Огляд джерел та літератури. Оскільки тема є актуальною, є праця “Помаранчева революція” доктора історичних наук С. В. Кульчицького, яка присвячена подіям, пов’язаних з політикою В. Ющенка, в списку присутня праця «Політичний розвиток незалежної України (1991– 2004) в аспекті європейської ідентичності (На матеріалах періодики Заходу)» Р. Офіцинського, який захищав докторську дисертацію під консультацією Кульчицького. Ці автори позитивно ставляться до В. Ющенка, і до ідеології Помаранчевої революції 2004. Паралельно, в роботі досліджена праця доктора історичних

наук Г. Касьянова «Україна 1991-2007 : нариси новітньої історії» і дисертація на здобуття кандидата історичних наук Любарця А. В. «Політика пам'яті щодо радянської спадщини в Україні (2005-2015 рр.)» захищена під науковим керівництвом Г. Касьянова. Два останніх історика, на відміну від двох перших, критичніше ставляться до націоналізму і заходів проти радянських пам'ятників в Україні. Власне, в темі біографії В. Ющенка присутня колізія думок авторів. В дослідженні присутня, також, велика група джерел, дані урядової преси «Урядовий кур'єр» і «Голос України», що дозволяє детальніше дослідити участь В. Ющенка у державних справах.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, висновків і списку джерел та літератури. Основна частина містить чотири розділи і шість підрозділів. У 1-му розділі проаналізовано історію періоду від народження Віктора Ющенка до початку його політичної кар'єри у Києві. Другий розділ описує діяльність Віктора Ющенка на перших в його житті політичних посадах голови НБУ та прем'єр-міністра України до його участі у 2-му турі виборів президента України у 2004 р.. У третьому розділі описана участь В. Ющенка у подіях Помаранчевої революції, проти фальсифікації 2-го туру виборів президента України 2004 р., і його політична діяльність на посаді президента України.

Автор дипломного дослідження мав досвід дослідження даної теми: у власній кваліфікаційній роботі бакалавра, присвяченій історії діяльності молодіжних громадських організацій України в 1999-2014 рр., описував позицію молодіжних націоналістичних і правочентристських організацій з приводу підтримки Віктора Ющенка на президентських виборах 2004 р. і їх участь у Помаранчевій революції; на науковій конференції «Хаджибеївські читання 2024» автор презентував власну статтю на тему «Російсько-українські взаємини у період президентства Ющенка».

РОЗДІЛ 1. ДИТИНСТВО, ОСВІТА, ПРОФЕСІЙНА КАР'ЄРА ВІКТОРА ЮЩЕНКА В НЕУРЯДОВИХ СТРУКТУРАХ (1954-СІЧЕНЬ 1993 РР.)

Аби визначити внесок третього президента України Віктора Андрійовича Ющенко у її розвиток і історію важливо в цілому дослідити його біографію, прослідкувати його шлях до політики і президентства, це розкриє професійні якості президента, які допомогли йому досягти політичної кар'єри, а головним чином, дослідження біографії державного діяча дозволить з'ясувати причини формування його світогляду таким, який він є, в формуванні часто відіграють значну роль родина і становище людини в суспільстві в різні роки життя. Дослідження біографії третього президента також має на меті спростувати деякі міфи і наративи про його особистість. Одним з таких є вислів російської пропаганди, що начебто “Захід України нав'язує свої правила Сходу”. Розділ буде поділений на два підрозділи: перший буде розкривати події від народження Віктора Ющенко до початку його роботи у Державному банку СРСР у Києві у 1985 році, другий – від початку роботи новоспеченого економіста у Державному банку СРСР у Києві до його призначення на посаду голови Національного банку України на початку 1993 р., вже у незалежній Україні, ця посада є політичною, тому це є початком політичної кар'єри майбутнього президента.

1.1. Формування світогляду та перший досвід роботи Віктора Ющенко.

Перед початком дослідження біографії Віктора Ющенко треба, передусім, розглянути історію його родини, бо вона впливала на розвиток його особистості. Батько Віктора Ющенко Андрій Андрійович Ющенко і мати Варвара Тимофіївна Ющенко (Черненко – в дівоцтві) народилися у селі Хоружівка

Роменського повіту Полтавської губернії УНР 10 квітня 1919 і 27 листопада 1918 р. відповідно [53; 54].

Батько здобував вищу освіту на факультеті іноземних мов у Харківському державному університеті, куди йому допоміг вступити викладач з Хоружівки, Андрій Ющенко не закінчив університет через конфлікт, можливо, політичний [81, с. 18-19]. Більшість життя він працював викладачем англійської мови у школі у рідному селі [51; 100, с. 19].

Мати Віктора Ющенка у 1939 р. закінчила екстерном Лебединську педагогічну школу, куди була направлена в примусовому порядку через мобілізацію вчителів-чоловіків, у 1952 р. заочно закінчила Глухівський педагогічний інститут і теж більшість життя викладала у школі Хоружівки фізику і математику [54; 100, с. 17-18]. Батьки Віктора Ющенка в дитинстві пережили Голодомор: сам Віктор писав, як матір розповідала те, як бачила на вулицях села багато померлих від голоду, серед них був її однокласник Іван Токмань, від масових поховань утворилося чотирнадцять кладовищ, від голоду помер прадід Віктора Іван Гаврилович Ющенко, родина матері вижила завдяки тому, що її батько закопав діжку з зерном від “активістів”, які оббирали хати, також родина харчувалася молоком власної корови [81, с. 12-13]. Спогади Варвари Тимофіївни також опубліковані у 2-й Книзі “Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців: Збірник матеріалів”: показана її історія про закопану діжку, також вона розповіла трагічні історії, коли у Хоружівці діти з’їли померлу матір і випадок, коли мати разом зі своїми дітьми з’їли меншого сина [48, с. 100-101].

Батько Ющенка, за даними 3-го президента, у 1932 році втік від голоду з Сумщини разом з іншими дітьми, сівши на вантажний потяг у м. Ромни і дістався на ньому за 2 тижні до м. Баку, де він був затриманий міліцією за ночівлю на вокзалі і був відправлений на примусові роботи з будівництва Біломорканалу на озері Ладога, після добудови каналу влітку 1933 і звільнення з ув’язнення Андрій Ющенко, за словами Віктора Ющенка, рушив до Ростова, а

потім до Харкова, де вступив до університету [81, с. 14-17]. За даними Великої Української Енциклопедії, канал дійсно було добудовано у 1933 р. [141]. Згідно розсекречених документів КДБ, Андрій Ющенко у 1937 році був засуджений “трійкою” НКВС у м. Баку, можливо, за антирадянські настрої [27].

У 1939 р. Андрій Ющенко був мобілізований до радянської армії і став прикордонником у Білоруській РСР, з початком німецько-радянської війни він потрапив у полон до німців в період бою 28 червня-5 липня 1941 р. [59]. Він перебував на примусових роботах у таборах “Мюльберг”, “Ошатц”, “Лейпциг”, “Вольфен”, “Ламсдорф” та “Нюрнберг”, з останнього він втік наприкінці 1943 р. до Львова, де був схоплений і відправлений назад, ще раз втік вже до Франції і зробив ще багато втеч і був затриманий у Німеччині за доносом місцевого мешканця, а після затримання у Польщі потрапив до штрафного табору, а звідти – до табору смерті Освенцима, там Андрій і інші в’язні побили охоронців, за що були у жовтні 1944 відправлені до табору Фльоссенбурга і під час етапу Андрій і 24 в’язні втекли з потяга, Андрія затримали у Празі і відправили до Бухенвальду, а потім – до Фльоссенбургу, де він був приговорений до смертної кари, але вирок не було виконано, бо 23 квітня 1945 р. табір звільнили війська США [59; 81, с. 20-24].

Історія полону батька майбутнього президента ставала приводом для дискусій і маніпуляцій: у Москві ізраїльський автор Юрій Вільнер у 2008 р. звинувачував Андрія Ющенка у роботі на нацистів у концтаборах, у відповідь на це була розсекречена картка військовополоненого, що належала Андрію Ющенку і архівні документи правоохоронних органів СРСР [64; 27]. Як тільки Андрій Ющенко повернувся в село Хоружівка восени 1945 р., він зустрів серед жінок, що його радісно зустрічали, Варвару Черненко, з якою був знайомий, але не бачив 12-ть років, у Німеччині він ментально прив’язався до неї, побачивши її у сновидінні, у грудні 1945 р. вони одружилися, а 15 вересня 1946 р. в них народився син Петро [59; 81, с. 27].

Варвара, після звільнення Хоружівки від нацистів у 1943 р., продовжила працювати у школі, що відновила роботу [100, с. 18], а у житті Андрія Ющенка у другій половині 1940-х рр. відбулися нові історично значущі події, а саме, його можлива співпраця з рухом ОУН-УПА. В січні 1946 р. Андрій Ющенко був призначений директором школи у с. Велика Кам'янка Станіславської області (суч. Івано-Франківська) у зв'язку радянською політикою русифікації у вигляді направлення на Захід України вчителів зі Сходу України, згідно спогадів його дружини, синів Петра і Віктора Ющенків, у Великодній вечір до батька прийшли повстанці УПА з ціллю вбивства за радянізацію, але він їм сказав, що не розділяє ідеї комунізму і вчить дітей українській мові і арифметиці і так почалася його співпраця з рухом, його колеги по роботі підозрювали його у співпраці, мотивуючи це тим, що його бійці УПА досі не вбили [59; 81, с. 31-32].

Згідно з даними розсекречених документів КДБ, опублікованих у виданні “Історична правда” і історика Володимира В'ятровича, Андрій Ющенко зустрічався з повстанцями Стефаном Івасютином, Іваном Сеньківим і ін. і не тільки висловлював їм підтримку, а і розповідав про важливі для історії української державності події, такі як історію виникнення Тризубу, допомагав повстанцям грошима, у листопаді 1947 р., Андрій Ющенко, можливо побоюючись переслідування від радянської влади, повернувся до Хоружівки, але радянська влада знала про його співпрацю з УПА, але не заарештовувала, бо змінила методи з арештів на вербування учасників ОУН-УПА на свій бік, цим займалися агенти, які спілкувалися з Андрієм, якому КДБ дало прізвисько “Хитрий”, але в них не вийшло переконати Ющенка і справу припинили в 1956 р. [89; 27].

Віктор Ющенко, аналізуючи документи, розкрив імена деяких агентів, яких підсиляли до батька: агент Лихий, агент Дорожний, який прикидався провідником ОУН краю на Сумщині, батько йому зізнавався, що співпрацює з ОУН-УПА, ще був агент Мороз [81, с. 32-33], також агентом виявився друг

Андрія Ющенка вчитель креслення Федір Іванович Голуб [81, с. 34]. Інформацію про вчителя Голуба Віктор Ющенко дізнався за власними спостереженнями, тобто знав про діяльність батька. Прес-секретарка Віктора Ющенка Ірина Ванникова в 2011 р. підтвердила те, що він знав про батька [30].

Третій президент вважає, що його рід пов'язаний з кошовим отаманом Петром Калнишевським і гетьманом Іваном Мазепою, за словами Ющенка родство з Мазепою підтверджено шведським архівом, історик Данило Кулик підтверджує інформацію, що у Петра Калнишевського був брат Нечипір Ющенко родом з Хоружівки і козацький рід Ющенків брав участь у заснуванні села [29; 33]. Окреслене питання потребує додаткового пошуку документації. Відтак, наразі, згадану родинну колізію варто трактувати як гіпотезу.

За даними доктора історичних наук М. Вегеша, прихильного до Ющенка, рід його матері Черненків теж давній і бере свій початок у 18 ст. [100, с. 17]. Отже, до народження Віктора Ющенка його батьки пройшли через події, пов'язані з геноцидом більшовицької влади по відношенню до українців та пов'язані з боротьбою за незалежність України, народження його батьків припало на роки Української національної революції 1917-1921 рр.. Багато з перелічених фактів можуть бути суперечливими, проте зв'язок з подіями становлення Української державності, як такий, в родини Ющенка був.

Сам Віктор Ющенко народився 23 лютого 1954 року [55] у селі Хоружівка, яке після встановлення радянської влади стало відноситися до Недригайлівського району Сумської області УРСР і незалежної України станом на 1990-ті-2000-ні рр. [40; 81, с. 16]. За спогадами самого Віктора і його матері, його народження пройшло у батьківському будинку без допомоги лікарів [81, с. 34; 100, с. 19]. До народження другого сина подружжя Ющенків спонукали наполягання сина Петра, який дуже хотів собі “брата Вітю”, як у сусідів, в яких народився хлопчик, якого назвали Віктором, за спогадами Варвари Ющенко, Петро просив в свого діда Андрія “знайти в капусті братика Вітю” [81, с. 29; 100, с. 19]. Стосунки зі старшим братом Петром Ющенко описує виключно як

хороші: Віктор згадував, як Петро подарував йому на 10-річчя шкіряний м'яч, що не могла собі дозволити незаможна родина Ющенків [56; 70]. В дитинстві майбутнього президента до будинку його родини приходили поет Олексій Ющенко і композитор Платон Майборода, першого Віктор називає близьким родичем батька [81, с. 39], натомість сам поет тільки припускає кровну спорідненість, але факт дружби з Андрієм Ющенком визнає [18].

У спогадах Ющенка про дитинство важливим моментом є те, що він був вихований любов'ю до праці: з семи років влітку він допомагав батькам по господарству: годував худобу, сушив торф і т.д.: “Батьки зробили з мене трудоголіка. Я дуже вдячний мамі і батькові, ... <...> Найліпший відпочинок для мене – фізична праця.” [81, с. 48-49] Мати Варвара підтверджувала, що виховувала синів працею, її цитату показав Микола Вегеш: “Ото як тільки вони починали ходити - починали й робити. <...> Тоді з нього виросте людина. Вони в мене все вміють: і сапати, і косити, і біля бджіл ходити...” [100, с. 19-20]. До речі, захоплення Віктора Ющенка бджільництвом почалося, коли йому було 7 років: за спогадами брата Петра, Віктору у цей вік батько подарував вулик [63].

Як було згадано вище, батько Ющенка добре знав українську культуру і історію та розповідав синам про свою участь у русі ОУН-УПА. В дитинстві Віктор від нього і від вчительки Галини Федорівни чув народні українські пісні [81, с. 56]. Також в дитинстві у Ющенка була неприязнь до радянської влади, коли, після смерті дідуся і мачухи батька, від наділеної для сім'ї Ющенків землі відрізали по 25 соток, це правило прибрали у 1980-х рр. [81, с. 40-41].

Ющенко одного разу прочитав томи Всесвітньої історії та про подорожі мандрівників зрозумів, що хоче бути географом або археологом, проте мати наказала йому бути бухгалтером, аби він був поруч з батьками у рідному селі, замінивши на посаді бухгалтера похилого віку у Хоружівці [81, с. 57-58; 63]. Видання “Радіо Свобода” наголошує на тому, що його батько теж виступав за економічну освіту сина: “Інженерів у нас вистачає, підеш на економічний! - на поліг Андрій Андрійович. - Коли не в нас у колгоспі будеш працювати, то де-

небудь в районі чи в обласному центрі - все до нас поближче.” – цитує видання [51].

Отже, у 1971 р. Віктор Ющенко відправився на навчання до Тернопільського фінансово-економічного інституту (нині Західноукраїнський національний університет) на обліково-економічний факультет, який, згідно джерел даного навчального закладу, у 1973 р. став планово-економічним, однією його спеціальністю була “Бухгалтерський облік у сільському господарстві” [38], “Бухгалтерія сільського господарства” називалася група майбутнього політика, скорочено “Б/С”, Ющенко і його одногрупники символічно розшифровували аббревіатуру як “Брати і сестри” [81, с. 66]. Критик Ющенка журналіст Андрій Дереза у 2000-ні рр. вважав ТФЕІ “корумпованим і неprestижним навчальним закладом”, а навчання Віктора Ющенка у ньому – результатом його низького знання і неспроможності вчитися в престижному закладі Києва або Харкова [11].

Сам Ющенко у 2014 р. назвав причиною вибору ТФЕІ пораду друга з сусіднього села, який вчився у цьому ВНЗ і переконав його обрати цей ВНЗ розповіддю про походи в Карпатські гори [81, с. 59]. За даними однокурсниці Ющенка, яка була старостою групи, Марії Павлишин-Куланець і спогадів адміністрації університету, майбутній політик в університеті виявляв лідерські якості і дуже часто в якості інструктора організовував походи в гори, одного разу він через такий похід пропустив заняття, за що отримав зауваження від ректора [65; 2].

Ще, за спогадами однокурсників, Ющенко відвідував туристичний гурток “Клуб шукачів”, був компанійським і багато часу проводив у бібліотеці, університет закінчив на “звичайний” диплом [61; 2; 90]. Під час одного зі сходжень в гори Віктор потрапив під лавину, отримавши легкі травми [81, с. 63-64]. Одногрупники Ющенка, за його словами, розповідали йому історії своїх сімей пов’язані з політичними репресіями з боку радянської влади, а мати Марії Павлишин була зв’язковою ОУН, ще він згадував про те, як студентів

заохочували вступати до КДБ, а їхні бесіди на тему репресій і УПА підслуховували КДБісти [81, с. 72-73]. Ще третій президент згадував випадок, як йому у бібліотеці студент передав працю-самвидав “Іван Денисович” дисидента Олександра Солженіцина [81, с. 76]. Одного літа Ющенко відправився до Казахської РСР, де працював водієм вантажного авто [81, с. 80].

Влітку 1975 р., після закінчення інституту, Ющенко за розподілом був влаштований на роботу заступником головного бухгалтера у колгосп “40-річчя Жовтня” у с. Яворів Станіславської обл. (суч. Івано-Франківська), де він працював до осені і був призваний до армії [31]. За час роботи у Яворові Ющенко побачив як мешканці зберегли традиції і історію: він мав робити облік сіна для виконання правила: одну з шести копиць сіна власник має віддати колгоспу, Ющенка здивувало, що на Заході України збереглася приватна власність на землю, попри соціалізм, також він бачив в багатьох хатах портрет Австрійського імператора Франца Йосифа і чув історії про нього, також майбутнього банкіра навчив різьбленню по дереву різьбяр Тинкалюк Василь Васильович [81, с. 86-87]. Петро Ющенко розповів, що його брат в різьбярстві завжди створював українську тематику: “Якщо це коні, то кінь український.” [63].

Отже, після закінчення навчання в інституті майбутній банкір був мобілізований у прикордонні війська КДБ СРСР поблизу міста Ленінакан Вірменської РСР на державному кордоні з Туреччиною [68; 67]. В інтерв’ю 2004 р. Ющенко казав, що солдатам не було надано допомоги в адаптації до місцевих погодних умов і аби дістати воду вони топили сніг, та про те, що з армії його не дочекалась кохана дівчина, з якою він вчився в інституті [67], її ім’я Елла [81, с. 93]. Аби подолати депресію в армії, він читав “Щоденник” Тараса Шевченка [81, с. 84]. Ющенка неприємно вразили в армії: подія, коли солдата задавив БТР, коли той ховався під ним від спеки, погана якість взуття, неналежні умови для солдат, що були вартовими в зимову погоду, приниження “дідівщиною” солдат з Середньої Азії, третій президент розповідав про випадки

дезертирства солдат інших військових частин і випадки вживання наркотиків і алкоголю товаришами по службі [81, с. 89-93].

Після військової служби, з грудня 1976 по 1985 рік Віктор Ющенко працював виконуючим обов'язки економіста і був керівником у відділенні Державного банку СРСР у смт. Улянівка Сумської області [60]. Про цей період небагато інформації відомо з офіційної преси і наукової літератури у зв'язку з тим, що Ющенко на той момент був в обмеженому колі спілкування і більше про роботу в Улянівці можна дізнатися з його слів. Він писав, що потрапив на цю посаду за розподілом, батьки банкіра не одобрили те, що він працюватиме не в рідному селі, а сам він тоді кар'єрних планів не мав [81, с. 94], проте він мав бажання працювати в місті Суми в майбутньому [81, с. 98].

Під час роботи в Сумській області Віктор став членом КПСС у 1977 році, що було потрібно для отримання посади керівника відділу, і це стало причиною критики Ющенка з боку публіциста Андрія Дерепи [11]. Ющенко розповів, як спілкувався з головами колгоспів, і це його навчило роботі з людьми [81, с. 105], він прагнув вдосконалити структуру кредитних вкладень і за короткий час добився найкращих в області показників для свого банку [81, с. 106].

Він також розповів історію, як ревізор з республіканського банку Микола Петрович Ягодкін, поверхнево оцінивши звіти обласної комісії, звинуватив банк Ющенка у корупції в лісозаготівлі, Ющенко повіз до Києва, до Ягодкіна, всі договори банку як доказ невинності, на що Ягодкін відповів, що написав негативний відгук без причини, лише щоб залякати інших від корупції, що шокувало банкіра [81, с. 107-109]. З 1985 року Ющенко розпочав банківську кар'єру у Києві. Ця подія стала предметом критики Віктора Ющенка з боку опонентів в 2004: Андрій Дерепа задався питанням: Як економіст з села зміг отримати високу посаду у Києві [12, с. 31].

У 2014 році Ющенко розповів як досяг такого успіху: його обурювало, що через планову економіку радянське керівництво, за рахунок бюджету, списувало борги колгоспам і він прагнув це змінити, у 1980-х роках йому, в

рамках відбору молодих фахівців, що довели свою професійність, пропонували вступити на спецфакультет Московського інституту міжнародних відносин, Ющенко відмовився [81, с. 116-117]. Він в Москві добився дозволу на проведення власної експериментальної програми кредитування, згодом ревізори з Києва Василь Буряк та Володимир Щуцький помітили, що ця практика відмінна від радянської системи, у травні 1985 року заступник голови Республіканського банку Олександр Чепель запросив Ющенка на посаду заступника начальника Управління Української республіканської контори Держбанку СРСР, для банкіра це було несподівано, бо він не планував кар'єри [81, с. 118-119].

За період роботи в Улянівці, Віктор Ющенко одружився зі Світланою Іванівною Колісник 1959 р. народження, вона працювала в Улянівці вчителькою української мови та літератури, закінчила Сумський педагогічний інститут [20]. За словами Ющенка, їх познайомив його друг з Улянівки Анатолій Монастирецький [81, с. 109], весілля подружжя відбулося у 1979 році, наступного року в них народилась дочка, яку назвали Віталіна [81, с. 110]. У Улянівці Ющенко жив в квартирі жінки похилого віку, паралельно з роботою вчився в аспірантурі [81, с. 109], регулярно їздив в рідне село Хоружівку допомагати батькам по господарству, брат Петро подарував Віктору авто марки "Жигулі", Віктору при зарплаті у 140 рублів іноді доводилось позичати гроші в батьків [81, с. 112-113].

Отже, за дослідженням подій 31 року життя Віктора Ющенка, відомо, що він тоді був людиною, яка прагне добиватися найкращого результату в своїх цілях, такий його характер зумовлений вихованням в дитинстві у вигляді надмірної любові до праці що, за його словами, вплинуло на формування його професійного лідерства. Ще з дитинства він був ознайомлений з українською культурою, а саме, його батько був пов'язаний з рухом ОУН-УПА, а родина пережила Голодомор і про ці події і участь батька батьки розповідали Ющенку, також до його родини робив візит композитор Платон Майборода, що свідчить

про тісний зв'язок родини Ющенків з українською культурою, а в юності Віктор від одногрупників чув історії про УПА.

Ще на світогляд Ющенка вплинула радянська бідність і закони, які порушують права людей, як наприклад відбирання землі у родини Ющенків.

Дані про ці події з життя президента відомі переважно з його ж слів, це обумовлено тим, що Ющенко на той момент не був публічною особою і дані його особисто і знайомих йому людей стають чи не єдиним джерелом дослідження.

1.2. Банківська діяльність Віктора Ющенка у Києві, передумова початку політичної діяльності.

Протягом цього етапу професійної кар'єри Віктор Ющенко став набагато ближчим до політичних кіл міста Києва, аж поки не став головою Національного банку України на початку 1993 року.

Після роботи з літа 1985 року на посаді заступника начальника Управління Української республіканської контори Держбанку СРСР у відділі кредитування і фінансування сільського господарства, з грудня 1987 по 1990 рр. Ющенко займав посаду начальника управління, заступника голови правління Українського республіканського банку Агропромбанку СРСР, з 1990 р. заступник, з 1992 р. – перший заступник голови правління Акціонерного комерційного агропромислового банку «Україна» [7; 60; 37].

Агропромбанки в республіках СРСР виникли в результаті реформ Генерального секретаря СРСР Горбачова у вигляді часткової децентралізації банківської системи в СРСР, українську філію Агропромбанку очолив Вадим Гетьман [81, с. 123-124, 235]. Він же у 1990 р., на фоні національно-визвольних подій в Україні, найбільше брав участь у перетворенні Агропромбанку на банк «Україна» [81, с. 126].

За цей період Ющенко жив спочатку у квартирі на Троєщині – районі Києва, на початку 1990-х він з родиною переїхав до квартири на вулиці

Інститутській [62]. В перші дні роботи в Києві Ющенко жив у гуртожитку працівників банку, а його сім'я залишалась в Улянівці, в 1985 році у сім'ї народився син Андрій [81, с. 121]. Попри роботу в Києві, банкір щоп'ятниці їздив до рідного села допомагати батькам по господарству, залучав до цієї роботи дочку Віталіну [81, с. 130].

За даними науковців, Віктор Ющенко зміг отримати посаду в агропромбанку завдяки тому, що його професійні здібності оцінив банкір В. Гетьман, В. Солодовник продемонстрував цитату Гетьмана: “Я ще в банку «Україна» зумів зосередити дуже багато талановитих людей. І радий, що зі мною працювали і той же Віктор Ющенко, і той же Віктор Мітюков...” [139, с. 295]. Майбутній президент виключно позитивно описує професійні здібності Вадима Гетьмана і вважає, що він зробив найбільший внесок в перехід України на ринкову економіку [81, с. 241].

В історії про роботу в Києві в радянські часи Ющенко, критикуючи планову економіку, розповідав про проблему безконтрольного списання боргів підприємствам-банкрутам на прикладі власної ревізії банків на Полтавщині [81, с. 124-125]. Коли він з Гетьманом пропонував запровадити відсоткову систему кредитів, керівники Комуністичної партії перешкодили цьому, а коли в Москві відбувся Путч 19 серпня 1991, керівництво СРСР хотіло вивезти всі гроші з України, Ющенко і Гетьман проігнорували телеграму з Москви [81, с. 127-130].

На посаду наступного голови Нацбанку Гетьман і Голова Верховної Ради Іван Плющ вирішили просунути Віктора Ющенка [19]. Вперше Гетьман запропонував Ющенку посаду заступника голови НБУ в 1992 р., він відповів, що вважає важливим продовжувати працювати в банку “Україна” [83]. А в січні 1993, за словами Ющенка, він на стільки не хотів отримувати цю посаду, що симулював хворобу і відправився на лікування до лікарні “Феофанія”, а І. Плющ приїхав до лікарні, сказав йому, що його на посаду рекомендує комісія і відвіз його до свого кабінету у Верховній Раді, а після багатьох відмов від посади з боку Ющенка, Плющ запропонував йому заявити про свою відмову з

трибуни Верховної Ради [81, с. 132-134]. Плющ, до 1994 року, був Головою ВРУ завдяки лобі першого президента України Леоніда Кравчука, а в 1996 брав активну частку у створенні Народно-демократичної партії, яка була лояльна до другого президента України Леоніда Кучми [75].

За час роботи Ющенка в банку «Україна» відбулося кримінальне розслідування, яке могло зробити Ющенка обвинуваченим: у грудні 1991 громадянин Росії та США на прізвище Докійчук з компанії "ДипСовГруп" та директор науково-виробничої фірми "Батьківщина" Чекалов попросили в банку конвертації 25 мільйонів доларів США у 2 мільярди радянських рублів, Ющенко погодився на умову Докійчука, що спочатку банк надсилає рублі йому, а після "ДивСовГруп" надсилає 25 мільйонів доларів банку, у підсумку аферисти привласнили гроші, мільйони доларів не надіслали і втекли до Росії, у жовтні 1992 була відкрита кримінальна справа за статтею "Халатність", Ющенко виправдався тим, що аферисти хитрістю викрали гарантійний лист, який міг би дати підстави їх не випустити [36].

В поглядах Віктора Ющенка відбулися зміни: його батько був паралізований від інсульту, який виник на початку 1991 р., свої думки в день проголошення незалежності України 24 серпня 1991 Віктор абсолютно не пам'ятає [81, с. 120]. До смерті батько консервативно мислив, що начебто не можна в хаті з чоловіком заводити кіз, в батьків Ющенка були корови, в 1992 році батько Ющенка Андрій Андрійович помер [81, с. 130-131]. Мати Ющенка в 1993 році вперше йому розповіла про події Голодомору [81, с. 142].

Згідно аналізу різних джерел, виходить висновок, що ключову роль у зростанні кар'єри Віктора Ющенка у Києві у 1985-1993 рр. відіграв банкір Вадим Гетьман, який оцінив його як здібного банкіра і взяв на вищу посаду. Є певні заперечення історіям, розкритим самим Ющенком, проте аналіз подій 1985-1993 загалом свідчить, що у Ющенка і Гетьмана були тісні професійні зв'язки на керівних посадах. Гетьман, згідно з даними історіографії є одним з засновників банківської системи незалежної України і знайомство з ним

Ющенко, так чи інакше, привело його до політичної кар'єри, яка почнеться з призначення його на політичну посаду – голови Національного банку України. Працюючи на керівних посадах у банку, Ющенко ще більше переконався в недолугості радянських законів в сфері економіки, також, на 1990-х майбутній президент остаточно дізнався історію репресій більшовицької влади стосовно його родини і остаточно сформувався як прихильник незалежності України.

Отже, з'ясовано, що Ющенко з дитячих років виховувався в атмосфері української народної культури, що вплинуло на формування в ньому зосередженості на проблемі національних прав українців. Також, він максимально критикує радянський лад і, маючи жагу до професіоналізму, прагнув внести зміни в систему з максимальною особистою залученістю до реалізації своїх пропозицій. За словами самого Ющенко, він отримав керівні посади в Києві в часи СРСР і в незалежній Україні став головою Національного банку України завдяки тому, що його професійні здібності помітили економісти високого рангу в Москві і Вадим Гетьман в Києві. Але критики Ющенко у відповідь не можуть аргументовано заперечити його слова: наприклад, претензії з приводу отримання ним посад у Києві у 1985 критик Ющенко просто залишає під питанням, а дані про отримання Ющенком посади голови НБУ начебто шляхом службового роману підкріплені лише чутками. Оскільки, станом на 1993 рік, Ющенко не був медійною особою, джерела історії його життя обмежені.

В розділі продемонстровані події того, як Віктор Ющенко протягом молодих років формувався як політик вищого рангу. Згідно його даних, успіхи в його кар'єрі в багатьох моментах були випадковістю, до якої він не прагнув. За кілька годин до початку політичної кар'єри Ющенко, відбулась унікальна подія того, що він, майже безкомпромісно, не хотів бути головою НБУ, і, тільки, тиск, у вигляді присоромлювання, з боку спікера ВР, змусив Ющенко погодитися. Так чи інакше, ментальний стан Ющенко вплине на його дії на політичних посадах і на хід історії України.

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНА КАР'ЄРА ВІКТОРА ЮЩЕНКА ДО ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1993-20 ЛИСТОПАДА 2004 РР.).

Ставши головою Національного банку України, Віктор Ющенко повноцінно став частиною політичного життя країни, в 1999 році, за пропозицією президента Кучми, його обрали прем'єр-міністром, після скандальної відставки у 2001 році, Ющенко перейшов до опозиції, створивши власну політичну партію і висунув свою кандидатуру на вибори президента України у 2004 році. Цього ж року в Україні відбулися масові акції протесту, які отримали назву “Помаранчева революція”, перший день яких, стане кінцем даного розділу. В даному розділі буде досліджена професійна діяльність Віктора Ющенко на політичних посадах, та те, як вона вплинула на розвиток держави і те, як змінювався світогляд майбутнього президента за ці роки, яку політику він задекларував в ході передвиборчої кампанії.

2.1. Віктор Ющенко на посаді голови Національного банку.

Після напруженої атмосфери згоди Ющенко обійняти посаду голови НБУ, 25 січня 1993 року, за його призначення, проголосували 287 депутатів, найперше в будівлі НБУ майбутнього президента вразила велика кількість мішків з непроведеними платіжними документами [81, с. 141], це було результатом поганої роботи пошти і проблемах на залізниці, довгий час в 1990-ті рр. платежі були через Москву і вона їх блокувала [81, с. 144-145].

За даними істориків, Ющенко добився зниження інфляції з 1993 по 1996 з 48% на місяць до 2,1 і менше 1% – в 1997, шляхом обмеження кредитів, дотацій (переважно в соціальній сфері) і обмеження емісій, але ці обмеження були не шляхом бюджетних витрат, а за рахунок виплат громадянам, що призвело до зниження їх платоспроможності [115, с. 541; 120, с. 85-86]. Ющенко просила зробити емісію його матір, бо односельчани скаржилися, що без емісії занепадає сільське господарство, але банкір був категорично проти [81, с. 143-

144]. Важливим власним досягненням Ющенко вважає створення в банку системи платежів: після консультації з партнерами – Міжнародним валютним фондом, Європейським банком розвитку і реконструкції, Світовим банком і Американською агенцією з міжнародного розвитку і, згідно з рішенням парламенту, система запрацювала з січня 1994 року [81, с. 147-149]. У квітні 1999 р. СЕП досягла такого прогресу, що банкіри А. Бірюков та І. Сало виступили за її перехід на Інтрамережі [57, с. 31].

Перехід на електронні платежі, це, в першу чергу, осучаснення України, вслід за технологічним прогресом, в чому, головним чином, заслуга Ющенко, бо він став її відкривачем у нацбанку, навіть першим узгодив її з банківськими організаціями, які мають статус міжнародних. Щодо проблеми емісії та роздача кредитів неплатоспроможним особам, то це продовження радянської планової економічної політики, яку Ющенко критикував з часів роботи в банку Улянівки з 1970-х рр.. Ющенко припинив ці процеси і, одразу, зменшилась інфляція до 1%. Він, по суті припинив планову економіку в Україні. Цей процес переходу України з планової на ринкову економіку є глобальним, на рівні України, розпочатим з 1991 р., і, від цього, не можна казати, що Ющенко є єдиним, хто вів цей процес, але, щонайменше, з джерел з'ясовано, що, до приходу Ющенко до НБУ, проблема залишків планової економіки в Україні була великою, в чому точно була замішана українська влада і Ющенко виправив багато проблем. Додає історичної особливості політиці Ющенко в НБУ те, що він став виправляти проблеми, які бачив з 1970-х рр.

В 1995 р., через кризу, була надрукована купюра в 1 млн. карбованців [123, с. 156], це була крупна емісія і велика інфляція. Паралельно, планувалась грошова реформа: ще з 1992 р. фірми Канади і Мальти почали друкувати гривні для України, але Росія розголошувала інформацію про кораблі з грошима, що було загрозою для них, відносини з Канадою напружилися, але саме Ющенко 13 лютого 1995 зміг домовитися з канадцами, – писав І. Чернік, відповідальний за безпеку в НБУ [78, с. 58-59]. Подія, коли Ющенко переконав в безпеці

транспортування української валюти через океан перевізників, які довгий час були безкомпромісними в своїх побоюваннях, свідчить про дипломатичні здібності Ющенко, і це перший їх яскравий прояв. Ющенко писав, що, за декілька тижнів до реформи, зміг переконати президента в тому, щоб термін обміну валюти було збільшено з двох тижнів до декількох років, а прем'єр-міністр П. Лазаренко наполягав на першому [81, с. 195]. 2 вересня 1996 президент підписав указ про запровадження гривні, згідно указу, з 16 вересня 1996 карбованець виходить з обігу валют, але повне вилучення буде поступовим, Державній комісії з проведення грошової реформи було доручено допомогти громадянам, які не обміняли валюту, з поважних причин [34]. За даними істориків С. Кульчицького та Г. Касьянова, уряд чекав моменту зменшення інфляції щоб запровадити гривню в якості національної валюти, до середини жовтня вдалося завершити обмін купон-карбованців за формулою 100 тисяч за 1 гривню, що вважається дуже успішним кроком [120, с. 155; 115, с. 541]. Оцінка реформи істориками і історія Ющенко про заборону ним “конфіскаційного варіанту” реформи, свідчать про прихильність Ющенко до законних методів ведення економіки, і це показало його професійність, як економіста, бо він продемонстрував, що велику проблему, щодо переведення багатомільйонного населення на іншу валюту, можна вирішити без насильства і радикальних кроків.

Про досягнення Ющенко пишуть не тільки історики і його партнери-банкери, а і банківські установи всесвітнього масштабу: у 1996 р. Віктора Ющенко визнано кращим банкіром року за рішенням ЄБРР, а в 1997 він отримав 6 місце серед найкращих банкірів світу, за рішенням журналу “Global Finance” [21]. Також, визнаний банкір у 1984 році закінчив аспірантуру Українського НДІ економіки і організації сільського господарства, а у 1998 році на базі Української академії банківської справи у м. Суми він захистив дисертацію кандидата економічних наук на тему “Розвиток попиту та пропозиції на гроші в Україні” [21]. Особливість цих подій в тому, що бути

головою НБУ Ющенко не хотів, а уряд України призначив його на цю посаду, для власних цілей, але, отримання Ющенком вищих звань в своїй спеціальності у світі доводить, що, наприкінці 1990-х рр., він міг бути політиком вищого рангу. Восени 1998 року

Росія оголосила дефолт, а гривня, прив'язана до російського рубля, обвалилась з курсу 2 гривень за долар США до 3,37, Нацбанк прийняв рішення відпустити курс гривні за ринковою ціною і, за словами С. Кульчицького і самого В. Ющенка, це врятувало гривню від інфляції [81, с. 217, 222; 120, с. 156]. Але були і проблеми в роботі Ющенка. Він найважчим моментом роботи в банку назвав події 1998 коли кредитори МВФ звинуватили нацбанк у фальсифікаціях задля купівлі закордонними комерційними банками облігацій уряду, облігації це заміна емісійному покриттю дефіциту бюджету, і маніпуляції з ними з боку уряду Ющенко засуджував [81, с. 227]. Співпраця Ющенка з Західними партнерами створила для Ющенка опонентів: лідер Комуністичної партії України обіцяв, в разі власного обрання президентом, ув'язнити Ющенка за його співпрацю з МВФ [121, с. 90].

До кінця 1990-х років, окрім роботи в банку, в політичній кар'єрі і в ідеологічних поглядах Віктора Ющенка відбулись зміни. Очільник партії “Реформи і порядок” В. Пинзеник сказав в інтерв'ю 2018 року, що, в 1999 році, він, разом з лідером партії “Народний рух України” В'ячеславом Максимовичем Чорноволом, пропонував Ющенку балотуватися в президенти на виборах, за невідомих для політика причин, Ющенко відмовився [19]. Сам майбутній третій президент в 2014 році писав, що, на тій зустрічі, обґрунтував свою відмову наступним висловом: “... зараз ми з національними ідеями не пройдемо!” [81, с. 233]. Ці дві події і історія співпраці НБУ з МВФ свідчать про те, що Ющенко, станом на 1999 рік, був ідеологічно сформованим: він розширив співпрацю НБУ з країнами Заходу, до такого ступеня, що йому стали погрожувати проросійські політики, що є ознакою євроцентричних поглядів Ющенка, і, головне, він ідентифікував себе носієм національних ідей, казав

“зараз не пройдемо з такими ідеями”. Ще, він вороже ставився до радянської влади, через Голодомор, про який він знав від матері з 1993 року.

В кінці 1999 року Голова НБУ став прем'єр-міністром України. Ющенко, теж, не хотів цю посаду отримувати. Він писав, що в грудні 1999 він попросився у відрадження до Німеччини, лише, щоб його не призначили прем'єром, але президент Кучма переконав Віктора зайняти посаду прем'єр-міністра фразою, що йому нема кого ставити, і банкір, начебто, відчув, що не може кинути Україну в біді [81, с. 252-255]. Дипломат і науковець Дмитро Ткач назвав головною проблемою для кар'єри Ющенка його нерішучість, у вигляді відмови від політичних посад [131, с. 32].

Підсумовуючи роботу В. Ющенка в НБУ, помічена велика орієнтація на Західних партнерів і співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, що мало вплив на євроінтеграцію України і її економіки. Також, з'ясовано, що до приходу Ющенка на посаду голови, в нацбанку та фінансових органах України тривали радянські методи управління, і багато цих методів зміг ліквідувати саме Ющенко. Найкращим прикладом його подібних дій є обмеження емісій, що є однією з головних ознак ринкової економіки. Під час запровадження гривні досягненням Ющенка стало те, що він зміг, науковими аргументами, переконати уряд не обмежувати в часі право українців обмінювати стару валюту на гривні. Заслуги Ющенка, як реформатора, підтверджує факт його міжнародного визнання банкіром року. Його успішні переговори з Західними фінансистами свідчать про його дипломатичні здібності, які вперше він проявив. Добре демонструє це досягнення подія, коли Ющенко домовився про перевезення купюр гривні океаном, в умовах загрози піратства.

В ідеологічному плані, орієнтири Ющенка на Європу були на стільки значними, що йому погрожували ув'язненням деякі політики. Ще, Ющенко мав перші контакти з лідером правоцентричної партії Народний рух України і, в розмові з ним, назвав себе представником національних ідей в політиці України. На цей погляд Ющенка вплинуло виховання його батьками, в дусі українського

фольклору, та розповіді його батька про свою участь в русі УПА, а з боку матері – розповіді, у 1993 році, про події Голодомору. Отже, Ющенко мав сформовані погляди в національному питанні і надавав перевагу проєвропейській орієнтації. Як і в історії з посадою Голови НБУ, унікальним є те, що Ющенко був аполітичним, і не бажав бути прем'єр-міністром України.

2.2. Віктор Ющенко на посаді прем'єр-міністра України.

Причиною того, чому аполітичного Ющенка, Кучма попросив зайняти посаду прем'єр-міністра України, криється в рішенні Кучми, який бажав продемонструвати населенню і Західним кредиторам свою проєвропейську позицію, і обрав Ющенка, який на той момент асоціювався з проєвропейськи налаштованим реформатором, Верховна Рада обрала його прем'єром 296-ма голосами [116, с. 271-272], це відбулось 22 грудня 1999 року [119, с. 296]. Першим історично важливим рішенням новоспеченого прем'єра було підписання ним 30 грудня розпоряджень про скасування пільг окремим підприємствам і ліквідацію так званого бартеру [119, с. 297] – явище, коли для оплати застосовуються натуральні товари, замість грошової валюти [123, с. 157]. За аналізом газети “Голос України”, кількість скасованих Ющенком постанов, про необґрунтовані пільги, становить 258 [30].

Ющенко писав, що Кучма казав журналістам, що бартер “вигідний” для України, а розмові з ним він звинуватив його в сприянні “краху економіки” [81, с. 274-275]. Але, насправді, результати такої політики прем'єра були відмінними: історик Касьянов відзначив, що, в результаті скасування бартеру, виплати за газ зросли до 87% з 49,2%, за електроенергію – до 75%, також це сприяло поповненню державного бюджету і виплаті заборгованості по заробітній платі [115, с. 545-546]. Газета “Голос України” і кандидат технічних наук Ю. Жук підтверджують, що саме скасування бартеру посприяло появі грошей для виплати заборгованостей, а саме, 1,6 мільярдів гривень заборгованостей по виплатах зарплати та 2 мільярди доларів зовнішнього боргу,

ВВП зріс на 6%, а у сфері енергетики зупинено відплив 10 мільярдів гривень в іноземні банки [10; 22]. У звіті перед народними депутатами у квітні 2001 року Ющенко підсумував, що залишилися заборгованими лише чотири соціальні програми [49]. На посаді прем'єр-міністра Ющенко продовжив ту політику, яку проводив у нацбанку: обмеження емісій та інших грошових запозичень у держави.

Дані істориків свідчать про те, що в Україні фінансові зловживання з боку олігархів і уряду, відбувалися на державному рівні у відкриті і безкарно, і події того, що Ющенко зупинив незаконні фінансові операції і державний бюджет одразу зріс, свідчать про великий масштаб цих фінансових злочинів, і про те, що, до прем'єрства Ющенка, економіка не відповідала навіть базовим міжнародним нормам, оскільки олігархи мали в економіці безконтрольний фінансовий вплив, що побачив Ющенко. Президент Кучма не заважав йому, у зв'язку зі своїм вибором європейського зовнішньополітичного вектору і бажанням продемонструвати реформи європейським політикам.

За дослідженням Інституту політики, за каденції прем'єра Ющенка було розглянуто 212 законопроектів, з яких 82 було прийнято, 62 – відхилено; прийняті законопроекти Інститут поділив за галузями: 24 стосувалися економічної політики, 11 – соціальної, 3 – гуманітарної, 8 – галузевого розвитку, 2-а порівну стосувалися Державного будівництва та Безпеки і оборони, 5 – правової політики та 27 – Міжнародних угод [24]. Вперше свій план реформ прем'єр виклав в прийнятій, у другій половині лютого 2000 р., постанові Верховної Ради “Основні напрями бюджетної політики на 2000 рік”, там були враховані повністю 31-а та частково 9 пропозицій Верховної Ради зі 140, Ющенко наголошував, що бюджет Бездефіцитний [119, с. 297]. Більш детально план реформ Ющенко продемонстрував в урядовій програмі “Реформи заради добробуту”, яка була прийнята 6 квітня 2000 року 261-м голосом депутатів [24]. Згідно розбору від історика Вегеша, вона поділялась на частини: “тактичну” – “100 днів” і “стратегічну” – “1000 днів”, згідно газети “Експрес”, ця програма

“...полягала у виведенні грошей з тіньового обігу та у прискоренні приватизації.” [99, с. 6-7]

Одразу, в двох галузях Ющенко зупинив незаконні фінансові операції. В газеті “Урядовий кур’єр” кореспондент писав, що Кабінет міністрів створив підприємство “Енергоринок” для контролю виконання ліцензійних угод на постачання електроенергії, за це відповідала Юлія Володимирівна Тимошенко [77, с. 2]. Ющенко поставив за мету позбутися нелегального постачання енергетики, ще одним прикладом такої його політики є постанова Кабміну “Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газового конденсату, скрапленого газу та вугілля”, від 4 квітня 2000 р., згідно якої, Міністерство економіки організовує аукціон серед бірж, яка і займатиметься продажем цього палива, продавцями, також, можуть бути підприємства з 50-відсотковим держ. фінансуванням [73, с. 10]. Щодо результатів енергетичної реформи Ющенко, то він встав на захист Тимошенко, коли її критикував Кучма: прем’єр казав, що, завдяки їй, доходи з атомної енергетики до березня 2000 зросли з 13 млн. грн. до 260, а О. Горбунова – авторка статті газети “Голос України”, додала, що, за керівництва Тимошенко, припинилися віялові відключення електрики в населення [10]. Г. Касьянов писав, що Ющенко і Тимошенко змусили відсторонити голову компанії “Нафтогаз” І. Бакая, який приписував Україні неіснуючі борги перед Росією [116, с. 276], і, нині, він живе в Росії. В аграрному виробництві Ющенко, так само, зупинив зловживання при приватизації: “... протягом грудня 1999-го — квітня 2000 р. на засадах приватної власності було проведено реформування всіх колективних сільськогосподарських підприємств. ..., станом на 25 лютого 2000 року було реформовано 7209 господарств. ... з’явилося 1894 виробничі кооперативи, 1674 приватні підприємства з орендними відносинами, 3079 господарських товариств і 457 фермерських господарств.” [10]. Історик Касьянов підтвердив цю інформацію, додавши, що, паралельно, була припинена безкінечна роздача кредитів аграріям, яку завжди критикував Ющенко, а замість неї впровадили

систему субсидування під відсотки, через комерційні банки, завдяки чому збільшилось цільове використання коштів, а 90% кредитів стали повертати [115, с. 543]. В політичній історії Ющенка важливим фактом є те, що він з 1970-х рр. боровся за правильне кредитування в сільському господарстві, з часів своєї роботи в банку Улянівки. Тому це його рішення є знаковим в його політичній кар'єрі. Заходи Ющенка у внутрішній політиці України свідчать, що Ющенко прагнув зменшити нелегальну монополію олігархів в галузях економіки. Ще, в питанні позиції Ющенка в агророзвитку, 11 лютого 2000 р. він зробив заяву до операторів аграрного ринку, в якій підтримав запровадження ринку землі [119, с. 297-298]. Галузі: фінансова, ПЕК та Агропромисловості є основними, серед тих, які Ющенко-прем'єр взявся реформувати, про що свідчать дані аналітиків. Джерела свідчать про те, що в цих галузях був злочинний розподіл сфер впливу між олігархами, і, впровадження Ющенком базових міжнародних норм в галузях повернуло до державного бюджету нелегально виведені гроші.

Ще, прем'єр вважав пріоритетним соціальний захист мало захищених верств населення, а саме, за його ініціативою Кабмін видав постанови: № 697 та 698, від 24 квітня 2000 р., перша стосувалась нарахування робочого стажу людям в період їх непрацездатності, в разі якщо вони обрали спрощену систему оподаткування і сплачують податок [72, с. 6]; друга – встановлювала розмір допомоги особам, які в стані непрацездатності, вагітності та післяпологовому, і, знов таки, обрали спрощене оподаткування [74, с. 9]. Власне, ці постанови дають змогу побачити початок політики соціального захисту з боку Ющенка, яка є актуальною, оскільки, часто була помітна в його політичній діяльності.

На посаді прем'єр-міністра Віктор зробив свої внески і в Зовнішню політику, вище згадано, що вона для нього була першим пріоритетом. 21 січня 2000 р. він в Москві зустрівся з прем'єром РФ В. Путіним та представниками енергетичного сектору РФ, в результаті був підписаний договір, де наголошено на обов'язках кожної зі сторін, Ющенко наголошував, що не тільки Україна має грошові борги перед РФ, а і вона перед Україну за оренду землі у Севастополі,

за передані їй літаки [42, с. 2]. Ющенко говорив з Росією, як з рівноправним партнером України, тоді як, до 2000 року Росія говорила з позиції господаря, і в цьому журналісти бачили революційні зміни. 21 липня прем'єр-міністр РФ М. Касьянов, на наступних переговорах з Ющенко, визнав, що його країна має борги перед Україною [16, с. 2]. Отже, Ющенко-політик одразу прагнув втілити в життя відносини з Росією за формулою, де Україна з нею на рівних умовах, коли перша хотіла домінувати.

10 квітня 2001 р. Ющенко у Москві зустрівся з прем'єром М. Касьяновим, на тему звинувачення Росії в бік України в тому, що продаж українських труб в Росії шкодить її виробникам на ринку, і, після 10-годинної зустрічі, Ющенко зміг переконати прем'єра Росії не вводити мита на українські товари, замість цього, домовилися про взаємовигідні квоти [32]. Торгівельний тиск Росії на Україну був частим явищем в 2000-ні роки, і, власне, Ющенко продемонстрував вміння домовитися, попри тяжкі умови тиску.

В контексті вибору України між Росією та Європейським союзом, то Ющенко обирає євроінтеграцію: 17 травня 2000 р. він, перед робочою поїздкою до Брюсселю на Раду з питань співробітництва України та ЄС, прийняв послів країн ЄС, Канади, США та Японії; і заявив, що Україна виконала більшість пунктів для вступу до ЄС [71, с. 3]. 1 липня, на Зальцбурзькому економічному форумі, прем'єр-міністр України зустрівся з в.о. директора Європейського банку реконструкції і розвитку Ч. Френком і заявив, що він бачить розширення ЄС через 10-15 років, щонайменше, і сказав, що ідеологію вступу до нього треба змінити, у вигляді залучення в інтеграційні механізми країни, які прагнуть вступити до ЄС [13, с.3], тобто допомагати їм виконати умови для вступу до ЄС. Оцінка зовнішньополітичних орієнтирів Ющенка-прем'єра свідчить, що він був повністю євроцентричним політиком, але прем'єр не виступав виключно за євроінтеграцію, для нього було принципово співпрацювати з усіма країнами.

Але розширення Ющенком співпраці з країнами Заходу було дуже помітним, оскільки, він став першим прем'єр-міністром України, який відвідав США, історик Микола Вегеш сказав, що держсекретарка США Мадлен Олрбайт позитивно оцінила візит, а в 2000 р. керівник Світового банку Джеймс Вульфенсон висловив задоволене бажання надавати інвестиції українським реформаторам; 1 березня 2001 р. прем'єр-міністр України, ще раз, зустрівся з головою ЄБРР Жаном Лем'єром [99, с. 7-8]. Ще, в роботі над зовнішньою політикою, Ющенко проявив свою громадянську позицію: 22 червня 2000 р. він, з прем'єром Польщі Є. Бузеком, відвідав у Харкові меморіал розстріляних радянською владою польських офіцерів [5], а в вересні він, у м. Кракові, був присутнім на відкритті пам'ятника військовим УНР і наголошував, що, спільно з Польщею, Україна здобула незалежність [15]. Також, Ющенко зробив внесок в культурний розвиток України тим, що у травні 2000 р. розпочав процес відновлення заповіднику на острові Хортиця [46, с. 6].

Отже, за оцінкою урядової преси і істориків, Ющенко став чи не першим прем'єр-міністром України, який не був надмірно лояльним до Росії, яка спілкувалась з позиції сили. В Ющенка, часто, виходило порозумітися з російським урядом, на темі імпорту Україною газу, яка була основною темою їх переговорів. Урядова преса свідчить, що в зовнішній політиці Ющенка домінував європейський вектор, але про НАТО він не казав. Пріоритетність зовнішньої політики для Ющенка свідчить про його плани, вибудувати взаємовигідні стосунки з іншими країнами. Він, так само, як у внутрішній політиці, побачив проблему зловживання української, влади в тому плані, що вона поступалась державними інтересами Росії, і Ющенко змінив з нею модель стосунків, з її домінування на рівноцінну співпрацю. В біографії Ющенка, 2000-2001 рр. є унікальними, оскільки він продемонстрував власну повну ідеологічну сформованість: він сказав, що виступає тільки за євроінтеграцію України і, на державному рівні, підіймав тему радянських репресій проти українців і поляків, за національною ознакою, а позитивне ставлення Ющенка до держави УНР

доводить, що, станом на 2000 рік, він вважав радянське минуле України колоніальним, окупаційним.

Щодо успішного результату Ющенка-прем'єра, то підтверджує політична популярність політика: фонд “Демократичні ініціативи” у квітні 2001 року оприлюднив результати опитування, за якими, 36% всього населення України позитивно оцінили Ющенка, 21% – негативно, в усіх регіонах, окрім Республіки Крим, більшість населення виступало проти відставки уряду прем'єра, найбільше підтримки уряд мав на Заході України, найменше – на Сході і Півдні, роботу уряду загалом теж більшість оцінила позитивно, але 42 % опитаних не визначилися; але, головним чином, більшість опитаних, 17% визнали Ющенка найкращим кандидатом в президенти, другим був комуніст Петро Симоненко, мав 11% [1]. Отже, підтверджено позитивне ставлення населення до Ющенка, ключовим є факт, що вже в 2001 році Ющенка велика частка населення бачила президентом, що є ознакою його успіхів. Також, в нього з'явився сталий електорат: його підтримувала більшість мешканців Заходу України; станом на 2001 р., в цьому регіоні більшість населення виступала за рух до ЄС, і будь-який зовнішньополітичний курс, окрім проросійського. Отже, Ющенко мав електорат, не ведучи політичної агітації, і це рідкісний приклад в історії України.

За спостереженням ГО “Інститут політики”, найбільше підтримували ініціативи прем'єра: Український народний рух, Народний Рух України, “Реформи і порядок” та “Батьківщина”; а Народно-демократична партія, “Солідарність”, “Трудова Україна” Партія Зелених України та Соціалістична ПУ підтримували ініціативи Ющенка, лише, коли це було в їх інтересах. Проросійські партії, вкрай, рідко підтримували його ініціативи. [24]. Правоцентричні союзники прем'єра є черговим доказом того, що, станом на квітень 2001 р, Ющенко прагнув дерадянізації незалежної України і знайшов односторонців для майбутньої команди, але про це відповідь буде нижче. Саме проросійські опоненти Ющенка відправили його у відставку.

Лідер СДПУ(о), віце-спікер ВР В. Медведчук 26 лютого 2001 р. поставив ультиматум у вигляді створення коаліційного уряду, на його умовах, у відповідь прем'єр спробував укласти політичний договір, але народні депутати це не погодили, і 26 квітня ВР відправила Ющенка у відставку, під її стінами зібралися тисячі людей, на підтримку прем'єра, він сказав до них вислів “Я іду, щоб повернутися”, 29 травня прем'єром став А. Кінах [35; 138, с. 152]. Щодо рішення Ющенка продовжувати політичну кар'єру, який став прем'єром, буквально, під примусом, і не прагнув далі йти в політику, він писав, що, після відставки з посади прем'єра, він думав повернутися в банківську діяльність, але, залишився в політиці, через почуття образи на президента за жорстку відставку [81, с. 283]. Отже, дату 26 квітня 2001 можна назвати відправною точкою, коли Ющенко розпочав самостійний політичний шлях. Показовим моментом є те, що відставці Ющенка сприяв Медведчук, який, є олігархом і доведеним агентом російських спецслужб.

Отже, згідно джерел, в 1999-2001 рр. в галузях економіки існувала однакова проблема, у вигляді того, що фінансовими операціями державного бюджету зловживали, а Ющенко зробив прозорими закупівлі продукції і, через раціональне і легальне використання коштів, та обмеження впливу олігархів, бюджет країни збільшився. З'явилась у Ющенка можливість провести реформи, завдяки тому, що у президента Кучми був запит на них, після того, як він став прагнути вступу України до ЄС. В умовах цих подій, Ющенко був аполітичним, і зміг здобути підтримку в третини населення України, що, навіть, в день його відставки, люди прийшли на мітинг на його підтримку, при тому, що він не робив закликів виходити. Економіка – один з перших пріоритетів Ющенка-прем'єра, зовнішня політика для нього на такому самому рівні.

В зовнішньополітичній орієнтації Ющенко пріоритетним напрямком обрав вступ України до Євросоюзу, наголошував на європеїзації рівня життя України і продемонстрував, що він євроцентрист, за ідеологією. Одночасно, він виступав за хороші відносини з Росією, але на рівних умовах, при тому, що її

уряд намагався домінувати над Україною, в цих умовах Ющенко знайшов спосіб знайти компроміс вигідний Україні, згідно якого, Росія теж мала йти на поступки, в питанні газових боргів і міждержавній торгівлі. В культурному плані, Ющенко засуджував радянські репресії щодо поляків і українців, за національною ознакою. Це є продовженням поглядів Ющенко, щодо національного становища українців, які в нього сформувалися від виховання батьків, у вигляді любові до української культури і ворожості до СРСР.

2.3. Опозиційна діяльність і участь Віктора Ющенко у виборах президента України (28 травня 2001- 20 листопада 2004 рр.).

Шлях балотування в президенти В. Ющенко почався одразу після його відставки з посади прем'єр міністра, 28 травня 2001 р., у вигляді початку його депутатства у Верховній Раді у 2002 році. До депутатства, в 2001-2002 він був директором Українсько-російського інституту менеджменту та бізнесу ім. Бориса Єльцина, [116, с. 288]. Якщо дивитись на ці події з політичної точки зору, то для Ющенко було звичайним явищем працювати в установах, пов'язаних Росією, отже, ворожості до цієї країни він не мав.

16 липня 2001 року колишнім прем'єром, під час символічного сходження на гору Яворина у Івано-Франківській області, було проголошено створення блоку “Наша Україна”, Ющенко заявив, що в блоці буде великий спектр політичних сил, окрім комуністів і олігархів, та назвав єдині прийнятні ідеологічні течії: національно-демократична, соціал-демократична, християнсько-демократична та ліберальна [118, с. 204-205]. 31 липня 2001 в Криму підготували сумісне засідання НРУ з Меджлісом Кримських татар, де мали обговорювати підтримку “Нашої України” [66]. Кримські татари на той момент в більшості виступали проти проросійського зовнішньополітичного вектору.

Отже, Ющенко став генерувати і просувати політичні ідеології, які сформував для себе, ще, в 2000 році. У 2001 Ющенко ще більше демонстрував

свій україноцентризм символічними сходженнями у Карпатські гори в українському національному одязі. Його ідеї сподобались, майже всім українським противникам поглиблення відносин з Росією, хоча Ющенко проти Росії нічого не казав, але, політиками кримськотатарського руху і більшістю політиками-противниками Росії курс в бік Європи сприймався, як антиросійський, бо Європа асоціювалась з демократією і позбавленням від радянського минулого. Як відомо, в березні 2001 року, Ющенко, згідно соціопитувань, здобув підтримку на Заході України, де більшість населення проти союзу з Росією, а, як тільки, він оголосив про створення власної політичної сили, Ющенко об'єднав навколо себе, з усіх регіонів України, людей, які проти союзу з Росією, але їх особливість в тому, що вони ще і євроцентристи, на відміну від праворадикалів.

9 січня 2002 р. був підписаний договір про створення блоку, на цей момент до нього увійшли наступні партії: “Народний рух України” (НРУ), “Український народний рух”, який стане Українською народною партією (УНП), “Реформи і порядок” (ПРП), “Вперед, Україно!”, Молодіжна партія України (МПУ), Республіканська християнська партія (РХП), Конгрес українських націоналістів (КУН), партія “Солідарність”, Християнсько-демократичний союз (ХДС), Ліберальна партія України (ЛПУ) [88]. 16 січня відбувся міжпартійний з'їзд, на якому Ющенко назвав ціллю блоку позбавити Україну того, що заважає її розвитку, і навів цитату Г. Сковороди: “Не вчїть яблуню родити, краще відженїть від неї свиней.”, також экс-прем'єр наголошував, що він був у владі, має досвід і бачив що українську економіку можна підняти [69].

Щодо агітації, на вибори блок пішов з гаслами: ““Не словом, а ділом - В. Ющенко”; “Життя продовжиться і після виборів”; “Наш план простий “Базове послання:” “Ми довели свою компетентність та ефективність роботи при владі, голосуйте за В. Ющенка””, – писало видання “Детектор медіа” [14]. Агітація 2002 р. свідчить про недостатню ідеологічність Ющенка. Лілія Комнат

розкрила, що, згідно програми, блок був не опозиційним, а “альтернативним” владі, з’їзд був присвячений, в основному, темі олігархів, а національні питання, такі як проблема української мови, вступ до НАТО не були підняті, що не подобалось національним партіям [118, с. 206-207]. В передвиборчих гаслах Ющенко-парламентаря часто згадуються олігархи, і це важливий момент, оскільки, як було згадано вище, проблеми в управлінні державою, з якими він зіштовхнувся, будучи прем’єром, мали всі ознаки свавілля олігархів. І в парламентській кампанії Ющенко, він, фактично підтвердив, що в 1999-2001 рр. вони стали для нього найбільшою проблемою.

В першій десятці блоку були лідери партій НРУ, УНР та “Реформи і порядок”: Г. Удовенко, Ю. Костенко та В. Пинзеник, відповідно; 11-ю була

Я. Стецько з КУН [76]. В команді Ющенко були два радикально проросійських політика – Є. Червоненко та Д. Жванія. Катерина Смаглій виправдовує Ющенко за це, бо одним національно-патріотичними ідеями важко перемогти олігархів, які постійно виграють як раз завдяки фінансовому багатству, а Жванія мав великий капітал [138, с. 153-154]. Для Ющенко, дійсно, були виправдані причини для допуску до блоку проросійських кандидатів, бо Ющенко грамотно розумів узурпаційний характер, який можливий, за допомогою фінансових ресурсів олігархів, якого в нього не було.

На виборах до Верховної Ради, 31 березня блок “Наша Україна” здобув 23.57%, це 112 місць, разом мажоритарними округами, Блок Юлії Тимошенко та Соціалістична партія України отримали 22 та 20 місць відповідно [3, с. 30-31]. Перше місце, з понад 50 та 40 відсотками голосів, “Наша Україна здобула у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Рівненській, Волинській і Чернівецькій областях [84]. Отже, на цих виборах підтвердилась лояльність до Ющенко виборців з Заходу України, яка була зафіксована з весни 2001 р. В ВР також були фракції: БЮТ; Комуністична та Соціалістична партії України; СДПУ(О); Регіони України; Народно-демократична партія України; Аграрна партія України; Єдина Україна; фракція партій “Партія підприємців і

промисловців України” і “Трудова Україна”; були ще групи з назвами: Демократичні ініціативи, Народовладдя, Європейський вибір, Народний вибір [25].

Новоспечений депутат Ющенко до власного президентства був членом Комітету ВР з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин [118, с. 208]. До 21 січня 2005 він був автором і співавтором 43-х законопроектів та 8-ми правок до законопроектів, поданих до Верховної Ради, серед них були контр-законопроекти, а саме, Ющенко ставив питання про фальсифікації на виборах мера Мукачевого, був проти: відставки голови Нацбанку Стельмаха, прийняття створеної урядом версії бюджету на 2004 рік, розміру мінімальної заробітної плати на 2003-2005 рр. та проти підписання з Росією договору про “Єдине економічне партнерство”; в інших проектах лідер “Нашої України” подавав свої пропозиції по бюджету на 2004 р., загальна кількість поданих Ющенком законопроектів, правок до них і запитів до різних державних органів становить 83, з них, 45 повноцінно стосуються соціальних питань і державного бюджету, в них згадки про захист дитячих санаторіїв від незаконної реставрації, чимало присвячені соціальним виплатам[4].

Ющенко відвідав 333 засідання ВР, пропустив – 56 [4]. Його запити до Кабміну стосувались, переважно, виплат зарплат і соціальних пільг та зловживання посадових осіб на комунальних та стратегічних підприємствах [4], до Генерального прокурора він звертався теж з приводу соціальних питань, таких як виділення житла сім’ям працівників зачиненого Уманського консервного заводу, також депутат вимагав відкриття кримінальної справи щодо поховань жертв радянських репресій у Вінниці, засуджував незаконне насильство працівниками Херсонської міліції та насильство щодо людей, які організували ходу з Сум до Києва у 2004 р. в рамках акції протесту [4]. Ющенко, будучи народним депутатом, був дуже сконцентрованим на соціальних питаннях, і цей напрям в його діяльності є актуальним, бо Ющенко, в часи президентства, приділяв багато часу соціальним питанням

малозахищеним верствам населення. Ще, він, вкотре, продемонстрував свою ворожість до радянської влади, за її геноцид, щодо українців.

Наприкінці літа з'явилась інформація, що президент пропонує варіант закону, що ВР буде призначати президента [116, с. 297; 2002]. У відповідь на це, 16 вересня розпочалась акція “Повстань Україно”, з вимогою відставки Кучми, її очолили лідери партій “Батьківщина”, СПУ та КПУ, і Ющенко туди прийшов; паралельно, він вів переговори з пропрезидентськими фракціями, але вони припинили з ним переговори, після його участі в акції [35]. В цій історії Ющенко показаний найбільш договороспроможним опозиціонером. І це дійсно так, бо, окрім ідеологічних однодумців, Ющенко брав у союзники політиків протилежних ідеологій: він підтримував, навесні 2004 р., кандидата в народні депутати М. Бродського від партії “Яблуко”, в цей же час, він уклав угоду про спостереження за виборами з КПУ у Одеській області [8].

За даними газети “Голос України”, Кучма, у 2002 р., особисто обрав наступником на президентство Віктора Федоровича Януковича [35]. Опозиція, згідно слів Г. Касьянова, обрала Ющенка, в 2003 році [116, с. 311]. Щодо його популярності, то, коли, 8 квітня 2004 р., в Верховній раді, в умовах фізичних сутичок з опозиціонерами, закон про парламенсько-президентську республіку, з вище згаданою умовою, не підтримали депутати, опозиціонери в залі засідань зустріли цю новину гімном України та криками “Ющенко!” [116, с. 316-317]. Ця подія є найбільш видимою ознакою початку сприйняття Ющенка, як політичного лідера, результатом його роботи стало узгодження, серед опозиціонерів, його кандидатури на посаду президента України.

Виборчий штаб Ющенка очолив О. Зінченко, 4 липня на Співочому полі у Києві, перед 50-тисячма глядачами, Ющенко оголосив про свою кандидатуру, символіка коаліції була помаранчева, основними гаслами кандидата були слово “Так” та “Вірю! Знаю! Можемо!” [116, с. 332]. Балотувався він, як самовисуванець, наголосив, що, за 3 роки спілкування з виборцями, він створив програму, і виклав свій план в промові; за короткий час, він опублікував свою

кандидатську програму “Десять кроків на зустріч людям” [121, с. 88-89]. Пункти програми мають такі положення: Європейська Україна; 5 мільйонів робочих місць за допомогою державного замовлення; легкі умови кредитування для малого і середнього бізнесу; примус олігархів до справедливості; віддати у власність аграрну землю тим, хто її обробляє, загалом, більшість пунктів програми присвячені економіці і соціальним питанням, також Ющенко обіцяв: збільшення чисельності армії; сприяти орієнтації населення на свободу і демократію; взаємовигідні відносини з Росією [68]. Отже, Ющенко знову згадав олігархів, він бачив в них соціальну проблему. Ще, він, як і в депутатській діяльності, зафіксував пріоритетність, для нього, у допомозі мало захищеним верствам населення. В ще одній агітаційній брошурі були продемонстровані інтерв'ю экс-банкіра українській та іноземній пресі: в листопаді 2003 року він заявляв про необхідність євроатлантичної інтеграції України [80, с. 59], що означає вступ і до ЄС, і до НАТО. В книзі більшість слів кандидата про економіку, основний його наголос на тому, що в економіці потрібно давати волю людям, які пропонують вигідні проекти, не зосереджуватись на промисловості в радянських традиціях [80, с. 71].

Його програма, майже уся, соціальна, єдиним, кардинально протилежним союзу з Росією, є пункт про вступ до НАТО. Передвиборча агітація Ющенка тривала від липня до кінця грудня 2004 р., в цей період відбулась Помаранчева революція. Історик О. Сушко і політолог О. Лісничук прийшли до висновку, що, його виборцями є люди, переважно, з вищою освітою, які проживали, як в обласних центрах, так і в селах Центру і Заходу України, і були і україно, і російськомовними, а ще Ющенко мав велику підтримку з боку середнього класу [122, с. 97]. Отже, вони наголосили на тому, що у Ющенка була масова підтримка, і доказом цього є те, що на його передвиборчі мітинги приходили десятки тисяч людей: в Сумах 60 тис. осіб, в Полтаві – 50 тис., в Черкасах – 40 тис. [122, с. 102]. Тенденція виходу великої кількості людей на мітинги, на підтримку Ющенка, почалась з дня його відставки з посади прем'єра, і така

кількість людей на передвиборчих зустрічах демонструє довіру Ющенку на всеукраїнському рівні. З-за кордону Ющенко підтримували країни ЄС та НАТО, вище було згадано, що він багато разів відвідував ці країни. З їх боку до нього був високий рівень довіри до такого ступеня, що один керівників Програми розвитку ООН Карл Міжей у липні 2004 р. ініціював створення міжнародної комісії “Блакитна стрічка”, яка мала давати рекомендації майбутньому уряду Ющенка, її очолили: один з керівників Фонду Карнегі, швед А. Аслунд та українець-економіст О. Пасхавер [121, с. 89].

Більшість ЗМІ підтримували провладних кандидатів, соратників Ющенка часто не пускали в ефіри, а, за аналізом історика, в основу контрагітації проти кандидата увійшло американське походження його дружини та поділ України на Захід і Схід, що начебто “Сходу України нав’язуються цінності Заходу”, цю концепцію вигадали російські політтехнологи В. Грановський та Г. Павловський. [113, с.160-161]. Отже, агітація за Януковича, майже, на 100% складалась з проросійських гасел, в яких Україна представлена не просто союзником Росії, а її територією: Ющенку закидають абсурдні звинувачення в тому, що він, як кандидат в президенти незалежної України, має дружні стосунки с США. Також, показана проблема проросійського сепаратизму.

Найважчим випадком протистояння Ющенка з опонентами було його отруєння. 5 вересня його запросили на вечерю голова СБУ І. Смешко і його заступник В. Сацюк в будинку другого, наступного дня Ющенку стало зле [6], його лікували в австрійській клініці Рудольфінхаус, Ющенко відчував такий сильний біль, що йому поставили переносний інфузомат, який вводив в організм знеболювальні ліки [81, с. 318-319]. Розслідування щодо виконавців отруєння було в часи президентства Ющенка, але, спочатку, австрійські лікарі сумнівно казали про діагноз [121, с. 78]. Але, іноземні токсикологи казали про отруєння: британський токсиколог сказав, що кандидат отруєний діоксином, але ця отрута безпечна в малих і середніх дозах, але “діоксин Ющенка”

отруйніший, бо його виготовили в радянській лабораторії, в якості хімічної зброї; лише 11 грудня 2004 р. лікарня Відня офіційно визнала факт отруєння [121, с. 79-80]. Висновки провідних і незалежних токсикологів світу, про природу отрути, у вигляді хімічної зброї СРСР, є беззаперечним доказом того, що Ющенко хотів вбити російський уряд.

23 жовтня відбувся багатотисячний мітинг біля будівлі ЦВК проти відкриття додаткових виборчих дільниць на території Росії, 26 жовтня Верховний суд України задовольнив скаргу Ющенко і скасував рішення ЦВК, вночі, в першу дату на активістів напали молодики з молотками, яких вдалося затримати [121, с. 109]. Рішення влади відкрити більше виборчих дільниць у Росії, що визнав незаконним Верховний суд, і, в додаток, побиття людей, які протестували проти цього – це яскрава демонстрація явища фальсифікацій на виборах президента 2004, ця подія демонструє, що їх навіть не приховували. Фальсифікації в першому турі виборів були задокументовані іноземними спостерігачами: США, саме за фальсифікації, скасували візи: Григорію Суркісу, зятю Кучми В. Пінчуку, В. Медведчуку, міністру М. Білоконю та генпрокурору Г. Васильєву [126, с. 289-290]. Це рішення США, остаточно, підтверджує, що В. Медведчук був одним з найперших організаторів політичного насильства.

31 жовтня, на виборах з 24-х кандидатів, Ющенко отримав найбільше голосів: 39,9%, Янукович – 39,26% і другий тур виборів між ними був призначений на 21 листопада 2004 року. [113, с. 161]. До підтримки колишнього банкіра, перед другим туром, додалися нові партії-союзники: “Яблуко” М. Бродського, якого він підтримував, Християнсько-ліберальний союз Л. Черновецького, СПУ О. Мороза та ПППУ А. Кінаха [122, с. 97], мер Києва О. Омельченко з партії “Єдність” [121, 128]. Перед другим туром Ющенко продовжував збирати передвиборчі мітинги, але тільки у Києві, бо, через отруєння, він не мав змоги їхати за його межі, лише один раз був на мітингу у Харкові [121, с. 279]. Понад 85% голосів, В. Ющенко отримав у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях, в усіх інших,

Західних і Центральних областях, він отримав, від 39 до 70%, в Південних і Східних областях, де він програв, найбільше він отримав в Херсонській і Дніпропетровській областях – 32,13 та 18,72 %, відповідно [121, с. 142-146]. Окрім продовження тенденції підтримки Ющенка на Заході, помітною є Херсонщина, де, з 2022 р., помітна велика кількість проукраїнського населення.

15 листопада відбулися дебати вихідців в другий тур – В. Ющенко і В. Януковича. На них Ющенко, на звинувачення в тому, що він в нацбанку лобіював тіньову економіку, казав, що за це лобі відповідає вища влада України, починаючи від президента, на слова Януковича про необхідність “єдиного економічного простору” він казав, що експорт з Росією є вигідним, але не можна втрачати шанс рухатись на вигідний ринок Європи, а дружба з країнами не має бути за принципом “з двох одне”, Ющенко висловив засудження тому, що влада розділяє українців на “західних” і “східних” [41]. Як економіст, Ющенко продовжував наголошувати на своїх економічних обіцянках, але він висловив обурення тим, що команда опонента роздмухує сепаратизм в Україні.

На фоні незаконних дій з боку влади, Ющенко розумів, що другий тур буде сфальсифікований, і, як сказав його соратник П. Порошенко, після отруєння Ющенка, його командою було прийнято рішення закупити 400-та наметів для акцій протесту [121, с. 159]. Власне, всі ці події стали передумовою Помаранчевої революції, яка стане темою наступного розділу цієї роботи.

Отже, Віктор Ющенко дійшов до другого туру виборів президента України. За час парламентських виборів і депутатства, першої політичної посади, яку він здобув самостійно, В. Ющенко показав себе, і як правоцентричний, і як соціальний політик: блок “Наша Україна” він створив з правоцентричними політиками, оформивши його проголошення в стилі української національної культури, але головною темою для нього були соціальні питання і боротьба з олігархами. Блок зайняв перше місце на виборах, оскільки Ющенко сприймався населенням, як нове обличчя в політиці. Ющенко хотів переконати соратників Кучми створити парламентську коаліцію, і,

загалом демонстрував свою політичну миролюбність. Ющенко-депутат найбільше законопроектів і депутатських запитів присвятив соціальній політиці, понад 50%: він вимагав, першу чергу, вчасно виплачувати зарплати і пільги малозахищеним верствам населення, але, крім соціальної політики, його турбували надання Росії монополії над Українським ринком, в одному зверненні він згадав радянські репресії проти українців, отже, він продовжував наголошувати на геноциді українців росіянами, що підкреслює його правоцентричну політику. Як депутат, Ющенко, більше, був соціальним.

Коли опозиція висунула Ющенка в президенти, він, що унікально, на основі спілкування з населенням, створив передвиборчу програму, яка, згідно аналізу, була, в більшості, соціальна. Внаслідок зростаючої популярності, з часів його успіхів на посаді прем'єра, на його передвиборчі мітинги приходили понад 50 тисяч людей, в результаті чого, Ющенко вийшов в другий тур виборів президента. Після цього виходу, його підтримали багато політиків не правоцентричних поглядів, завдяки його вмінню вести переговори, і підтримці ним протилежних за ідеологією політиків. В першому турі Ющенко отримав найбільше голосів на Заході і в Центрі України, де найбільше україномовного населення, підтримці цих людей сприяла правоцентрична і проєвропейська політика Ющенка.

Попри велику підтримку Ющенка, в нього була велика кількість радикальних ворогів, серед українців, тому що вони були проросійськими і не сприймали бажання Ющенка рухатися в бік Європи: майже, половина населення України підтримала проросійського Януковича. Опоненти Ющенка вдавались до вкрай злочинних дій: намагалися фізично розділити Україну, територіально, за ідентичністю: виділяли “проросійські” регіони, які не визнають вибори, якщо переможе Ющенко, що є ознакою сепаратизму. Злочини дійшли до того, що Ющенка отруїли отрутою, яка була виготовлена в радянській лабораторії, як хімічна зброя, що свідчить про причетність Росії до злочину. Але, до Помаранчевої революції, Росія не визнавала свою причетність

до подій в Україні. В першому турі були фальсифікації, на користь Януковича, які визнав уряд США. Ці порушення стануть приводом Помаранчевої революції.

Загалом, за, понад, 11,5 років перебування, до президентства, на політичних посадах: голови Національного банку України, прем'єр-міністра України та народного депутата України, Віктор Ющенко продемонстрував особливості свого політичного курсу. Першою подією його політичної кар'єри стала його категорична відмова зайняти посаду голови НБУ, і спікер І. Плющ змусив його, за допомогою морального насильства, зайняти цю посаду. Будучи головою НБУ, В. Ющенко виступав за радикально цільове використання фінансових ресурсів, у вигляді того, що не дозволяв їх витратити на емісії, непомірні кредити та інші неважливі операції, результатом цього стало збільшення державного бюджету і зростання ВВП. Використання ресурсів для емісій, з ціллю регулювання ринкових змін, шкодить економіці, і її зростання, коли Ющенко скасував емісії, свідчить про те, що, до його приходу в НБУ ведення економіки державою, не відповідало ринковій економіці, і Ющенко-голова НБУ змінив цей загальноукраїнський процес переходу на ринкову економіку. Ще, він є одним з першовідкривачів цифрових систем в НБУ. За час роботи в банку, він першим налагодив відносини з міжнародними фінансовими організаціями, такі як МВФ та ЄБРР, і це засудили проросійські політики. Деякі події міжнародної співпраці Ющенко-голови НБУ показують його дипломатичні здібності, наприклад, узгодження безпечної доставки купюр гривні з Канади.

Ще, Ющенко брав участь у запровадженні гривні, в питанні переконання уряду України збільшити час для обміну карбованців на гривні, коли деякі урядовці хотіли зменшити час, навмисно, щоб люди не встигли принести всі карбованці, і довелося б їм уряду менше гривень платити. За свої успіхи, він у 1997 р. був визнаний сертифікованою міжнародною організацією, одним з найкращих банкірів, а в Україні – Банкіром року. Останньою подією, коли Ющенко грандіозно продемонстрував свої економічні здібності, був 1998 рік,

коли, в умовах російського дефолту, Ющенко дозволив гривні впасти до ринкової ціни, що, в результаті, виявилось вигідним для економіки. За його успіхи, президент Кучма запропонував йому посаду прем'єр-міністра України.

Отримувати посаду прем'єра Ющенко, теж, не бажав, що, означає, що, до 2001 р., він був не самостійною політичною фігурою, а Кучмі була потрібна його допомога в реалізації реформ, для євроінтеграції України. Заступивши на нову посаду, як і в НБУ, Ющенко одразу побачив, на прикладі трьох галузей економіки, що економіка України не відповідає міжнародним стандартам: за неповних 8,5 років незалежності України, в ній, досі, були бартерні розрахунки, в Паливо-енергетичному комплексі олігархи займалися нелегальним постачанням енергетики, а в сільському господарстві була, досі, колгоспна система, а держава роздавала агропідприємствам кредити без повернення. Ющенко, місцями, повністю, або частково, припинив ці процеси: в економіці він скасував бартер, в ПЕК – створив підприємство “Енергоринок”, яке мало припинити нелегальне постачання енергії, та запровадив конкурси при продажі енергоносіїв, в сільському господарстві – реорганізував колгоспи, і, замість кредитів, став давати селянам субсидії з контролем їх цільового використання, що особливо, він критикував безконтрольну роздачу кредитів, в часи роботи в банку у 1970-х.

Згідно з даними істориків і урядової преси, всі ці заходи покращили функціонування бюджету, і призвели до зростання ВВП, припинились відключення електроенергії у населення, а кредити, виділені аграрним підприємствам, стали використовуватися за призначенням і покращили становище цих підприємств, і, майже всі, були повернені державі. Отже, Ющенко, доведено, показав хороший результат реформування економіки, з позбавленням залишків радянської системи, також, з'ясовано, що залишкам цієї системи, місцями, активно сприяли українські урядовці. Для Ющенка-прем'єра

3-м пріоритетом була соціально, в урядовій пресі є його постанови про захист прав непрацевдатного населення і вагітних жінок.

В зовнішній політиці Ющенко-прем'єр продемонстрував орієнтацію на Євросоюз: він провів офіційні зустрічі з керівництвом Євросоюзу, а на економічному форумі у Зальцбурзі сказав, що бачить Україну, в контексті розширення ЄС. Також, Ющенко продовжував співпрацю з МВФ і з тими самими Західними фінансовими організаціями, з якими співпрацював в НБУ, і голова Світового банку заявив, що Україна довела сприятливу інвестиційну довіру до себе. Курс України до ЄС започаткований президентом Л. Кучмою, але урядова преса і історики доводять, що Ющенко зробив багато беззаперечно реальний дій для реалізації цього курсу. З російським урядом Ющенко спілкувався, як з рівнозначними партнерами: в липні 2000 року він зміг переконати прем'єр-міністра Росії в тому, що вона теж має борги перед Україною, а не тільки Україна перед нею, 10 квітня 2001 р. Ющенко зміг переконати російський уряд не вводити мита на українські товари, а зміг домовитися про взаємовигідні квоти, і сучасники наголошують на його дипломатичних здібностях, оскільки він добився останнього результату в напруженій атмосфері. Стосується зовнішньої політики і культурна діяльність Ющенка: він з польськими урядовцями вшановував пам'ять і наголошував на радянських злочинах проти України, а саме, вшановував пам'ять репресованих поляків і висловлював симпатію державі УНР 1917-1921 рр.. Це свідчить, що Ющенко, займаючи політичні посади, завжди визнавав ворожість, у минулому, російських імперських режимів проти України. Ще, в культурі, Ющенко зробив чи не найбільший внесок у створення заповіднику на острові Хортиця. Росія за 1990-ті роки, і до 2001 року показала себе, як економічний терорист України: в 1990-х вона навмисно розголошувала координати кораблів, які транспортували українську валюту, в українських стратегічних підприємствах, через лояльних до себе людей в їх керівництві, нав'язувала Україні неіснуючі борги, і, в розмові з Ющенком, казала, що Україна має виконувати будь-які її умови. У підсумку, організував відставку Ющенка кум президента Росії В. Медведчук.

Отже, Ющенко-прем'єр провів дуже якісні реформи, зростання ВВП в результаті яких, задокументоване зростання ВВП України і покращення рівня життя населення. Для такого результату, він зробив базові речі, для економіки будь-якої демократичної держави: прибрав незаконний вплив олігархів, фактично, він адаптував економіку України до міжнародних стандартів. Ющенко зробив реформи, щодо збільшення соціального захисту для малозахисених верств населення, таких як вагітних жінок. Сучасники відзначили, що для Ющенка соціальна політика була однією з найпріоритетніших. В зовнішній політиці, Ющенко показав свою сформованість, як проєвропейського політика, коли казав, що Україна має вступити в ЄС, результатом такої його діяльності, стало визнання європейцями України державою з хорошим інвестиційним кліматом, завдяки реформам Ющенка. Результатом роботи Ющенка з Росією, став перший досвід, коли Україна, говорила з Росією, як рівна держава, і спромоглася відстоювати свої інтереси. Це було продемонстровано, коли Ющенко не погодився виконати необґрунтовані умови Росії щодо газових боргів та, коли він, при переговорах з Росією, зміг добитися рівних, квот на торгівлю трубами. Отже, Ющенко першим подолав загарбницьку політику Росії, щодо України. В культурі, він продемонстрував свою симпатію до української культури, у вигляді, відкриття заповідника історії козацтва на о. Хортиця. В цій сфері він теж чинив опір Росії, наголошуючи на радянських репресіях, щодо України. За часи прем'єрства, Ющенко довів, що він є патріотично налаштованим політиком, у умовах, коли багато політиків України симпатизували колоніальному періоду перебування України у складі Російської імперії та СРСР.

Ще, підсумком прем'єрства Ющенко стало те, що його, в 2001 р., захотіли обрати президентом 17% українців, переважно на Заході України, регіоні, де, на той час, жило найбільше проєвропейськи налаштованого населення, що доводить проєвропейськість Ющенка. Хоча, його психологічна особливість в тому, що, до відставки з посади прем'єра, він не був впевнений,

що піде в високу політику, але прийняв позитивне рішення, і створив політичний блок “Наша Україна”, з правоцентричними партіями, до яких мав симпатію, ще будучи прем’єром, і наголосив, що блок є опонентом радикально проросійським партіям і комуністам. Політик мало наголошував на ідеології, а більше говорив про економічні проблеми, особливо олігархів, що засуджували правоцентричні союзники. “Наша Україна”, на виборах до парламенту, у 2002 р., здобула перше місце, і найбільше її підтримав Захід України. Загальне число законопроектів і звернень до міністрів Ющенка-народного депутата, становить 83, більше половини з них стосувались державного бюджету і захисту соціальних прав населення, в тому числі малозахищеного, знов таки, вагітних жінок, пенсіонерів і т.д., він був проти зупинення підтримки будівництва шкіл і безпідставного закриття підприємств, і т.п..

Ключовими для історії є його постанови проти передачі Росії монополії над українським ринком та розслідування поховань жертв радянських репресій. Крім соц. політики, він продовжив свою політику рівності в відносинах України і Росії, та засудження репресій радянської влади, проти українців, за національною ознакою. В опозиції проти Кучми, Ющенко найбільше імпував опозиціонерам, за свою проукраїнську позицію, приблизно, в 2003 році, його узгодили, як майбутнього кандидата. Коли, саме, проукраїнські опозиціонери, здобували перемоги у парламенті, вони, в поєднанні з гімном України прославляли Ющенка.

Висунувши свою кандидатуру на президентство, він створив передвиборчу програму, на основі спілкування з великим колом громадян України. Більшість положень програми, щодо внутрішньої політики, були соціальними, в зовнішній політиці, він обіцяв вступ до ЄС та НАТО, і союз з Росією, на рівних умовах. Підтримка Ющенка, населенням, особлива тим, що на його мітинги приходили, понад 50 тисяч людей. Його опоненти використовували злочинні методи передвиборчої боротьби: закликали до відокремлення від України регіонів і вдалися до фальсифікацій виборів. В

першому турі президентських виборів В. Ющенко, знову ж таки, найбільше голосів отримав на Заході України. Перед другим туром, він здобув чотирьох політичних союзників-лідерів, з протилежними ідеологічними поглядами, завдяки своєму вмінню домовлятися.

Отже, Ющенко зміг вийти в другий тур президентських виборів, абсолютно не бажаючи бути політиком, 7 років з, понад, 11,5 років політичної кар'єри. Але, завдяки своїм реформам, він зміг здобути сталу підтримку 5-ї частини населення, у 2001 році. І в нацбанку, і на посаді прем'єра, він, однаково виступав проти нецільового, і суперечного для ринку, використання коштів, така його позиція призвела до економічного зростання. В прем'єрстві, і, ставши народним депутатом, він мав ознаки соціального політика. Щодо його політики рівних умов угод з Росією, то виходить висновок, що, він виступав за самостійність України. Він виступав за євроінтеграцію і засуджував колоніалізм Росії, в історії України, що дало йому підтримку на Заході України. Результат виборів 2004 року утвердився, після революційних дій.

РОЗДІЛ 3. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ І ПРЕЗИДЕНТСТВО ВІКТОРА ЮЩЕНКА (21 ЛИСТОПАДА 2004-25 ЛЮТОГО 2010 РР.).

Перший тур президентських виборів 2004 р. пройшов 21 листопада, в умовах великої кількості фальсифікацій та контрагітаційних матеріалів проти

В. Ющенко. Як відомо, його команда розуміла, що протидіяти цього доведеться акціями протесту. Після другого туру, вони відбулися і отримали назву Помаранчева революція, коли проти Ющенко на виборах були фальсифікації. Після революції, Ющенко став президентом України, 23 січня 2005 р. В розділі будуть досліджені його діяльність, при революції та види його політики, при президентстві: економічна, урядова, культурна та зовнішня. На даті, 25 лютого 2010 р., закінчується розділ, оскільки цього дня президентський термін Віктора Ющенко завершений.

3.1. Політична діяльність Віктора Ющенко, під час Помаранчевої революції (21 листопада 2004-23 січня 2005 рр.).

Подіям “Помаранчевої революції”, “Майдану 2004” оглядачі дають різні граничні дати, хтось вважає, що вона закінчилась після переголосування другого туру виборів 26 грудня, але, беззаперечно, завершальною датою, все ж, є інавгурація президента Ющенко 23 січня 2005 року. Початковою датою, одностайно, вважається 21 листопада, день другого туру виборів. Ввечері цього дня, біля штабу Ющенко, на вулиці Боричів Тік було виявлене авто, начинене 3-ма кг. гексогену, вибухової сили, в радіусі 20 метрів, терористами були громадяни Росії, М. Шугай та М. Москвитін, за версією СБУ, замовник злочину походить з оточення російського олігарха Б. Березовського, а народний депутат О. Турчинов, у 2006 р., вважав замовником ФСБ Росії, але вбити хотіли Ю. Тимошенко; в цьому ж році, Шугай і Москвитін отримали 6 і 4 роки тюрми, статтю про тероризм їм не інкримінували [79]. На В. Ющенко було скоєно другий замах, вдруге, пов’язаний з Росією, замовників не знайдено, досі. 21 листопада, соціологічна служба “Національний екзит-пол 2004” показала

результати, станом на 20:00 годину: 58% за Ющенка, 39% – за Януковича; фінальний їх підсумок був: 52,9 % та 44,2 %, відповідно; згідно екзит-полу “Социс” Ющенко програв вибори, згідно екзит-полу “Соціальний моніторинг” – виграв. [121, с. 166; 116, с. 357]. Але директор “Соцису” сказав, що 30 % учасників виборів відмовились від опитування, тому, населення повірило більше “Національному екзит-полу 2004”, який провів більш якісно опитування [121, с. 165]. Наполегливість екзит-полу була першою ознакою 100% перемоги Ющенка, а, ввечері цієї доби, 5 канал і опозиційні сайти повідомили про автобуси з людьми, які декілька разів голосували за відкріпними талонами, про вкиди бюлетенів і насильство проти працівників виборчих дільниць [116, с. 356]. Штаб Ющенка передав дипломатам Західних країн отримані від правоохоронців аудіозаписи розмов у штабі Януковича про фальсифікації при оголошенні результатів від ЦВК [126, с. 296]. Під час подій, коли в публічному просторі з’явилися беззаперечні докази фальсифікацій, ЦВК не оголошувала результатів, але в населення, вже почалося обурення. Це говорить успіх інформаційних ресурсів Ющенка, які, швидко, повідомили про порушення.

Продовженням цих подій стало те, що, в ніч на 22 листопада. Ющенко зустрівся з головою ЦВК С. Ківаловим, що було безрезультатно, вранці кандидат у ефірі 5 каналу закликав людей виходити на Майдан Незалежності у Києві, до вечора вийшло, щонайменше, 150 тис. осіб [116, с. 357-359]. Депутат Верховної Ради І. Юхновський 23 листопада організував у ВР президентську присягу Ющенка на Острозькій Біблії, кандидат відмовився, бо це порушує державні традиції, але він зачитав текст, і, спікер Литвин пішов з зали [81, с. 350-351]. Під час революції, Ющенко організував штаб в Будинку профспілок, у торговельному центрі “Глобус” пригощали революціонерів їжею [126, с. 324-326]. Про забезпечення санітарних умов мітингуючих Ющенко домовився з мером Києва О. Омельченком [121, с. 169]. На прикладі Омельченка, видно, що вміння Ющенка знаходити союзників, допомогло революції.

24 листопада, ЦВК оголосила перемогу Януковича, з 49, 46%-ми голосів, а у Ющенка – 46, 61% [126, с. 299]. Того дня, Ющенко, в виступі, сказав про переголосування другого туру, що було єдиною можливістю, згідно закону [121, с. 184-185]. 25 листопада Верховний суд України прийняв скаргу, від депутата М. Катеринчука, з вимогою скасувати результати другого туру [121, с. 197]. В цій історії Ющенко проявив свої юридичні здібності. Дуже допомогли Майдану його дипломатичні здібності: в перші дні Майдану, В. Ющенко попросив президента Польщі А. Квасневського бути посередником [116, с. 263], і, 26 листопада, відбувся круглий стіл за участі: його, В. Ющенка, В. Януковича, спікера Державної думи РФ Б. Гризловим, Верховного представника закордонних справ ЄС Х. Солани, Генерального секретаря ОБСЄ Я. Кубіша та президента Литви В. Адамкуса, вони погодили позицію – чекати рішення Верховного суду, а також, зобов'язання не розганяти Майдан силою [116, 367-368]. Історик С. Кульчицький писав, що, від цього рішення, Янукович вирішив провести з'їзд, на тему, відокремлення Південно-східних регіонів України [121, с. 215]. В день з'їзду у м. Северодонецьк, 28 листопада Ющенко наполіг на ув'язненні сепаратистів, нікого не ув'язнили, але, учасники з'їзду заявили, що їх слова “неправильно зрозуміли” [93, с. 194-195]. 3 грудня Верховний суд визнав голосування 21 листопада недійсним і призначив дату переголосування – 26 грудня 2004 р. [116, с. 273-274]. Висновок цих подій виявляє великий успіх Ющенка, в тому, що, паралельно з акціями протесту, він зміг домовитися про те, як, в законний спосіб виправити порушення виборів, 21 листопада, а саме, переголосувати другий тур, через Верховний суд. Його успіху посприяли його зв'язки з лідерами країн ЄС, їх тиск на Кучму посприяв мирному рішення. Янукович показав себе антидержавним злочинцем, який був готовий отримати владу, навіть, шляхом розділення України.

На фоні цих подій, Ющенко продовжував вести переговори на двох круглих столах 1 та 6 грудня, він погодився на компроміс, про перетворення України на парламентсько-президентську республіку: 8 грудня закон 4180, про

ці зміни, був підтриманий Верховною Радою [121, с. 162]. Ще була умова, що закон 4180 вступить в силу 1 вересня 2005 р., якщо приймуть закон 3207 про місцеве самоврядування, якщо ні, то з 1 січня 2006 р. [121, с. 266-267], стався другий сценарій [93, с. 199]. Ці історичні події демонструють політику Ющенка, у вигляді компромісу. Згодою на зміни до Конституції, Ющенко, будучи переможцем і сильною стороною, захотів того, щоб, окрім перемоги революції, її визнали політики протилежного йому табору. Демонстрував він компроміс на дебатах з Януковичем 20 грудня, коли пообіцяв захищати права російськомовного населення [126, с. 304].

За весь час революції, на Майдані виступали музичні гурти і співаки: Р. Лижичко; О. Пономарьов; О. Скрипка з гурту “Воплі Відоплясова”; С. Вакарчук – з “Океану Ельзи”; гурт “Гринджоли”, який оспівав головне гасло Майдану “Разом нас багато, нас не подолати”; гумористичний сайт “Веселі яйця” Д. Чекалкіна та ін. [126, с. 330-331]. Більшість цих гуртів були з Заходу України і основна тематика їх пісень – патріотична. Патріотизм, на момент 2004 р., був унікальним явищем, оскільки, тоді, багато мешканців України хотіли загарбання України Росією. Як було згадано в дослідженні, з 2001 року Ющенко був з рішучими патріотичними та антирадянськими позиціями. На переголосуванні 26 грудня, його, вкотре, підтримали мешканці Заходу України. Того дня, у виборах взяли участь 29 млн. 68 тис. 309-ть громадян, за Ющенка проголосували 51, 99 %, за Януковича – 44, 2 %, першого спочатку привітали: президент Грузії та Верховний представник ЄС, а потім, всі лідери світу [126, с. 335]. В межах 90% голосів, Ющенко отримав: у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській та Волинській областях, в інших, майже усіх, Західних і Центральних областях, він отримав, в межах, 70-80% голосів, крім Закарпатської, Житомирської, Полтавської та Кіровоградської областей, де він отримав, в межах 60% голосів, Херсонська та Дніпропетровська області залишились єдиними Південно-східними областями, де Ющенко набрав

найбільше голосів [121, с. 289-291]. Ющенко переміг, в умовах, коли він був отруєним, і, лише, один раз виїхав до виборців, за межі Київської області.

Аби перебити перемогу Ющенка, Янукович подав скарги до Верховного суду, 20 січня 2005 р. судом була відхилена остання скарга, і 23 січня відбулась інавгурація Віктора Ющенка [126, с. 338]. 31 грудня В. Янукович пішов з посади прем'єр-міністра [116, с. 379]. 23 січня, вранці, до Верховної Ради на інавгурацію Ющенка прибули 64 іноземні делегації: 5 голів парламенту, 3 прем'єр-міністри та 8 президентів, Ющенко склав присягу, поклавши руку на Пересопницьке Євангеліє і Конституцію України, після чого, він з трибуни висловив промову, в якій підкреслив легітимність передачі влади і подякував за це депутатам, після, він пішов на церемонію присяги перед ЗСУ, а потім пішов виступати на Майдан [126, с. 339]. Але останнє він зробив, вже будучи президентом, що розглянуто в іншому підрозділі даної роботи.

Щодо Помаранчевої революції, автор даного дослідження в іншій науковій роботі прийшов до висновку про те, що до революції приєдналися всі націоналістичні організації, і дуже велика кількість молоді, червоно-чорні прапори організатори забороняли [106, с. 23-24]. Історик Офіцинський назвав три фактори революції, а саме, це те, що середній клас побачив у Ющенку шанс на зміни; те, що Ющенко відповідав потребам українців у баченні становлення незалежної України; та те, що спонтанному виходу людей на протести сприяло відчуття шансу на вступ України до ЄС, а не тільки нахабні фальсифікації виборів [126, с. 342]. Огляд джерел виводить на висновок, що, шанс вступу України до ЄС був, чи не основним, фактором виходу аполітичних людей на Майдан 2004. В історії України, помітний факт, що, до 2014 р., люди виходили на 100-тисячні протести, тільки, коли мали відчуття втрати життєво важливого шансу, в випадку 2004 р., це шанс вступу до ЄС. На революцію Гідності, люди вийшли сотнями тисяч, теж, коли дізналися про упущений шанс вступу України до ЄС, хоча, президент Янукович, до 2013 р., вчиняв багато порушень, і не було масового виходу людей на протести. Але, в 2004 році, головною причиною

виходу людей на Майдан було їх почуття шансу на демократичні зміни в Україні, а саме, домінування олігархів в країні зачепило людей, які жили аполітичним життям: віялові відключення, зменшення зарплат; і Ющенко, в 2001 р., боровся зі зловживаннями олігархів, через що, здобув велику підтримку.

В перший день Помаранчевої революції, 21 листопада, Ющенка намагались підірвати громадяни Росії, але, замовників злочину не знайдено. Коли, того дня, відбулись фальсифікації виборів, Ющенко продемонстрував оперативність протидії їм: журналісти телеканалу “5 канал”, що належав соратнику Ющенка, П. Порошенку, відстежили порушників виборів, і повідомили про це публічно.

В подальшому, Ющенко допоміг Майдану своїм союзом з мером Києва, який зміг забезпечити протестувальникам їжу, житло і санітарні умови.

Завдяки зв'язкам в правоохоронних органах, він зміг дістати більше доказів фальсифікацій, і передав їх Західним країнам. Завдяки дипломатичним здібностям, Віктор Ющенко, переконав лідерів країн Заходу стати посередниками в переговорах з владою України, що дозволило юристам Ющенка, безперешкодно, в законний спосіб, оскаржити в Верховному суді результати виборів 21 листопада. Ораторські здібності Ющенка на трибуні Майдану надавали більше мотивації його активістам. Активність він проявляв, в умовах, фізичних травм, від отруєння, і незмоги виїхати з Києва. При переголосуванні 2 туру виборів, Ющенко, з відривом, переміг в Західних і Центральних областях України, що підтверджує симпатії до нього, з боку україномовного населення. І, на Майдані, переважали патріотично налаштовані культурні об'єднання і україномовні люди. Головне досягнення Ющенка в тому, що, своїми діями він відповідав соціальним і ідеологічним потребам великої частини населення України, також, він став поважним політиком в ЄС.

3.2. Урядова політика президента Віктора Ющенка.

Отже, колишній банкір, прем'єр-міністр і народний депутат України, став президентом України. В підрозділі буде досліджена кадрова політика В. Ющенка і його співпраця з вищими органами влади України, з Верховною Радою, оскільки Україна, з 2006 р. – парламентсько-президентська республіка.

24 січня 2005 р., президент Ющенко призначив в.о. прем'єра-міністра Ю. Тимошенко; замість адміністрації президента, створив секретаріат президента, створив секретаріат президента України, який очолив О. Зінченко, секретарем РНБО став П. Порошенко [126, с. 339-340]. Тимошенко і Порошенко, згодом, стануть політичними ворогами. Ющенко, коли обирав, кому з них надати посаду прем'єр-міністра, змусив їх обох пройти тест: якщо вони будуть прем'єром/кою, кого вони візьмуть в свою команду? Правильність цього тесту полягала в тому, що вони мали взяти в команду одне одного, вони тест провалили [81, с. 421]. Цей тест демонструє способи, якими Ющенко дотримувався єдності, і демонструє його досвід в цьому плані.

4 лютого 2005 р. депутати Верховної ради затвердили Тимошенко прем'єр-міністеркою, цього ж дня Ющенко підписав укази про призначення голів: ОДА х областей України і Севастопольської та Київської міських державних адміністрацій; ще, він призначив 22-х вищих керівників, міністрів, серед них, СБУ очолив О. Турчинов, Ю. Луценко став міністром внутрішніх справ, Р. Зварич – міністром юстиції, Д. Жванія – міністром з питань надзвичайних ситуацій, Є. Червоненко – міністром транспорту та зв'язку, А. Гриценко – міністром оборони; Першим віце-прем'єр-міністром став А. Кінах, віце-прем'єрами, також, стали: Р. Безмертний, О. Рибачук та М. Томенко [44]. Отже, Ющенко призначив відповідальними за урядово-суспільну своїх близьких соратників та новоприбулих з інших політичних таборів членів “Нашої України”. Згідно Конституції України 2006 р., президент Ющенко міг призначати самостійно, або за згодою ВР, або за поданням прем'єр-міністра: голову НБУ, Генпрокурора, голову МЗС, міністра оборони, послів, 1/3 складу

Конституційного суду, 1/2 складу Нацради з питань телебачення і радіомовлення та складу ради НБУ, командування ЗСУ та членів РНБО. За 2005 рік, В. Ющенко змінив 1197 посадовців, серед них 47 радників радників президента, понад, 50 % звільнень відбулось до квітня, в квітні 2006 р. він звільнив 84-х посадовців, 16 – призначив, за все своє президентство, він звільнив 1789 посадовців, 1770 – призначив [43]. Отже, основну частину реставрації влади, на дві третини, Ющенко завершив в 2005 році.

5 березня 2005 р. відбувся установчий з'їзд політичної партії “Народний союз Наша Україна”, її головою обрали Р. Безсмертного, В. Ющенко став почесним головою, партії: Реформи і порядок, Молодіжна партія України, Солідарність та Єдність заявили про саморозпуск і влиття в “Нашу Україну”, НРУ і УНП зберегли суб'єктність, у відповідь на застереження Ющенка, лідер НРУ Б. Тарасюк, заявив, що на виборах до ВР, вступить в блок, разом з “Нашою Україною”, сам президент України говорив знайомі висловлювання про необхідність об'єднання для перемоги [17]. На цьому з'їзді, Ющенко показав свої наміри монополіста, у вигляді бажання об'єднати проєвропейські сили, виключно, в своїй партії. Програма партії, згідно даних аналітичного центру “Парламент. ua”, декларувала “... демократичний розвиток України, зміцнення та захист незалежності і державного суверенітету, забезпечення демократії та верховенства права. В економічній сфері "Наша Україна" обіцяла підтримку для малого та середнього бізнесу, орієнтацію на національних виробників, досягнення бездефіцитності бюджету шляхом збалансування видатків та збільшення надходжень, зокрема, від зростання експорту. У міжнародній політиці партія ставила собі за завдання вступ України до Європейського союзу та НАТО.” [47]. Отже, програма партії була заснована на демократії і євроцентризмі.

В перші місяці президентства Ющенка, його безпекова політика почалась з затримань учасників сепаратистського з'їзду у м. Сєверодонецьк: Б. Колесніков, Є. Кушнар'ов були затримані у 2005 р., під приводом корупції, а

потім, було відкрито провадження, за статтями ККУ про сепаратизм, щодо них, за такими ж Статтями було розслідування, щодо О. Єфремова, міністра А. Толстоухова, але, в серпні Б. Колесніков вийшов з СІЗО [108]. Ця подія демонструє не тільки ставлення Ющенка до сепаратистів, а і його демократично політику, у вигляді відсутності тиску на суди, з боку президента. В справі про отруєння, станом на вересень 2009 р. генеральний прокурор О. Медведько заявив, що розслідування не завершене, але були названі підозрювані: В. Сацюк, кухар та працівник обслуговування столу, за яким вечеряв В. Ющенко 5 вересня 2004 р., президент звертався до Росії з вимогою екстрадиції підозрюваних, або дати дозвіл на їх допит в посольстві України в Москві [9]. Сацюк з 2005 року працює в ФСБ Росії. Отже, в справі отруєння В. Ющенка, щонайменше є заступник голови СБУ, який зрадив присязі України, що максимально збільшує варіант замаху з боку російських спецслужб.

В команді третього президента України відбулися розколи: Ю. Тимошенко і П. Порошенко вступили в конфлікт, на тему реприватизації: перша хотіла безконтрольно роздавати власність лояльним до влади бізнес-структурам, другий виступав за поступовий процес реприватизації [108]. Перший розкол в команді Ющенка був 3 вересня 2005 р., коли голова Секретаріату О. Зінченко зібрав конференцію, на якій дискредитував Порошенка і першого помічника президента О. Третьякова [116, с. 405], там виступав і М. Бродський [81, с. 400]. 7 вересня Ющенко домовився з Тимошенко про відставку П. Порошенка, Генпрокурора С. Піскуна, міністра економіки С. Терьохіна, віце-прем'єра та голови СБУ О. Турчинова [81, с. 407], але Тимошенко зібрала голів силових структур і агітувала їх за відставку президента, у відповідь на це, Ющенко звільнив Тимошенко з посади 8 вересня, одночасно з вищезгаданими посадовцями [108]. Після відставки Зінченка, Секретарем президента став О. Рибачук [81, с. 417]. Фігура Ю. Тимошенко в даній історії сприймається істориками по різному, головним, в чому її

звинувачують, є її можлива проросійська позиція, це буде досліджено в наступних підрозділах роботи.

Після цих подій, Ющенко пішов на домовленість з “Партією регіонів”: замість Тимошенко президент представив кандидатуру Ю. Єханурова, 22 вересня Ю. Єханурова підтримали 289 народних депутатів, з них 50 – від “Партії регіонів”, цього дня, прем’єр-міністр підписав з В. Януковичем “Меморандум порозуміння між владою та опозицією”, після чого були припинені кримінальні провадження щодо сепаратистів [108]. Суперечлива подія, коли В. Ющенко пішов на угоду з проросійськими партіями, для багатьох оглядачів збільшує сумніви в його патріотичній позиції, але відповідь на це питання буде в дослідженні наступних років його президентства. На фоні цих подій, тривала підготовка до Парламентських виборів 2006 р..

5 листопада 2005 р. відбувся установчий з’їзд блоку “Наша Україна”, до якого увійшли партії: НРУ Б. Тарасюка, ПППУ А. Кінаха, КУН О. Івченка, УРП “Собор” А. Матвієнка, ХДС В. Стретовича, партію “Наша Україна” очолював Р. Безсмертний, а блок – Ю. Єхануров. Історик В. Яремчук відзначив, що проблемою для блоку було те, що його ідеологія була надто зведена до ідеології Майдану 2004, а свого доробку майже не мала, партії “Реформи і порядок” та

“Українська народна партія” не приєдналися [145, с. 1-2; 47]. Отже, В. Ющенко не відступав від ідеології правоцентризму і продовжував її втілення в політику, але, через конфлікти в середині його команди, він став втрачати політичних союзників. 26 березня 2006 р., на виборах, за блок проголосували 13,95% виборців [47], перше місце він здобув лише в трьох областях: Львівщині, Івано-Франківщині і Закарпатті [81, с. 411]. Отже, Ющенко зберіг лідерство лише в найбільш євроцентричних областях України.

В Верховній Раді весь блок “Наша Україна” складався з 81 депутата, Блок Юлії Тимошенко – зі 129, а фракція Соціалістичної партії України – з 33, вони хотіли створити коаліцію, але лідер соціалістів О. Мороз виставив свою кандидатуру на посаду спікера ВР і його підтримали регіонали і комуністи, і він

створив коаліцію з цими двома партіями, історик Г. Касьянов наголошує на протилежності ідеології цих партій [116, с. 417-418]. Морозу не подобалась кандидатура П. Порошенка, але НСНУ не пішла Морозу на поступки [108].

Щодо висновку Касьянова, то він демонструє проблему, що для політичних партій незалежної України ідеологія відіграє малу роль: головна їх ціль це зовнішньополітична орієнтація, і КПУ та “ПР” об’єдналися на основі проросійської орієнтації. Фактично, в 2000-ні роки у великої кількості українських партій була колоніальна орієнтація, і це було великою перешкодою для діяльності Ющенка, бо більшість населення України обирала до ВР партії антиукраїнського спрямування. В цих умовах, 3-му президенту доводилося приймати суперечливі рішення, одне з яких було, у вигляді, коаліції з “Партією регіонів”.

4 серпня 2006 р. був підписаний головами всіх фракцій ВР, крім Ю. Тимошенко, “Універсал національної єдності”, поступки проросійським силам були, у вигляді, гарантування використання російської мови в усіх сферах життя громадян, в питанні співпраці з Росією в форматі “Єдиного економічного простору” та в питанні вступу України до НАТО, виключно, через референдум, але після виконання процедур для вступу. Цього ж дня, Янукович став прем’єр-міністром [45; 108]. Зберегли свої посади: Ю. Луценко, Р. Зварич, Б. Тарасюк, А. Гриценко, Міністерство з питань надзвичайних ситуацій очолив В. Балоба [47], куди був призначений, після Д. Жванії. Восени 2006 р., В. Ющенко призначив на посаду секретаря РБНО “регіонала” Віталія Гайдука [116, с. 421], замість А. Кінаха. Причиною такого компромісу, з боку Ющенка, є домінування проросійських сил, як згадано вище. Ющенко, як дипломат, не тільки знайшов компроміс, а і відстояв його, коли його порушили. Історик В. Головка писав, що “Наша Україна” вийшла з коаліції у жовтні 2006 р. саме через те, що Янукович на саміті НАТО завив, що розробка Плану дій щодо членства України “не на часі”, в цей час В. Ющенко закликав міністрів піти у відставку, Ю. Луценку і Б. Тарасюку дозволив залишитися, але в грудні 2006 р. ВР

звільнила Луценка і його посаду отримав В. Цушко, Ющенко, за квотою президента, не дозволяв звільняти Тарасюка, але в березні 2007 р. політики узгодили компромісну кандидатуру міністра закордонних справ – А. Яценюка [108].

Політичний розкол мав дуже тяжкий характер: історик Г. Касьянов писав, що з вересня 2006 по березень 2007 р. уряд ігнорував укази президента, а він накладав вето на постанови Кабміну, особливе місце займають події, коли Ющенко, у січні 2007, попри подолання вето парламентом, відмовився підписати закон, який забирає повноваження в президента, з порушенням Конституції [116, с. 421-422]. Події після парламентських виборів 2006 р., згідно даних істориків, в більшості, включали в себе необгрутований саботаж роботи державного апарату: ініціатива фракції “Партії регіонів”, у вигляді порушення Конституції України, доводить її деструктивну політику. Проти Ющенка, в даній ситуації, виступили його однопартійці з іншого ідеологічного табору: А. Кінах і його фракція перейшли до коаліції з регіоналами [116, с. 423]. Власне, ці події демонструють, що політика Ющенка, у вигляді союзницьких відносин з протилежними, за ідеологією політиками, нашкодила йому. Але, у умовах симпатії до проросійських партій, з боку населення України, така політика є виправданою.

2 квітня 2007 р. президент В. Ющенко підписав указ про розпуск Верховної ради 5-го скликання, вибори були призначені на 27 травня, у відповідь, прихильники Януковича організували протест на Майдані незалежності [108], а прихильники Ющенка та Ю. Тимошенко – на Європейській площі Києва [116, с. За даними істориків Н. Мороз, з обох боків було багато проплачених активістів [125, с. 94], а спостерігачі ПАРЄ назвали це явище “бізнес-майданом” [125, с. 107]. Коли правомірність рішення президента розглядав Конституційний суд, на суддів відбувався кримінальний тиск, в чому президенту допомагав голова СБУ В. Наливайченко [116, с. 426], з 2010 р., він перейшов до партії НСНУ [47], а 25 травня Ющенко додав до повноважень

президента командування внутрішніми військами [116, с. 427]. Фракції “Наша Україна” та “Батьківщина” вирішили скласти депутатські мандати, щоб в парламенті не було кворуму, паралельно, Янукович вів переговори з Ющенком [108]. 26 травня вони домовились про вибори до ВР 30 вересня 2007 р. [125, с. 107].

Дані рішення В. Ющенка викликають багато суперчок: чи правомірно він вчинив? Висновок виходить наступний, що проросійська Партія регіонів, користуючись більшістю, прагнула повністю позбавити повноважень президента, зробивши парламент єдиним керівним органом України, за зразком, як хотів зробити Кучма у 2002-2004 рр., і це порушує компроміс, на який погодився Ющенко у 2004 році, у вигляді закону 4180. Отже, в цій ситуації, Ющенко, попри деякі порушення ним закону, зупинив незаконну узурпацію влади.

В новому блоці “Наша Україна - Народна самооборона” об’єдналися 10 партій: НУНС, “Вперед, Україно”, КУН, НРУ, ХДС, УРП “Собор”, Європейська партія України, УНП, Партія захисників Вітчизни та “Пора”; до блоку приєднався новостворений блок Ю. Луценка “Народна самооборона”, головою виборчого штабу став В. Балоба [145, с. 2], він пішов, через конфлікти, і, з кінця 2006 р., фракцію і партію “Наша Україна” очолював В. Кириленко [47]. На виборах 30 серпня блок здобув 14,15% голосів, “Наша Україна” здобула 1-е місце лише в жодному регіоні – Закарпатській області, з 31% голосів, парадоксальним є те, найбільше голосів було в Івано-Франківській області – 36,78%, в межах 30% голосів “Наша Україна” отримала у Львівській та Тернопільській областях, але першість в них отримав отримав БЮТ [85]. В цих виборах видимий підсумок політики Ющенка: в дослідженні його президентства видна його дипломатичність, як політика: він намагався будь-яку проблему вирішити дипломатичним шляхом, тоді як для Тимошенко основним методом була деструктивне відношення до опонентів, що допомогло їй здобути популярність в “патріотичних” регіонах України. В партії “Наша Україна”, з

2010 р., почався розкол, коли до неї прийняли С. Бондарчука, і в 2013 р. він виключив Ющенка з партії [47].

В Верховній раді 6-го скликання Ющенко наполягав на коаліції НСНУ, БЮТ та ПР, але Ю. Луценко був проти такого і В. Кириленко, попри думку президента, уклав угоду з БЮТ, Ющенко особисто переконував погодитися нашоукраїнців, які були проти коаліції з БЮТ; 29 листопада коаліція була створена, а спікером ВР став А. Яценюк, Ю. Тимошенко – прем'єром, Ю. Єхануров – міністром оборони [108]. І. Плющ був одним з головних прихильників коаліції з Партією Регіонів [75]. Деякі нашоукраїнці підтримували ПР і безрезультатно голосували за відставку Тимошенко 2 липня 2008 р., 2 вересня блок НУНС оголосив про свій вхід з коаліції, 9 жовтня Ющенко розпустив Верховну раду, але суд заблокував його указ [113, с. 167].

Такий конфлікт відбувся, після того, як В. Янукович підтримав агресію Росії проти Грузії, і “Наша Україна” припинила коаліційні переговори з ПР, а БЮТ – продовжив, а ще фракція “Батьківщина” дала голоси за постанови фракції ПР про зменшення повноважень президента, за даними історика В. Головка, коаліція не вдалася, тому що деякі бютівці виступили проти неї, і Тимошенко та Янукович сперечались, на тему посади прем'єр-міністра [108], тому БЮТ пішов в коаліцію з “Блоком Литвина” [47].

В червні 2009 фракції “Батьківщина”, Партія регіонів і Блок Литвина підготували проект змін до Конституції України, згідно яких, президента буде призначати парламент [108], що, фактично, є сценарієм Л. Кучми у 2002-2004 рр.

Отже, президентство Віктора Ющенка пройшло в умовах, коли, буквально всі фракції в Верховній Раді, крім фракцій з блоку “Наша Україна”, були проросійськими. Всі дані істориків доводять, що Ю. Тимошенко не просто проводила деструктивну політику щодо президента Ющенка, вона, часто, бачила його більшим, ніж проросійські фракції парламенту, ворогом. В цих умовах, урядова політика В. Ющенка була максимально складною для нього.

Він, на фоні цього, показав своє вміння адаптуватися під тяжкі обставини, у вигляді вдалих переговорів з усіма політичними силами, були в нього і різкі рішення, які нанесли шкоду, такі як звільнення П. Порошенка з РНБО, роботу якого, щонайменше, сам Ющенко оцінював позитивно.

Останнім кроком колишнього банкіра, на посаді президента України, була його участь в президентських виборах 2010 р.. З 2008 по вересень 2010 рр. В. Ющенко був повноправним головою партії “Наша Україна”, у виборах президента брав участь, як самовисуванець [47]. Текст передвиборчої програми почався з переліку його успіхів на всіх політичних посадах, він нагадав, що зміни до Конституції у 2004 р., завадили йому досягти результату і він пообіцяв реалізувати свій варіант закону про парламент; на відміну від передвиборчої програми 2004 р., в цій програмі соціальні і національно-культурні питання рівноцінно згадуються: Ющенко обіцяв об’єднати українську церкву, прямо згадав про Голодомор, пообіцяв вивести Чорноморський флот Росії з Криму до 2017 року, в соціальній політиці, з нового, він пообіцяв створити Антикорупційне бюро, провести реформу децентралізації та в ЗСУ [82, с. 1-6]. Отже, ця програма Ющенко максимально агітує за європейський шлях України, а ще, активно підіймає тему сучасного російського імперіалізму, щодо України, а Ющенко, загалом, обіцяв вихід України з російської зони впливу.

В агітаційних матеріалах Ющенко на перший план друкували його обіцянки, наприклад, скоротити кількість депутатів ВР, вдесятеро збільшити соціальні виплати за народження дитини, в відеоагітації був наголос на його проєвропейській і патріотичній позиції [23]. Головна відмінність, від 2004 року, в тому, що на підтримку Ющенко не виходили десятки тисяч людей, оскільки він втратив підтримку, через провали в політичному управлінні, через конфлікти з політичними союзниками, через появу інших патріотично налаштованих кандидатів, патріотично налаштовані виборці розділилися. 17 січня 2010 р., в першому турі виборів, В. Ющенко, серед 18-ти кандидатів [23], отримав 5,46% голосів, в жодному регіоні він не зайняв перше місце: 30,77%

голосів виборців на Львівщині – це найбільший показник Ющенка, 26,44% він отримав на Тернопільщині, 25,09% – на Івано-Франківщині, в інших областях він отримав менше, ніж 10 % і 1% [86].

Отже, Ющенка знову підтримали патріотично налаштовані виборці, але їх більшість голосувала за Тимошенко, яка вийшла в другий тур з В. Януковичем, В. Ющенко закликав своїх виборців не підтримувати жодного кандидата, 7 лютого 2010 р. Янукович виграв вибори, що Тимошенко невдало спробувала оскаржити в Касаційному суді [108]. 20 лютого В. Ющенко привітав новообраного президента з перемогою і закликав дотримуватися демократії і єдності населення з усіх регіонів України [50], 25 лютого відбулась інавгурація В. Януковича [23]. Після цієї події, В. Ющенко не займав жодної політичної посади, отже, це кінець його політичної кар'єри.

Урядова політика В. Ющенка на посаді президента України, почалась з того, що він, відповідно до своїх повноважень, призначив на посади лідерів Помаранчевої революції, однією з яких була Ю. Тимошенко, прем'єр-міністерка. Робота з нею почалась для Ющенка з суперечок, в питанні управління економікою, і щоб досягти своєї правди, вона вирішила усунути президента, через що, він її відсторонив, і, разом з нею, інших урядовців, яких скомпроментував О. Зінченко. Також, за 2005 р., він провів майже, близько 70% з усіх звільнень, за свою каденцію. Коли у парламенту збільшились повноваження, В. Ющенко підписав угоду про співпрацю з двома проросійськими партіями, показавши вміння йти на компроміс, коли ситуація безвихідна. Проблемою для президента було те, що проросійські партії мали багато влади в Україні.

Ющенко з проросійськими силами намагався шукати баланс, в питанні своєї політ. програми, щодо української мови і вступу до НАТО. Але, коли вони вирішили, незаконним шляхом, обмежити повноваження президента, Ющенко розпустив парламент, і, для реалізації свого рішення, використав свій вплив на голову СБУ і підпорядкував собі силові структури, що є незаконним,

але дії проросійських сил у ВР теж незаконні, і Ющенко боровся, більше дипломатичним шляхом і зміг домовитися про вибори до ВР. В новому скликанні ВР, Ю. Тимошенко пішла на угоду з “Партією регіонів”, здебільшого не через свою можливу проросійську позицію, а через бажання обмежити повноваження Ющенка. В партії “Наша Україна” Ющенко хотів об’єднати всі націонал-демократичні сили, під своїм головуванням, очолення партії активістом 1990-х рр. В. Кириленко свідчило про успіх в об’єднанні націонал-демократів, але партія втратила політичні перспективи, через те, що з падінням авторитету Ющенка, її залишило багато членів, і її очолювали люди з деструктивною поведінкою і бажанням перейти в інший політичний табір, такі як В. Балоба і С. Бондарчук.

В результаті цих подій, будучи кандидатом в президенти 2010 року, Ющенко поставив для себе завдання реформувати парламент, виправивши проблеми реформи 2004 р., і його програма дуже змінилась, в порівнянні з 2004 р., в програмі 2010 р, прямо написано про засудження радянської влади за репресії щодо українців, заклик вивести російський флот з Криму, в економічному плані, з нового, Ющенко пообіцяв створити антикорупційні органи, що притаманно європейським стандартам. Отже, Ющенко став рішучіше висловлювати патріотичну, деколонізаційну позицію, щодо України, ніж в 2004 р. Причини його програшу на виборах будуть розкриті в подальшому.

3.3. Соціально-економічна політика президента Віктора Ющенка.

В банківській галузі, за якою В. Ющенко отримав освіту, головою НБУ, з грудня 2004 по грудень 2010 був В. Стельмах [26], який з 1990-х рр. був соратником Ющенка. Навесні 2005 р.. цей банк встановив курс гривні 5,05 грн. за долар США, гривня стала дорожчою на 30 копійок, зробив це банк штучним шляхом, що засуджують західні економісти [115, с. 555]. Стався непопулярний крок, для Ющенка, який рішуче за ринкові відносини і проти емісій. Але, НБУ

відпустив курс гривні, наприкінці 2008, коли була економічна криза, і курс став 10 грн. за долар [115, с. 555], станом на 25 лютого 2010 р., курс гривні до долара був 7,99 грн. [39]. Хоч і президент Ющенко не мав права впливати на нацбанк, але, за даними історика, він, після 2008 р., боровся з Ю. Тимошенко за контроль над ним [115, с. 559], бо вона хотіла неконтрольовано витратити гроші бюджету на популістські соціальні програми, що засуджував міністр фінансів В. Пинзеник [115, с. 557], теж, давній соратник В. Ющенка.

Отже, в в НБУ, Ющенко проводив ту саму політику, що і в 1990-ті рр.: не допускав необґрунтовану витрату його фінансових ресурсів, як Л. Кучма, це хотіла зробити Ю. Тимошенко, що є прикладом перешкод Ющенку. Проте, він, теж допускав втручання влади в ринок, у вигляді зміни курсу гривні, але, за 5 років він дозволив гривні здешевшати до 8-ми, а його наступник В. Янукович втручався, щоб утримувати курс гривні в цих межах, неринковим способом.

В 2006 р. ВВП становив 107%, в 2007 р. він зріс на 7,3 %, на початку 2008 р. він становив 102,1% [142], впав – на 2,1%, вперше з 2000 р., в 2009 – впав на 15,1 % [115, с. 558, 560]. Отже, економіст і історик вважають світову кризу 2008 р. найголовнішою причиною падіння економіки. Економіст Д. Пирогов писав, що в 2005-2007 рр. зросла кількість кредитів для суб'єктів господарювання, а вони кредити не повертали, що створило загрозу економіці [128, с. 68-69]. Щоб зупинити цю кризу, уряд 2007-2010 рр. вдавався до прямого управління банками та рефінансував їх [115, с. 560], але Тимошенко добивалась цілей податковим тиском на бізнес [115, с. 558]. Банківська галузь, при 3-му президенті України, відзначилась стабільністю, в цілому, були помилки, у вигляді великої кількості кредитів недобросовісним позичальникам, що Ющенко засуджував, але, на відміну від 1990-х рр., це не нашкодило економіці колосально, шкоди більше принесла світова криза, згідно оцінки джерел. Оцінити економічні результати президента Ющенка можна, лише, дослідивши інші галузі економіки.

Пріоритетним економічним питанням, в 2005-2010 рр., для В. Ющенка, було питання власності крупних бізнесменів. І тут у нього виник конфлікт з прем'єр-міністеркою Ю. Тимошенко, яка прагнула контролювати економіку за допомогою великих компаній та фінансово-промислових груп, а Ющенко виступав за невтручання держави в бізнес, щоби він міг сплачувати податки, на користь України, варіант Тимошенко означав тиск на більшість підприємств, через що МВФ припинив кредитну співпрацю з Україною в березні 2005 р. [109].

Попри засудження з боку Заходу, цю політику реприватизації деякі сучасники виправдовували боротьбою з олігархами, але вона була вибірковою: історики Г. Касьянов та В. Головка навели приклад Нікопольського заводу феросплавів, коли Тимошенко, через особисті конфлікти, тиснула на В. Пінчука, дозволяючи групі “Приват” І. Коломойського, рейдерським шляхом, забрати його акції заводу, у 2007 р. Верховний суд України визнав власником Пінчука [109; 115, с. 554]. Спосіб управління державою, за зразком Л. Кучми, Тимошенко неприховано впроваджувала, що, за даними істориків, шкодило демократії, це ще один приклад того, як Тимошенко перешкоджала Ющенку.

Ідею стимуляції бізнесу наповнювати держбюджет В. Ющенко реалізував, шляхом проведення зустрічей з представниками великого бізнесу, ці поступки були потрібні президенту, оскільки олігархи фінансували фракції Верховної ради, [92, с. 78], через що президент вимушений був домовлятися. Ці домовленості, найбільш практично, реалізував прем'єр-міністр Ю. Єхануров, який скасував реприватизацію, що покращило інвестиції для України і враховував домовленості з бізнесменами, а ще, гроші бізнесменів йшли до держбюджету [110, с. 265]. Після повернення Ю. Тимошенко на посаду прем'єрки, вона продовжила конфлікт з В. Пінчуком: вона завадила йому збудувати завод “Дніпросталь”, блокуючи постачання електроенергії на підприємство [110, с. 20]. Отже, президент знаходив баланс в відносинах з олігархами, але він і боровся з ними, за їх порушення: він боровся, за

допомогою Антимонопольного комітету, з російськими нафтовими компаніями “ТНК” та “Лукойл”, коли вони, користуючись домінуванням, спровокували нафтову кризу в Україні, навесні 2005, тоді Ющенко відсторонив міністра економіки та втрутився в роботу прем’єр-міністра, яка була причетна до кризи, а нафту купували в інших країнах [115, с. 555].

Отже, Тимошенко сприяла монополізації українського ринку Росією, тоді як Ющенко не допускав зловживання, з боку олігархів, попри свою поступливість. Цим пояснюється вибірковість Тимошенко, в “боротьбі” з олігархами, бо її боротьба була конкурентною: її фінансував олігарх І. Коломойський, доказом чому є присутність в партії “Батьківщина”, в другій половині 2000-х рр., учасника групи “Приват” А. Портнова [110, с. 255]. Тому, прем’єрка була безкомпромісною, щодо Януковича, скоріше, не через свою ідейність, а через бажання витіснити його олігархів і замінити їх тими, які лояльні до неї.

Важливим є економічний результат розвитку промислового сектору України, в умовах поступливої політики Ющенка, щодо великих бізнесменів (олігархів). В липні 2006 р., була затверджена Енергетична стратегія України 2006-2030 рр., для виконання якої треба 1,1 трлн. грн, за 2005-2010 рр., ПЕК отримав менше 1% від прямих іноземних інвестицій у 65,3 мільйона дол. США [135, с. 20], в 2008 році Україну інвестори визнали корумпованою [135, с. 22]. Такі фінансові проблеми створювали глобальну шкоду державі, але показники розвитку промислових галузей, за президентства В. Ющенка, були високими: переробна промисловість була найбільш реалізованою в Україні [105, с. 35], за даними економіста М. Хмари, саме цей вид промисловості сприяв зростанню ВВП у 2007 р., в 2006 р., металургія зросла на 8,9 %, машинобудування – на 11,8 % [142], видобуток вугілля у 2008 р. становив 79,5 млн т., в 2006 р. було на 0,7 млн. тон більше, проте, в порівнянні з 2004 р., зарплата штатних працівників галузі, у 2008 р., зросла на 496,8% [105, с. 41]. Але, криза 2008 р., дуже зменшила роботу вугільних енергетичних підприємств, атомні ЕС

понесли на 10% менше збитків, ніж ТЕС [105, с. 45], і, таким чином, АЕС зупиняли загрозу відключень електроенергії для населення. За оцінкою економістів, виправити наслідки кризи, за допомогою експорту, можна було не раніше 2010 р., цей прогноз здійснився, і в даті, і в питанні експорту [105, с. 45; 117, с.774].

Успіх роботи промислових підприємств є заслугою Ющенка, не тільки, завдяки його домовленостям з олігархами, а і завдяки його наполегливості до них, щодо роботи без порушень, які були, як, наприклад, з російськими нафтовими монополістами, в цій ситуації видно, як Ющенко такі порушення припиняв. Ще, головною галуззю економіки є сільське господарство, воно має дуже великий спектр, в дослідженні важливо визначити: яким чином на його розвиток впливав В. Ющенко в 2005-2010 рр.. Першою проблемою було те, що вартість оренди с/г земель була в еквіваленті 1,5% від вартості землі, і орендарі могли розплачуватися бартером, 19 серпня 2008 р. президент видав указ про збільшення ціни до 3%, але проблема тривала 2010-ті рр. [140, с. 91].

Отже, у спадок від Л. Кучми, В. Ющенку дісталась радянська система управління в селах, яку 13 років слабо реформували, Ющенко її осучаснив. Господарство було розбалансоване, через що, з 2005 року, держава виділяла місця для посіву ріпака, і це покращило експорт України [140, с. 119]. Це приклад збалансування з боку уряду України. В другій половині 2000-х рр. уряд провів багато заходів, аби зупинити тінізацію аграрного виробництва, багато заходів стали провальними, наприклад проект Агроторгових домів, до 2010 р., був визнаний неефективним [140, с. 119], а Аграрний фонд, створений фонд, створений у 2005 р., виявився корумпованим [140, с. 143]. Але, президент Ющенко і уряд змогли вирішити глобальну проблему агропромисловості: в 2000-ні рр. відбувалась незаконна купівля і продаж землі, і 15 березня 2006 р. ВРУ схвалила закон № 3528-IV “Про холдингові компанії в Україні”, історик О. Каденюк розписав принцип роботи таких холдингів: “На першій стадії відбувалося інвестування капіталу, вітчизняного або ... іноземного походження

в переробну промисловість, ... <...> Наступним етапом ... стала сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. ..., на третій стадії створювалося ... сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв і закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки.” [114, с. 211]. Історикиня Я. Федоренко писала, що агрохолдинги, до 2010 р., встановили контроль над 13% сільськогосподарських земель [140, с. 208-209] , і вони мають і позитивні, і негативні результати [140, с. 215]. Але, агрохолдинги, в більшості, є успіхом державної влади, щонайменше, президент В. Ющенко позитивно ставився до голови агрохолдингу “Нібулон” О. Вадатурського і 15 листопада 2007 р. вручив йому звання “Герой України” [52].

Український уряд 2005-2010 рр. відзначився збільшенням фінансування агросектору, свідченням чого є постанова Кабміну № 557, від 3 червня 2009 р. “Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів на період до 2015 року”, мова йде про сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, які єдині вдалі [143, с. 343]. В 2009 р., за постановою №2801230 “Фінансова підтримка фермерських господарств” фермери отримали втричі менше безповоротних кредитів, ніж в 2008 [114, с. 172]. Це скорочення було умовою вступу України до СОТ [140, с. 142].

Отже, В. Ющенко і уряд, при вдосконаленні аграрного сектору країни, зіштовхнулися з проблемою неадаптованого до капіталістичних відносин українського села, і, наслідок, великою корупцією в ньому. Щоб побороти радянські методи корупції, уряд і президент сприяли тому, щоб усі суб’єкти господарювання мали розподіл роботи, в питанні вирощування продукції для експорту, або для України. Вирішити проблему з монополією сільських олігархів вдалося, за допомогою створення агрохолдингів, керівник одного з яких, О. Вадатурський, приніс найкращий результат для української економіки, що оцінив В. Ющенко. За каденції 3-го президента України, державне

фінансування було одним з найбільших в історії, а реформи 2005-2010 остаточно ліквідували в селі радянський метод господарювання.

Головним досягненням соціальної політики В. Ющенка історики вважають соціальні виплати матерям за народження дитини: 1 квітня 2005 р. він збільшив виплати до 8500 грн, 31 грудня – до 12240 грн., за другу дитину – 25 тис. грн., і це призвело до зростання народжуваності на 12 тисяч дітей на рік [140, с. 285]. Реальна зарплата у 2005 році зросла на 20,3%, в 2006 – на 20,6% [115, с. 556]. В умовах дефіцитів бюджету, в 2005-2007 рр., зарплата випереджала індекс продуктивності праці, що може бути популізмом, з підйомом доходів [110, с. 336]. В соціальній політиці Ющенко часто є закиди, щодо нього, про, начебто, популізм з його боку, але, його результатом є те, президент зміг втримати економіку, в задовільному стані, попри дефіцити бюджету, а соціальні програми принесли реальний результат для населення.

Отже, соціально-економічну політику президент В. Ющенко провів, рідко використовуючи метод утримування курсу гривні, за рахунок валютних резервів, але, в цілому, він не дозволяв використовувати фінансові ресурси країни на необґрунтовані витрати, як він це забороняв з 1990-х рр. Попри економічну кризу 2008 р., в президента і уряду вдало вийшло стабілізувати економіку, розпочавши відповідні заходи в 2009 р. і вони дали результат в 2010 р., згідно оцінки економістів. Тому, фінансова політика Ющенко пройшла, в цілому, вдало. В питанні олігархічного володіння підприємствами, В. Ющенко розробив успішну стратегію домовлятися з олігархами, на умовах, що вони будуть організовувати роботу своїх підприємств в законний спосіб та сплачувати податки, і це дало стабільність промисловості України. В цьому процесі, Ю. Тимошенко сприяла монополії на українському ринку російськими компаніям.

Виробнича промисловість України в 2005-2010 рр. працювала в умовах стабільності: в умовах відсоткового зростання виробництва, наприклад воно зафіксовано в машинобудуванні і металургії, а працівникам вугільної

промисловості збільшено зарплату. Робота підприємств була успішною, в тому числі, завдяки роботі законним шляхом, про що Ющенко домовлявся олігархами. Також, за його каденції була створена одна з найбільших стратегій енергетичного розвитку країни. В аграрній промисловості, до початку 2010 року В. Ющенко і уряд завершили відхід від колгоспної системи господарювання, в 1990-х рр., уряд намагався створити багато видів кооперативного господарства в селі, а при Ющенку, було знайдено один з небагатьох вдалих варіантів – обслуговуючі кооперативи, і уряд створив програму їх підтримки.

В 2005-2010 рр., в селах було багато фінансових махінацій, і уряд це виправив, шляхом розподілу повноважень, між приватними і кооперативними господарствами, щодо вирощування продукції для експорту і внутрішніх продажів. Головним успіхом 3-го президента є створення агрохолдингів, які обробили понад 10 % земель. Попри суперечливість їх користі, є приклади, коли вони працюють на користь державі, одним з яких є О. Вадатурський. До 2014 року, за президентства В. Ющенка на агропромисловість було виділено найбільше коштів, він і уряд їх скорочували, коли Світова організація торгівлі була проти надмірного постачання коштів, що може загрожувати антикорупційній безпеці. В соціальній політиці Ющенко увійшов в історію, за допомогою збільшення соціальних виплат матерям з дітьми. Це досягнення належить і уряду України, але Ющенко був його ініціатором, оскільки він з моменту участі в великій політиці, з 1999 р., одним з перших пріоритетів ставив соціальні виплати. Він зміг збалансувати кошти на соціальні програми, без шкоди бюджету.

3.4. Національно-культурна політика президента Віктора Ющенка.

В. Ющенко, з 1990-х рр., активно відстоював позиції української культури і пам'яті, особливо, в темі репресій, щодо українського народу. За аналізом С. Антонюк, В. Ющенко видав 162 укази, що стосуються культури та

політики пам'яті, вдвічі більше, ніж Кучма, компоненти цих указів наступні: "... 41 указ було спрямовано на відзначення річниць історичних подій; 29 – на відзначення ювілеїв видатних діячів; 26 – на вшанування пам'яті видатних діячів; 7 – на відзначення раніше встановлених свят; 2 – на встановлення нових державних свят; 15 – на збереження і відродження пам'яток; 7 – на підтримку історичних досліджень та популяризацію історії; 4 – на збереження історичної і культурної пам'яті; 17 – на вшанування пам'яті жертв Голодомору і політичних репресій; решта 13 указів мали інституційний характер." [91, с. 71-72]. Ці дані доводять, що, серед трьох президентів України, Ющенко приділив найбільше уваги культурі і історії. Культура має багато компонентів, одним з яких є релігія. Історики визначають Ющенка, як першого президента, який підняв питання створення української національної православної церкви [134, с. 182], тому тему релігії варто розглянути першою.

24 березня 2005 р. В. Ющенко, у складі української делегації, поїхав до Вселенського патріарха Варфоломія, український архієпископ написав листа патріарху, а Ющенко наголосив на неутручанні держави в релігію, 14 червня він провів зустріч, щодо отримання українською церквою автокефалії, з керівниками всіх конфесій, в тому числі, УПЦ Московського патріархату, Протоієрей МП М. Балашов засудив зустріч з патріархом [98, с. 8]. Церква МП, з початку 2005 р., організовувала провокації проти Ющенка, наприклад, 21 лютого, її віряни вийшли на мітинг проти вступу України до НАТО [127, с. 164].

Лояльність МП до Януковича доходила до того, що митрополит Одеської області балотувався до обласної ради від "Партії регіонів", а "Союз православних братств співпрацював з КПУ [127, с. 166-167]. Священники УПЦ Київського теж балотувалися в місцеві ради від "Нашої України" "БЮТ" і інших проукраїнських партій [127, с. 169], але ця політична ситуація демонструє те, наскільки тісно МП виступав єдиним фронтом з проросійськими партіями.

Наприкінці 2006 р., МП відновив переговори з Ющенком, а голова всієї церкви В. Сабодан, навіть, вручив президенту орден 23 лютого 2007 р., але, за кілька днів, архієпископ Митрофан дискредитував УГКЦ і всіх, хто бажає православної автокефалії [98, с. 9]. Така мінливість поведінки проросійських священників була частою. На початку 2008 р. В. Ющенко зустрівся з патріархом Варфоломієм в Стамбулі, друга зустріч відбулась 25-27 липня у Києві, з нагоди 1020-річчя хрещення Русі, президент намагався переконати патріарха надати Томос про автокефалію, але він не погодився, під час першої зустрічі патріарх сказав що рішення надто політизованим стало, тоді як Ющенко казав, що це цінність народу України; два історики пишуть, що Ю. Тимошенко перешкоджала отриманню Томосу [134, с. 183-184; 112, с. 175].

Президент В. Ющенко не тиснув на УПЦ МП, наприклад, саме при ньому в Херсонській області збільшилась чисельність шкіл МП [112, с. 175]. Але, президент підтримував УПЦ КП, він відкрив можливості для її священників і УАПЦ бути капеланами в ЗСУ [112, с. 166], а ще, він вручив Орден Ярослава Мудрого 1 ступеня патріарху УПЦ КП Філарету [98, с. 10]. Отже, В. Ющенко, дійсно, був першим президентом України, який підняв питання Томосу про автокефалію Української церкви, і в цьому процесі він підтвердив свої патріотичні погляди, а також, дипломатичні здібності, у вигляді вміння знайти мирне рішення: він максимально підтримував незалежних від Москви священників УПЦ КП і УАПЦ, але проявляв ввічливу дипломатію в переговорах з УПЦ МП, аби переконати їх об'єднатися в єдину помісну церкву. Ці події, ще раз, показали проросійськість Ю. Тимошенко, вкотре, видна проблема, що в Україні було на стільки багато проросійського населення, що президенту з патріотичними поглядами було важко керувати. Попри невдачу, В. Ющенко проявив дипломатичні манери в розмові з Вселенським патріархом, що могло зіграти роль в нинішній підтримці ним України.

Важливі зміни в культурній історії, відбулися, в питанні історичної пам'яті: щодо історії України, Ющенко видав наступну кількість указів: "... 21

президентський указ стосувався періоду козаччини і Гетьманщини; 16 указів – національно-визвольного руху в 1917 – 1921 рр.; 20 указів – періоду між двома світовими війнами; 12 указів – національно-визвольного руху в 1930-х – 1950-х рр.; 11 – дисидентського руху; по 10 указів – Другої світової війни та періоду незалежної України.” [91, с. 72]. Історик А. Любарець писав, що президент видав 5 указів з радянським нарративом, такі, як день перемоги і т.д. [124, с. 64].

Революційною зміною від президента Ющенка є визнання Голодомору 1932-1933 рр. Геноцидом українського народу, Верховна рада 5 скликання, у 2006 р. дала 233 голоси за відповідну постанову, проголосували депутати від НСНУ, БЮТ та Соц. партія, згодом, СБУ опублікувала 5 тисяч сторінок документів доказів геноциду [133, с. 132], в листопаді 2008 проголосили день пам'яті його жертв [95, с. 389]. Це рішення Ющенку було реалізувати важко, в умовах проросійської більшості в ВР: в ВР “не пройшов” закон про кримінальну відповідальність за заперечення Голодомору, а комуністка на чолі Державного комітету архівів заблокувала підтримку Музею советської окупації [124, с. 63-64].

Отже, В. Ющенко пішов на радикальну боротьбу з радянською ідеологією в Україні і розпочав деколонізаційну дерусифікаційну політику в Україні, що робить його першим національно орієнтованим президентом. Перелік суперечливих для Росії рішень Ющенка, щодо історії є великим: надання звання “Герой України” Р. Шухевичу і С. Бандері у 2007 і 2010 рр., відповідно; відкриття меморіалу “Биківнянські могили”; запровадження дня пам'яті жертв політ. репресій [95, с. 387]; вшанування 350-річчя перемоги в Конотопській битві, річчя воєнно-політичного виступу гетьмана І. Мазепи і багато інших заходів [91, с. 72]. В 2009 р., Ющенко видав другий, з 2007 р., указ про демонтаж пам'ятників організаторам Голодоморів і політ. репресій, він уточнив їх імена [124, с. 134-135]. За проханням В. Ющенка, Кабмін утворив 31 травня 2006 р. Інститут національної пам'яті, для науково-просвітницької роботи і відтворення історично-наукової позиції України [95, с. 391].

Утворення культурно-освітнього органу, який може, на рівні правоохоронних органів досліджувати важкі питання історії, на рівні дипломатичного органу, це значно покращило позиції України і допомагає їй інформаційно протидіяти російській агресії.

У відповідь на політику Ющенка, проросійські сили робили провокації, такі як відкриття пам'ятників “жертвам УПА” [124, с. 101], спроба встановлення пам'ятника Й. Сталіну у Ялті [91, с. 73]. В. Ющенко, до своєї відставки не йшов на компроміси в питанні української культури, попри тиск проросійських сил, і, справді, є основоположником політики деколонізації, яка відбувається в Україні сьогодні. 3-й президент, з моменту рішення про демонтаж пам'ятників, запустив процес знесення радянських пам'ятників державою, з 2014 року.

Отже, в історичній пам'яті В. Ющенко, на момент 2010 р. був президентом, який присвятив найбільше указів цій темі, ще, він перший підняв на високий, в порівнянні з 1991-2004 рр., рівень вивчення заборонених в СРСР тем історії, таких як Голодомор, історія УНР, УПА, і, загалом, національних рухів України, царсько-радянських політичних репресій щодо українців. Важливим досягненням президента є законодавче визнання Голодомору геноцидом українців, деякі його постанови, щодо засудження російських репресій минулого, блокували проросійські політики України, що доводить значущість проблеми їх присутності в Україні. Ще одним важливим для історії досягненням Ющенка є створення Інституту національної пам'яті, який може, на рівні уряду, досліджувати слабкодосяжні, через політичні причини, джерела. Політичні репресії, крім Росії, проводили і інші держави, в минулому. Ющенко найбільше зважав на російські репресії, тому що він відчував агресивну поведінку сучасної Росії, яка намагалась нав'язати в Україні свій вплив через проросійські партії, економічний тиск пропаганду, що нації українців “не існує”, про що згадувалось в даній роботі. Ющенко мав ціль вмотивувати українців

патріотично мислити, а цьому заважала Росія, тому на неї переключена була боротьба, до того ж, вона має минуле, за яке її можна справедливо засудити.

Щодо мовної політики В. Ющенко, історикиня Г. Шевчук, з філологинею, писала, що 12 грудня 2007 р. він змінив риторику з обіцянки однакової політики, щодо української і російської мов, президент організував підтримку україномовних газет і журналів “Літературна Україна”, “Українська музична газета”, “Україна”, “Дзвін”, “Вітчизна”, в 2006 р., на підтримку української мови виділено 19,7 млн грн [144, с. 102], а, за сприяння уряду Ю. Єханурова, була на 100% реалізована постанова про обов’язковий перекладі субтитрування кіно в Україні [144, с. 98-99]. Цю реформу допомогло реалізувати Міністерство культури і туризму [144, с. 102]. За даними історикині, більшість кроків для українізації зробило Міністерство і науки, ще воно запровадило ЗНО [144, с. 101]. ЗНО почали запроваджувати у 2004 р., а 31 грудня 2005 було створено Український центр оцінювання якості освіти, і він показав ефективність [132], що є досягнення Ющенко.

Отже, В. Ющенко став першим президентом, який підняв питання практичного статусу, як єдиної державної, і в нього це успішно вийшло, у вигляді, обов’язкового перекладу на українську мову фільмів і книг, а ще, українізації шкільної освіти і створення ЗНО, яке збільшило об’єктивність визнання права кожної людини на вступ до ВНЗ. Багато питань мови В. Ющенку завадив реалізувати уряд, і, з початком російсько-української війни, їх реалізація триває. Релігія, історія, мова і освіта є основними компонентами культурного розвитку країни, в кожному з них В. Ющенко показав себе, як на 100% національно орієнтований політик, станом на 2010 р., він, серед президентів, видав найбільше указів, присвячених національно-культурному розвитку. В питанні релігії, й президент став першим, хто розпочав процедуру створення національної помісної православної церкви і спробував знищити баланс, який у вигляді того, що російська церква маскується в Україні під назвою Українська. Переконував Ющенко проросійських представників

духовенства дипломатичною мовою, за її допомогою, Ющенко зміг добитися прихильного ставлення Вселенського патріарха до України. Повністю реалізувати план проросійські сили завадили йому, можливо, прем'єрка, теж, брала в цьому участь.

В питанні історії В. Ющенко став першим президентом, який підняв на найвищий рівень питання радянських і російських політичних репресій проти українців і оголосив героями діячів національно-визвольного руху України, які боролися проти Російської держави, в різні століття: І. Виговський, І. Мазепа, С. Бандера і ін.. І це зіпсувало стосунки з проросійськими політичними силами. В умовах опору з боку них, Ющенко зробив дві революційні зміни в історичній пам'яті: добився визначення поняття Голодомору, як геноциду, і створив Інститут національної пам'яті, який довів свою ефективність. В питанні мовної політики України, В. Ющенко був виключно прихильником української мови, як єдиної державної. В реалізації цього плану, в нього три результати: запровадження обов'язкового перекладу фільмів на українську, збільшення української мови в шкільній освіті та книговидавничій справі. Ще, Ющенко реалізував програму обов'язкового ЗНО для вступників до ВНЗ, шляхом створення Центру якості оцінювання. Загалом, культурно-освітня політика є тою гілкою, якій Ющенко приділив чи не найбільше уваги.

3.5. Зовнішня політика президента Віктора Ющенка.

Як і з часів прем'єрства В. Ющенка, зовнішня політика 2005-2010 буде проходити під гаслом вибору шляху інтеграції України, або до Росії, або до Європи. 24 січня 2005 р. В. Ющенко у Москві зустрівся з президентом РФ В. Путіним [126, с. 339], після неї, Ющенко заявив, що пропозиція Україні вступити до Єдиного економічного простору, в якому, Росія має право забороняти Україні торгувати на інших ринках, суперечить українським інтересам, але президент наголосив, що готовий до формалізування торгівельних відносин [96, с. 400]. Як і в 2003 р., під час свого депутатства,

Ющенко знову засудив ЄСП, а Росія продовжила свої експансивні дії щодо України. Історик С. Прийдун писав, що Ющенко, до 2010 р. зміг уникнути нав'язаної інтеграції до ЄСП, завдяки вступу України до СОТ [129, с. 11]. При цьому, товарообіг між РФ та Україною зріс з 20,3 млрд. дол. у 2005 р. до 40 – у 2008 р., за висновком істориків, Росія його збільшила, через появу в Україні європейських конкурентів [103, с. 165].

В 2005-2010 рр. проблемою були російські “газові війни”, їх причина прямо пов'язана з політикою В. Ющенка. В 2005 р. він редагував Военну доктрину України, поставивши головною ціллю вступ України до НАТО, поклавши край політиці багатовекторності [102, с. 448], навесні 2005 р. В. Путін заявив, що припинить давати Україні газ за її шлях до НАТО [129, с. 9]. Ще, з 21 лютого 2005 р. Ющенко заявив про збільшення орендної плати за Чорноморський флот Росії у Криму [101, с. 237], до початку прем'єрства В. Януковича, в 2006 р., тривав конфлікт з Росією, щодо кордонів в Керченській протоці [129, с. 11].

На фоні цих подій, 1 січня 2006 р. Росія припинила постачання газу до України, 4 січня був підписаний з нею контракт, в якому для України ціна збільшена до 95 дол. за тисячу м³ газу, ще Росія вимагала постачання газу без посередників, вона в січні 2009 перекрыла газ Україні і Євросоюзу одночасно, 19 січня 2009 р., Ю. Тимошенко уклала з Росією контракт, за яким за тисячу м³ газу ціна в 400 дол., а компанія-посередник “РосУкрЕнерго” була ліквідована [93, с. 35]. За даними історика, В. Ющенко, в січні 2009 р. вів переговори з європейцями про справедливу ціну на газ, а Тимошенко домовилась без його згоди [102, с. 452].

Поведінка Росії в описаній ситуації демонструє відкриту неповагу до суверенітету України, щонайменше, в її забороні вступу України до НАТО. Щодо позиції прем'єрки Ю. Тимошенко, це не останній приклад її проросійської політики в 2007-2010 рр.. В історії “газових війн”, Ющенко доводилось приймати не вигідні умови, такі, як збільшення ціни на газ в 2006.

Але, в цілому, він важко йшов на несправедливі компроміси: коли сталась російсько-грузинська війна у 2008 р., він відвідав столицю Грузії і 12 серпня, звідти, вимагав в Тимошенко виконати своє розпорядження про недопуск в Крим тих російських кораблів, які брали участь у війні, але вони повернулись [102, с. 450].

Міністр закордонних справ України 2007-2009 рр. В. Огризко, у відкрити, виведення ЧФ РФ з Криму, до завершення договору про базування у 2017 р. [137, с. 30], але восени 2008 р., Ющенко пішов на компроміси перед Росією, після шантажу торгівельною війною, до 1 січня 2019 р. був продовжений договір про дружбу і співробітництво. Останнім резонансним рішенням Ющенко, щодо Росії, був примус Ю. Тимошенко переглянути газовий договір, і 19 листопада вона переконала російську сторону не штрафувати Україну, якщо вона закупить менше газу [102, с. 451-452]. Ворожість Росії до В. Ющенко і України підтвердилась, також тим, що вона заблокувала в ООН визнання геноцидом Голодомору [95, с. 390]. Росія намагалась знищити Україну не тільки економічно, а і в культурному плані.

Отже, відносини України з Росією в 2005-2010, більшість часу, виглядали, як спроба Росії знищити самостійність України, і президент Ющенко, серед парламентсько-президентського керівництва України став саме очільником опору їй: він перший підняв тему виведення Чорноморського флоту з Криму, підтримав Грузію у війні. В цих моментах він не досяг перемоги: ЧФ залишився, Грузія не відстояла справедливість, а В. Ющенку довелося поступитися, через перекриття газу Росією. Але, піднявши ці теми, він довів суб'єктність і самостійність України. Досягненням в боротьбі з Росією є відмова Ющенко від участі в ЄЕП, з кабальними умовами для України, додає успіху той факт, що договір був готовий з 2003 р., а Ющенко його зупинив.

Росія має свою зону впливу у вигляді СНД, але з країнами цього союзу у Ющенко були, в цілому, задовільні відносини. Історик С. Васишин розписав хронологію відносин з Білоруссю: коли 14 квітня 2005 р. в ООН Україна

проголосувала за резолюцію проти порушення прав людини в Білорусі, її представник назвав це “недобросусідським кроком” [97, с. 149], а 26 листопада 2006 р. В. Ющенко зустрівся з О. Лукашенком в Мінську, і їх обговорення економічних відносин так добре вийшло, що Ющенко переніс свій візит до Хорватії, в 2007 р. Білорусь зайняла нейтральну позицію, щодо виборів в Україні [97, с. 151-152]. 6 листопада 2009 р. В. Ющенко домовився з президентом Лукашенком про ратифікацію угоди про державний кордон [97, с. 155].

Майже з усіма країнами СНД, крім Росії, навіть з тими, в яких диктаторський режим, В. Ющенку вдалося домовитися про співпрацю, за принципом, який він виробив з часів власного прем'єрства, а саме, принцип рівних умов співпраці, без домінування одного над іншим. Ющенку це вдалося, тому що в цих країнах нема такого великого ресурсу, як у Росії, щоб вчиняти шантаж. Важливим моментом є те, що, при Ющенку, Україна в ООН засуджували диктатуру країн СНД, що обурило білорусів, але Ющенко зміг вибудувати добрі відносини.

Співпраця В. Ющенка з країнами ЄС та НАТО є провідною темою, особливо, в тому моменті, що його історики вважають відкривачем саме практичного шляху України до ЄС та НАТО. Зміна Ющенком Військової доктрини доводить факт його першості, як президента-практичного реалізатора вступу до НАТО. В грудні 2005 р. В. Ющенко ввів в дію рішення РНБО “Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору”, ціллю документа було добиватися ПДЧ до НАТО [130, с.220]. 4 квітня 2005 р., Ющенко зустрівся з президентом США Д. Бушем, він пообіцяв лобювати вступ України до НАТО [104, с. 118]. В березні 2008 р., крім США, 10 країн НАТО: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія та Канада надіслали листа Генсеку НАТО Я. Х. Схефферу, а В. Ющенко, Ю. Тимошенко та А. Яценюк теж надіслали йому лист [107, с. 74].

Попри намагання України і її нових союзників, на саміті НАТО 2-4 квітня 2008 р., Німеччина і Франція відмовились її приймати, однією з причин такого рішення є небажання цих країн втратити дешевий російський газ, США, після цього, 19 грудня 2008 р. прийняли “Хартію про стратегічне партнерство”, де зафіксували підтримку вступу України до НАТО [130, с.221-222]. Події, як Україні відмовили у вступі до НАТО, щоб задовольнити Росію є прикладом грубого порушення міжнародного права, коли інша країна розпоряджається суверенітетом іншої держави. Але, таке наближення України до НАТО це приклад результату з боку Ющенка, у вигляді пошуку союзників, особливо в Східній Європі, наприклад, Словаччина, яка нині ворогує з Україною. Значущим фактом є те, що США, з того моменту показали довели, що вони є одним з головних союзників України.

В історії з НАТО, Ю. Тимошенко довела свою приховану проросійську позицію, коли її фракція у ВР проголосувала за постанову, що вступ до НАТО може бути лише через референдум [108]. Отже, остаточно доведено, що Ющенко пройшов президентство в повному оточенні проросійськими людьми. В інтеграції України до ЄС Ющенко взяв участь тим, що попросив “Дорожню карту” необхідних для вступу України умов, тому що коли 21 лютого 2005 р., ЄС передав Україні План дій, він був альтернативою вступу України [136, с. 40].

В грудні 2005 р. ЄС визнав в Україні ринкову економіку [111, с. 387], що підтверджує факт того, що Ющенку дістались у спадок багато порушень в економіці, які в 1991-2004 рр. не виправили президенти. 5 березня 2007 р. В. Ющенко переконав європейців розглянути вступ України і узгодив з ними назву документу “Угода про асоціацію” [130, с.205-206]. Хронологія результатів переговорів Ющенка наступна: 18 червня 2007 р. була підписана угода про спрощення віз для громадян України, набула вона чинності у 2008 р.; 16 травня 2008 р. Україна стала членом СОТ; 16 червня 2009 р. був підписаний “Порядок денний асоціації”, він вступив в силу 24 листопада 2009 р. [111, с. 292-293]. Остання подія означає початок переговорів про підписання асоціації, і

саме цей документ буде підписаний у 2014 році. В питанні вступу України до ЄС, В. Ющенко досяг найважливішого документу, який Україна, для вступу до ЄС, використовує досі – угода про асоціацію. Її створення це найголовніше досягнення дипломатичних здібностей В. Ющенка.

Отже, зовнішня політика В. Ющенка, з більшістю держав, пройшла під співпрацею в форматах “рівні права і обов’язки” та “виключно законна діяльність”. Коли Ющенко ці формати застосував щодо Росії, в питанні неприпустимості участі України в СЕП, в якому Росія може вирішувати, на яких ринках Україні торгувати; в питанні порушень експлуатації території на Кримському півострові флотом Росії, вона відповідала економічним тиском на Україну, в питанні постачання газу. Після цього Ющенко пішов на поступки Росії на поступки, у вигляді Чорноморського флоту в Криму до 2017 року, в питанні газу, прем’єрка Ю. Тимошенко показала свою проросійську позицію тим, що підписала договір РФ, за яким Україна зобов’язана купувати стільки газу, скільки запланувала Росія, а не скільки їй потрібно, Ющенко засудив цей договір, але не став прагнути його повної денонсації, він зміг добитися в Тимошенко прибрання з договору кабальних для України умов.

Протягом 2005-2010 рр. Росія вела інформаційну боротьбу проти України в міжнародних структурах і в середині України, як, наприклад, блокування в ООН визнання Голодомору геноцидом та Організація в Україні мітингів проросійських партій проти політики пам’яті В. Ющенка. З країнами, які є близькими союзниками Росії, Ющенко зміг вибудувати партнерські міждержавні відносини, не виправдовуючи, при цьому, міжнародних злочинів цих країн, як це було на прикладі Білорусі.

В питанні європейського і, загалом, західного вектору зовнішньої політики, В. Ющенко, з перших днів президентства рішуче виступав за вступ України до НАТО і за короткий зробив цей курс єдиним для України в її Військовій доктрині, тому він є першим президентом, який практично наблизив вступ України до НАТО, він же, є автором ідеї надання Україні ПДЧ щодо

НАТО. В цьому моменті, дипломатичним успіхом 3-го президента є те, що він переконав США і Генсека НАТО розглянути цей план, також, Ющенко зміг здобути підтримку ти краї Східної Європи. З дослідження виходить, що план Ющенко, щодо надання ПДЧ був реалізований, майже на 90%, що робить Ющенко, в історії, президентом, який зробив один з найбільших внесків для вступу України до НАТО. План ПДЧ був нереалізований з двох причин: проросійська позиція лідерів Німеччини і Франції, за якою вони прямо сказали, що Росія має вирішувати, чи вступати Україні до НАТО, що є порушенням суверенітету України; та та проросійське суспільство в Україні, яке протестувало проти НАТО, що змусило країни альянсу відмовити Україні.

Щодо вступу України до ЄС, В. Ющенко переконав партнерів, у 2005 р., надати Україні план з пунктів, які вона має виконати для вступу туди, коли європейці хотіли альтернативу вступу України до ЄС. Станом на сьогодні, надання Україні плану для виконання умов для вступу в європейські інституції є дуже ефективним методом, і Ющенко чи не перший, хто цей метод вигадав. Завершив свій успіх В. Ющенко тим, що Україна виконала пункти плану, в результаті чого, ЄС спростив візи для українців, підготував угоду про асоціацію, а з червня 2009 р. розпочав переговори з Україною про парафування угоди.

Отже, в зовнішній політиці В. Ющенко був на 100% євроцентричним політиком і став першим президентом, який вказав на зловживання Росії в Україні, і першим, хто на вищому політичному рівні з нею боровся. За час Помаранчевої революції і власного президентства, для В. Ющенко було багато викликів, а також, були важливі, в історії України, події. Помаранчева революція сталась, частково, через особисту неприязнь її учасників до фальсифікацій виборів, але велика кількість її активістів прийшли на неї заради боротьби з експансивним впливом Росії на Україну, в політичному, економічному і культурному планах. Багато активістів були з українського Заходу України, а на Майдані виступали, культурно-розважальні гурти, з абсолютною перевагою, на патріотичну тематику і на антирадянську позицію.

В. Ющенко зробив внесок в революцію тим, що, мав союзні зв'язки з власником “5 каналу”, мером Києва, керівниками правоохоронних органів і європейськими та американськими політиками, і цим він, в великому плані, допоміг Майдану інформаційно, організаційно, безпеково і зміг переконати уряд України переголосувати сфальсифіковані вибори. Ще, Ющенко що об'єднав учасників Майдану, на своїй політичній програмі, з національно-культурними пунктами, в тому числі.

За президентства В. Ющенко, його урядова політика відзначилась його активним прагненням збудувати союзницькі відносини з більшістю політичних сил: він призначив прем'єр-міністеркою Ю. Тимошенко, тому що її поважали люди на Майдані. Через незгоду з політикою Ющенко, щодо реприватизації, вона спробувала усунути його від президентства і була відправлена у відставку, до 2006 р., керував єдиний лояльний до президента прем'єр-міністр Ю. Єхануров. До 2010 р., прем'єр-міністрами, ще, були В. Янукович і Ю. Тимошенко. В парламенті 3-й президент, майже з усіма партіями, намагався створити коаліцію, яскравим прикладом є підписання з проросійськими партіями Універсалу національної єдності, але, коли Ющенко вийшов з коаліції, через те, що Янукович відмовився від НАТО, ці партії намагались обмежувати його повноваження прийняттям відповідних законопроектів, через що президент розпустив парламент, в наступному скликанні ВР проросійські сили продовжували свою деструктивну діяльність. Ю. Тимошенко, на момент 2005-2010 рр., мала ознаки проросійської політикині, оскільки, разом з “регіоналами”, підтримувала законопроекти про обмеження влади президента та про вступ до НАТО через референдум, а ще вона підписала газову угоду з Росією, яка дозволяла їй зобов'язувати Україну купувати названу кількість газу.

В створеній у 2005 р. партії “Наша Україна” В. Ющенко об'єднав націонал-демократичних політиків з багаторічним стажем. Але, через події, пов'язані з постійні конфлікти Ющенко з Тимошенко і парламентом, в президента впав рейтинг і в партії стало менше членів. Історичний аналіз

доводить те, що основна причина її занепаду в наявності в ній членів, які боролись за владу. В 2005-2010 рр. партія отримала найбільше голосів у Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській областях, де найбільше україномовного населення, що свідчить про патріотизм електорату Ющенка. В цих же областях він отримав найбільше голосів в першому турі виборів президента 2010 р. На цих виборах змінилась програма Ющенка: він збільшив число пунктів про національну культуру і окремий пункт присвятив вимозі вивести флот Росії з Криму. До 2010 р. Ющенко став більш рішучим в патріотизмі, після тиску проросійських сил.

В економічній політиці В. Ющенко, досягненням було те, що ВВП країни не падало до 2008 р., коли відбулась економічна криза, історична оцінка доводить, що саме при ній вперше впала економіка, В. Ющенко і уряд Ю. Тимошенко подолали неконтрольовану роздачу кредитів банками, шляхом втручання держави. Негативною була тенденція реприватизації, яку Тимошенко представила, як боротьбу з олігархами, але, на практиці, вона просто допомогла відібрати власність у конкурентів олігарха І. Коломойського, одним з доказів чому був прихід в партію “Батьківщина” соратника олігарха А. Портнова. Ющенко, в цей момент, проводив політику примирення з олігархами, щоб їх підприємства сплачували податки державі, в результаті такої політики, зросли показники машинобудування і металургії. Необхідність домовленості з олігархами для полягала в тому, що вони контролювали депутатські фракції у ВР.

Результат аграрних реформ В. Ющенка неоднозначний, оскільки, деякі нововведення президента і уряду, або затягнулися, як, наприклад, спроба заборони бартеру у селі, яка була вирішена вже в 2010-ті рр.; або стали провальними, як створення Аграрного фонду; але саме при Ющенку в селі були революційні реформи, такі як завершення ліквідації колгоспної системи і перехід на кооперативне господарство та легалізація агрохолдингів у 2006 р., в результаті чого, легальні агрохолдинги принесли багато прибутку і сільському

господарству, і бюджету. Також, при Ющенку було найбільше фінансування агросектору, яке було скасоване наступним президентом. Історики, в більшості, вважають досягненням Ющенка соціальні виплати матерям за народження дитини.

Національно-культурна політика була для 3-го президента однією з найпріоритетніших: щодо неї він видав більше указів, ніж попередні йому президенти. В. Ющенко став першим президентом, хто спробував досягти створення помісної церкви, в 2005 році він направив першу делегацію до Вселенського патріарха православ'я, а в 2008 двічі з ним зустрівся. Записи мемуарів і істориків свідчать про те, що Томосу церкви не вдалося досягти, через масові акції протесту проросійських сил і духовенства РПЦ в Україні, що змусило відмовити Україні.

В питанні історичної пам'яті, інституційними досягненнями Ющенка є визнання Голодомору 1932-1933 геноцидом українського народу, створення Інституту національної пам'яті, який, вивчаючи історію, прямо співпрацює з політичними органами; наказ президента про демонтаж пам'ятників тоталітаризму; надання звання "Герой України" лідерам ОУН-УПА 1929-1950-ті рр. Це спровокувало провокації з боку проросійських сил, політичне співжиття з якими для В. Ющенка в 2005-2010 рр. було постійним явищем. Ще, президент довів до середньої стадії утвердження української мови, як єдиної державної, рішеннями про: обов'язковий прокат кіно українською мовою, збільшення україномовного книгодрукування, його бюджетна підтримка, та українізації шкільної освіти. А запровадження Ющенком ЗНО зрівняло в справедливості при ступі до ВНЗ людей всіх матеріальних прошарків.

Зовнішня політика для В. Ющенка пройшла під постійним погіршенням відносин з Росією, тому що, як було згадано в попередньому розділі, вона проводила щодо України політику, з позиції домінуючого господаря. Як і в часи свого прем'єрства, Ющенко наполягав на тому, щоб в відносинах з нею були дотримані інтереси України. Але, на посаді президента В. Ющенко, ще і

вказав Росії на її порушення закону, у вигляді перебування її флоту в Криму та неприпустимості транзиту її газу через Україну без посередників. У відповідь, Росія перекрила газ, спочатку тільки Україні, а потім і Європі. В газовому питанні Україна повністю пішла на компроміс Росії, через рішення Ю. Тимошенко укласти з нею договір, згаданий в цих висновках. Єдине, в чому В. Ющенко вчинив опір Росії, так це в питанні незгоди на ЄП та підтримки Грузії у війні, чим він довів, що Україна – не сателіт Росії. В 2005-2010 рр. вона єдина вороже ставилась до України, навіть з диктаторською Білоруссю були добрі відносини.

Щодо НАТО, Ющенко був рішучим прихильником вступу України в альянс: він був одним з авторів ідеї надання Україні ПДЧ, але, на саміті НАТО в 2008 р. Німеччина і Франція заблокували вступ для України, через економічний шантаж з боку Росії, а також, через погане ставлення до НАТО проросійського населення України. Ідею вступу до ЄС 3-й президент реалізовував схожим чином, як і вступ до НАТО, зокрема, він є автором ідеї плану, який Україна має, для вступу, виконати, в результаті чого, українцям спростили візовий контроль, а у 2009 р. були відкриті переговори про парафування угоди про асоціацію з ЄС.

З підсумку дослідження виходить висновок, що В. Ющенко, на посаді президента був рішучим прихильником руху України до ЄС та НАТО і посилення національної ідентичності українців, шляхом радикальної, але законної українізації. Свою політику він не зміг, в повній мірі реалізувати, через конфлікти з Ю. Тимошенко, яка очолювала єдину рейтингову проукраїнську, за програмою, партію, інші партії були відверто проросійські, тому Ющенко міг тільки на неї спиратися. Отже, він потрапив ситуацію, коли частина українців проросійські, тому, проросійські партії домінують, а єдина проукраїнська союзниця ворогує з ним і часто розвертається в бік Росії.

Не став Ющенко президентом вдруге, через ці обставини та через те, що він свою команду набрав безідейних людей, які перейшли на бік проросійських

сил, іноді колишньому банкіру не вистачало рішучості, в тому числі через наслідки отруєння. Однією з головних причин його програшу є те, що, після революції, населення очікувало швидких змін. Було згадано, що люди виходять на протест, переважно тоді, коли бачать втрачений якийсь важливий шанс. Через це, на Ющенка були покладені захмарні надії і не реалізація їх в короткий термін викликала розчарування. Але, історична оцінка свідчить, що безальтернативно найголовнішою причиною програшу Ющенка в 2010 р. є велика кількість проросійського населення в Україні.

ВИСНОВКИ

З оцінки джерел і літератури з'ясовано, що В. Ющенко сформував свій світогляд з дитячих років: в сімейному оточенні. По-перше, його батьки пережили Голодомор і радянські політичні репресії: вони обидва бачили голодні смерті своїх рідних і знайомих, а батько В. Ющенка був ув'язнений Радянською владою за втечу з села, а після відрядження на Захід України, вступив ряди ОУН-УПА, про що свідчать архівні документи, і, за даними 3-го президента, батько йому розповідав про свою участь. По-друге, його батьки були україномовними селянами, які розповідали синам про українські традиції і символи, співали українські пісні, в школі В. Ющенка теж знайомили з національною культурою. Сам він, під час навчання в університеті Тернополя, дізнавався від місцевих мешканців правду про УПА, а коли працював бухгалтером на території сучасної Івано-Франківської області, дізнався від людей альтернативну від радянської ідеології версію про життя регіону під австрійською владою. По-третє, неприязнь до радянської влади В. Ющенко став відчувати, через подію, коли в його сім'ї частково відібрали землю.

Професійно В. Ющенко сформувався, завдяки тому, що його батьки виховували примусом до господарської праці, через що у 3-го президента ментальне відчуття комфорту від роботи. Коли він працював в банку в селі Улянівка, він виступав проти того, щоб держава роздавала кредити збитковим збанкрутілим сільськогосподарським підприємствам і придумав свою кредитну систему, яку позитивно оцінили банківські ревізори в Москві і В. Ющенка було відправлено на роботу в правління державного банку СРСР у Києві. В роки президентства В. Ющенка, цей факт часто оспорювали, але, станом на сьогодні, є джерела, які його підтверджують. На роботі в новоствореному банку "Україна", В. Ющенко працював з економістом В. Гетьманом, який оцінив його навички і рекомендував його посаду голови Національного банку України, на що Ющенко не погодився і його поставив перед фактом спікер ВР І. Плющ.

В нацбанку робота В. Ющенко, в цілому, характеризується впровадженням методів, притаманних міжнародним стандартам ринкової економіки: він не роздавав кредити на вимогу владі, не робив емісій, щоб утримати курс валюти, що було би порушенням ринку. Це призвело до зростання ВВП України, а коли відбулась криза 1998, нацбанк не став утримувати курс валюти, в результаті чого не було інфляції і була швидко подолана криза. Ще, В. Ющенко брав участь у введенні гривні, як національної валюти: він зміг домовитися про безпечну доставку валюти з Канади та переконав владу дати населенню більше часу на обмін старої валюти на нову. За ці досягнення В. Ющенко отримав звання Банкіра року від всесвітніх аналітиків. Коли, через кадрові проблеми, президент Л. Кучма запропонував В. Ющенку стати прем'єр-міністром, він, знову, відмовлявся і Кучма його переконав погодитися. Отже, в перші 7 років політичної кар'єри В. Ющенко, згідно даних істориків, робив дії, якими довів, що він професіонал-економіст, але, при цьому, нерішучий політик.

За прем'єрства Ющенко в 1999-2001 рр., котре було явище, що економіка України не відповідає міжнародним стандартам ринкової економіки. Щоб це виправити, він скасував бартерні розрахунки в торгівлі, ввів аукціони на продаж електроенергії, в умовах, коли там панувало нелегальне постачання, і це призвело до появи в бюджеті реальних грошей, якими вдалося закрити соціальні програми для населення. В зовнішній політиці, В. Ющенко був першим прем'єр-міністром, який, в переговорах з Росією, говорив з нею, як з рівнозначним партнером, коли її керівництво, на той момент, розмовляло з Україною з позиції господаря. В результаті, у В. Ющенко вийшло переконати росіян на взаємовигідний для обох країн продаж українських труб. В Західному векторі, В. Ющенко, з часів свого керівництва в нацбанку, продовжив тісну співпрацю з МВФ, Євросоюзом і США, керівництво яких позитивно оцінило його реформи, а сам він на самітах ЄС говорив про перспективу вступу України до ЄС. В питанні культурного світогляду, В. Ющенко, разом з польськими

політиками, засуджував злочини радянської влади та симпатизував державі УНР. Отже, з того часу він вважав СРСР і Царську Росію окупантами України. В Верховній раді він співпрацював з правоцентричними фракціями, в тому числі, через свій світогляд.

На момент 2001 року, п'ята частина населення України бачила В. Ющенка президентом України, хоча він не проводив агітацію, що свідчить про його успіхи. Коли його відправили у відставку з посади прем'єра, з ініціативи проросійських фракцій, він створив виборчий блок "Наша Україна" з правоцентричними партіями, які були йому союзниками у ВР, за його прем'єрства. Агітація блоку, на парламентських виборах 2002 р., була, переважно, на соціальну тему, що не подобалось правоцентристам. В Верховній Раді В. Ющенко подав більше половини законопроектів і постанов, які стосувалися соціальних питань, він, також, виступав проти поступок українськими національними інтересами перед Росією.

Коли, через популярність В. Ющенка, опозиціонери його висунули в ,президенти, він написав політичну програму, більшість якої становили соціальні питання. Коли почались агітаційні тури Ющенка, на його мітинги приходили десятки тисяч людей, через те, що в суспільстві була масова втома від політики Кучми, а В. Ющенко, за успіхи в економіці, сприймався рішення всіх проблем. Він в першому турі, він набрав понад 90% голосів в Львівській, Тернопільській і Івано-Франківській областях. До 2010 р., його партія "Наша Україна" і він, на наступних виборах президента, отримали найбільше голосів в цих україномовних регіонах, як кандидати від патріотичних сил. Коли в другому турі президентських виборів 2004 р., відбулися фальсифікації і Помаранчева революція, з мільйонними мітингами, В. Ющенко, маючи зв'язки з політичним керівництвом Києва та правоохоронними органами, забезпечив людям криміногенну і санітарну безпеку. Завдяки добрим стосункам з країнами

Заходу, В. Ющенко зміг донести їм докази фальсифікацій і переконав їх натиснути на владу України, з вимогою провести переголосування другого туру

виборів. В результаті переголосування, В. Ющенко переміг і пішов на поступки перед опонентами, у вигляді парламентсько-президентської форми правління в Україні.

На посаді президента, з 23 січня 2005 р. по 25 лютого 2010 р., В. Ющенко, в питанні організації уряду, призначив Ю. Тимошенко прем'єркою. Історичний Аналіз доводить, що саме вона вчинила деструктивну діяльність, коли, шляхом таємних зборів, з прихованою боротьбою намагалась усунути Ющенка з посади президента, за причиною, що він був не згоден з її політикою приватизації.

Після її відставки, В. Ющенко посилив співпрацю з “Партією регіонів” у ВР, підписав з нею Універсал національної єдності, після виборів 2006 р., але коли В. Янукович відмовився від вступу України до НАТО, В. Ющенко перервав з ним союз, а він почав деструктивну діяльність, у вигляді спроби обмежити повноваження президента, з чим В. Ющенко боровся, іноді порушуючи закон і розпустив Верховну Раду. На виборах 2007 р., як і в 2006 р., партія “Наша Україна”, створена у 2005 р. набрав менше голосів, ніж партія “Батьківщина”, оскільки в “Нашій Україні” була заангажована на гаслах Майдану агітація, наявність деструктивних членів та падіння авторитету В. Ющенка.

В Верховній раді 6 скликання В. Ющенко знову намагався піти в союз з фракцією “регіоналів”, але припинив переговори після підтримки ними Росії у війні з Грузією, а Ю. Тимошенко залишилась з Януковичем в коаліції. Принциповість Ющенка в питанні зовнішньої політики підтвердилась, коли він висунув свою кандидатуру на президентські вибори 2010 р. і політичній програмі наполягав на вступі України до НАТО, згадував радянські політичні репресії. Отже, він радикалізувався, але програв у першому турі виборів, через те, що в Західних і Центральних областях перехопила ініціативу Ю. Тимошенко. Причина цього буде розкрита в заключному реченні.

В економічній політиці, в фінансовій галузі, В. Ющенко, до кризи 2008 р., зміг втримати зростання ВВП, єдиною проблемою було масова роздача

кредитів банками недобросовісним позичальникам, через що довелося державі втрутитися в їх діяльність. Історики відзначили факт, що Ю. Тимошенко, для стабілізації економіки, радикально збільшувала податки середньому і малому бізнесам. Але, фінансова ситуація в 2005-2010 рр, в цілому була стабільною.

Щодо олігархів, попри особисту неприязнь до такої форми економіки, з часів прем'єрства. В. Ющенко вигадав нову модель: домовленості з ними, аби стимулювати їх вести бізнес законним шляхом і сплачувати податки, більшість істовизнали таку модель ефективною. Щодо аграрної галузі, історики одностайно вважають, що досягненням В. Ющенка і уряду є започаткування ліквідації бартерних розрахунків в селах, саме при ньому вдалося визначити найрезультативніший варіант кооперативного господарства в селі, серед багатьох, вигаданих в 1990-ті рр., а від легалізації урядом агрохолдингів, в історії є довдені приклади чесних агробізнесменів. Істориками доведено, що першим в ініціативі, щодо збільшення соціальних виплат матерям за народження дитини, є В. Ющенко, попри значну участь урядів в цьому процесі.

В політиці пам'яті В. Ющенко приніс найбільше новацій: він першим звернувся до Вселенського патріарха православ'я, щодо автокефалії української церкви; при ньому перше державне визнання Голодомору геноцидом українців; створено Інститут національної пам'яті; він вперше визнав героями С. Бандеру І. Мазепу, І. Виговського, які об'єднані під визначенням борців з російською експансією до України; за ініціативи В. Ющенка відбувся переклад кіно на Українську мову. Це спричинило погіршення відносин з Росією і протестів проросійського населення України. В зовнішній політиці В. Ющенко протидіяв порушенням Росії, у вигляді оренди земель в Севастополі, спроби транзитувати через Україну без посередників, але Росія змогла перекриттям газу шантажувати керівництво України, яке, пішло на поступки, часткові, як це зробив Ю. Єхануров і повноцінні, як це зробила Ю. Тимошенко. В. Ющенко демонстрував принциповість, коли підтримав Грузію у війні, і навіть припинив переговори з Януковичем.

Щодо НАТО і Євросоюзу, В. Ющенко, мав 100% прихильність до цього курсу. З перших місяців президентства, В. Ющенко пішов на переговори з США, щодо НАТО, і вони стали лобістом України в цьому плані. Досягненням 3-го президента є те, що його переговори досягли прямого розгляду надання Україні ПДЧ. В роботі з'ясовано, що завадило Україні його отримати два зовнішні, по відношенню до В. Ющенка факторів: проросійськість Німеччини та Франції та активність проросійського населення в Україні. В питанні інтеграції України до ЄС, В. Ющенко, в перший рік президентства. Зміг переконати європейців розглянути саме вступ України, він вигадав ідею плану, який має виконати Україна для вступу, результатом чого стала підготовка Угоди про асоціацію “Україна-ЄС”.

Підсумовуючи результат політики В. Ющенка, виходить висновок, що, найбільше, вплинули на хід історії його успіх на посаді прем'єр-міністра і рішення йти в президенти, після успішного прем'єрства. Це консолідувало людей для протесту проти можливих фальсифікацій. Одна з причин виходу людей на Майдан була віра в те, що до влади йде людина, яка приносить позитивні зміни. Якби влада фальсифікувала вибори проти умовного проросійського кандидата, на користь свого, то вірогідність, що були би мільйонні протести, малоймовірна, тому що українці протестують, переважно коли відчують втрату шансу, яку б вони не відчували до проросійського кандидата. Досягнення Ющенка не в очоленні протесту, а в тому, що він показав приклад шансу на Євроінтеграцію і поборов в людях страх змін, характерний для посттоталітарного суспільства.

Щодо національної пам'яті, В. Ющенко безмовно є першим, хто розпочав дерусифікацію і визнав Голодомор. Головною базою, яку В. Ющенко залишив в Україні – це готовий документ про асоціацію з ЄС, який є основою до сьогодення, а ще, він є другою компонентою Майдану 2013 р., після компоненти розуміння, як такого, що зміни можливі, і не є небезпечними чи страшними. Вибори 2010 р. В. Ющенко програв, оскільки Ю. Тимошенко, мала

більш успішну агітацію. Фактором програшу В. Ющенка було те, що він проявляв слабкість, що було помітно з моменту його призначення в Нацбанк, буквально, рівною причиною його програшу є проросійські люди в Україні

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Бекешина І., Кучерів І. Громадська думка про уряд Віктора Ющенка (за результатами опитування в березні 2001 року). Матеріали прес-конференції // Фонд “Демократичні ініціативи”. Київ: студія УНІАН, 3 квітня 2001 [електронний ресурс]: dif.org.ua/article/gromadska-dumka-pro-uryad-viktora-yushchenka-za-rezultatami-opituvannya-v-berezni-2001-roku
2. Булава О. Віктор Ющенко і Тернопіль // TERNOPIL. Тернопіль, 9 липня 2020 [електронний ресурс]: yes-ternopil.com.ua/uk/articles/articles-2730-viktor-yuschenko-i-ternopil
3. Бюро по Демократичним Інститутам та Правам Людини. Заключний звіт ОБСЄ/БДПЛ Парламентські вибори 31 березня 2002 року Україна. Варшава, 27 травня 2002. 35 с.
4. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. Народний депутат України IV скликання Ющенко Віктор Андрійович: переходи по фракціях; посади протягом скликання; депутатські запити; законотворча діяльність; голосування депутата; реєстрація депутата за допомогою електронної системи; письмова реєстрація депутата; хронологія виступів депутата. Київ [електронний ресурс]: <https://itd.rada.gov.ua/mps/info/expage/5505/5>
5. Галаур С. Спільна історія – спільна скорбота. Урядовий кур’єр. Вип № 112. Київ, 22 червня 2000 року. С. 2.
6. Галімов А. А., Ющенко В. А. Віктор Ющенко: Отруєння, зустрічі з Путіним, чому обрав прем’єром Януковича? // РЕАЛЬНА ІСТОРІЯ. Київ, 25 червня 2025 [електронний ресурс]: <https://youtu.be/A8I9YQp1tiw?si=2xNwsfMSH4V9IYuM>
7. Главком. Віктор Ющенко. Президент України (2005-2010). Київ [електронний ресурс]: glavcom.ua/columns/yuschenko.html

8. Голос Америки. Віктор Ющенко відвідав Одесу - 2004-05-28. Київ, 28 травня 2004 [електронний ресурс]: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-a-2004-05-28-4-1-87070662/227640.html>
9. Голос Америки. Ющенко: слідство у справі його отруєння завершено Київ, 7 вересня 2009 [електронний ресурс]: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2009-09-07-voa4-87013832/226518.html>
10. Горбунова О. 1999-2000: другий термін Президента Леоніда Кучми та «оксамитова революція» в парламенті // Голос України. Київ, 7 червня 2011 [електронний ресурс]: golos.com.ua/article/108976
11. Дерєпа А. Перевертень із Недригайлівки // Колокол України, 2004 [електронний ресурс]: protivyushenko.narod.ru/faktu-1.htm
12. Дерєпа А. Факт Ю : Бліц - нарис. Київ: Б.в., 2004. 112 с.
13. Державне інформаційне агентство України. За європейськими зразками. Урядовий кур'єр. Вип № 117. Київ, 1 липня 2000. С. 3.
14. Детектор медіа. Зміст політреклами-2002 свідчить про те, що суспільство змінилося. Київ, 20 травня 2002 [електронний ресурс]: detector.media/community/article/2178/2002-05-20-zmist-politreklamy-2002-svidchyt-pro-te-shcho-suspilstvo-zminylosya/
15. Джигун В. Дружні зустрічі на польській землі. Урядовий кур'єр. Вип. 160. Київ, 5 вересня 2000. С. 3.
16. Джигун В. Діалог в Москві вселяє впевненість. Урядовий кур'єр. Вип. 131. Київ, 21 липня 2000. С. 2.
17. Дорош С. Ющенко - почесний голова 'Народного Союзу 'Наша Україна' // BBC News Ukraine. Київ, 5 березня 2005 [електронний ресурс]: https://www.bbc.com/ukrainian/domestic/story/2005/03/050305_nasha_ukr_party
18. Дубовська М. Випала мені така доля... (Розмова з Олексою Ющенком) // УНІАН. Київ, 06 серпня 2007 [електронний ресурс]: unian.ua/culture/57603-vipala-meni-taka-dolya-rozmova-z-oleksoyu-yuschenkom.html

19. Еспресо. Чорновіл просив Ющенко піти в президенти ще в 1999 році, - Пинзеник. Київ, 31 березня 2018 [електронний ресурс]: https://espreso.tv/news/2018/03/31/chornovil_prosyv_yuschenka_pity_v_prezydenty_sche_1999_roku_pynzenyk

20. Єгорова В. Перша дружина Віктора Ющенко, Світлана, відмовляється давати інтерв'ю // tochka.net. Київ, 13 березня 2014 [електронний ресурс]: <https://glamurchik.tochka.net/ua/219536-pervaya-zhena-viktora-yushchenko-svetlana-otkazyvaetsya-davat-intervyu/>

21. Єфремов С. Віктор Ющенко - досьє, біографія, кар'єра і скандали // dsnews.ua. Київ, 03 червня 2021 [електронний ресурс]: dsnews.ua/ukr/dosie/viktor-yushchenko-03062021-427087#section-33

22. Жук Ю. Україна: час втрачених можливостей. Універсум. Львів, 2004 [електронний ресурс]: universum.lviv.ua/magazines/universum/2004/3/chas.html

23. Золотарьова Я. Історія виборів: 2010 року в другий тур виборів Президента України вперше вийшла жінка. // ОПОРА. Київ, 07 травня 2021 [електронний ресурс]: <https://opora.ua.org/vybory/istoriia-viboriv-u-2010-rotsi-u-drugii-tur-viboriv-prezidenta-ukrayini-vpershe-viishla-zhinka-23066>

24. Інститут політики. Оцінка діяльності уряду Віктора Ющенко в контексті виконання програми "Реформи Заради Добробуту". Київ, 2001 [електронний ресурс]: polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc03-2001-03

25. Інститут політики. Верховна Рада України четвертого скликання: структура і перспективи діяльності. Київ, 2002 [електронний ресурс]: <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc12-2002-03>

26. Інформаційний портал Сумської міської ради. СТЕЛЬМАХ Володимир Семенович. Суми: Сумська міська рада, 09 грудня 2014 [електронний ресурс]: smr.gov.ua/uk/misto/pro-sumchan/pochesni-gromadyani-mista/501-pochesni-hromadiany-mista-sumy-1994-2013-rr/308-stelmakh-volodimir-semenovich.html

27. Історична правда. Документи КДБ свідчать: вчитель Андрій Ющенко співпрацював з ОУН. Київ, 17 грудня 2010 [електронний ресурс]: istpravda.com.ua/digest/2010/12/17/9429/

28. Історична правда. Ющенко давно знав, що його батько співпрацював з ОУН. Київ, 14 січня 2011 [електронний ресурс]: istpravda.com.ua/short/2011/01/14/14696/

29. Кореспондент. Ющенко може виявитися нащадком Мазепи. Київ, 6 грудня 2009 [електронний ресурс]: ua.korrespondent.net/ukraine/1024586-yushchenko-mozhe-viyavitisya-nashchadkom-mazepi

30. Корольок В. Віктор Ющенко: сходження на Голгофу // Голос України. Київ, 21 жовтня 2010 [електронний ресурс]: golos.com.ua/article/125944

31. Крайній І. Довголіття горян — у вогні // Україна Молода, 27 червня 2012. [електронний ресурс]: umoloda.kyiv.ua/number/2097/225/74727

32. Костина І. Виктор ющенко и михаил касьянов провели за столом переговоров более 10 часов // Факти, 12 квітня 2001 [електронний ресурс]: <https://fakty.ua/ru/95528-viktor-yucshenko-i-mihail-kasyanov-proveli-za-stolom-peregovorov-bolee-10-chasov>

33. Кузаков А. Ющенко вважає себе родичем Калнишевського // Народний оглядач, 14 липня 2007 [електронний ресурс]: ar25.org/article/yushchenko-vvazhaye-sebe-rodychem-kalnyshevskogo.html

34. Кучма Л. Д. Указ президента України Про грошову реформу в Україні // Офіційний портал Верховної Ради України. Київ, 25 серпня 1996 [електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/762/96#Text>

35. Лавренюк С. 2001—2002 рр.: парламентські вибори, акція «Повстань, Україно!» та візит Папи Римського // Голос України. Київ, 26 липня 2011 [електронний ресурс]: golos.com.ua/article/105323

36. Лещенко С. Історія, яка не стала "справою Ющенка" // Українська правда. Київ, 21 січня 2010 [електронний ресурс]: pravda.com.ua/articles/2010/01/21/4650769/

37. ЛІГА.net. Віктор Ющенко: фото, біографія, досьє. Київ, 06 Вересня 2017 [електронний ресурс]: file.liga.net/ua/persons/viktor-ushenko

38. Михайлиця В. Г. Назустріч новим викликам // Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2016 [електронний ресурс]: wunu.edu.ua/news/9914-nazustrich-novym-vyklykam.html

39. Міністерство фінансів України. Ітоги дня 25.02.2010. Київ, 25 лютого 2010 [електронний ресурс]: <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/2010-02-25/>

40. Музей Голодомору. Хоружівка, Недригайлівський район, Сумська область [електронний ресурс]: map.memorialholodomor.org.ua/map/769/

41. НАСПРАВДІ. Ідейна платформа Віктора Ющенка в запитаннях і відповідях. Стенограма дебатів між Віктором Ющенком і Віктором Януковичем 15 листопада 2004 року [електронний ресурс]: naspravdi.org/stenohrama-debativ/

42. Остролуцька Л. Партнерство без перешкод. Урядовий кур'єр. Вип. № 13. Київ, 25 січня 2000. С. 2.

43. Отт М., Надельнюк О. Кадри вирішують все. Хто з президентів України провів найглибшу кадрову «чистку»? Аналіз 18 000 указів. // Vox Ukraine. Київ [електронний ресурс]: <https://voxukraine.org/longreads/ukazy/index.html>

44. Офіційний портал Верховної Ради України. Всі документи (4 лютого 2005 р.) — 63 документи. Київ, 2005 [електронний ресурс]: zakon.rada.gov.ua/laws/main/a20050204

45. Офіційний портал Верховної Ради України. Універсал національної єдності. Київ, 3 серпня 2006 [електронний ресурс]: zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0010100-06#Text

46. Петрушенко М. Відновити “Хортицю” всеукраїнською толокою. Урядовий кур'єр. Вип. № 83. Київ, 11 травня 2000. С. 6.

47. Пилипенко І. Наша Україна. Партія третього президента України Віктора Ющенка // Парламент.уа. Київ [електронний ресурс]: <https://parlament.ua/politi-cal-parties-ukraine/nasha-ukraina/#istoriya-stvorenniya-2>

48. П'ятаченко С. В. Упоряд. Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців: Збірник матеріалів. Книга 2. Суми: Видавництво «МакДен», 2008. 184 с.

49. Радіо свобода. Віктор Ющенко звітує: “Я проводжу одну політику: проукраїнську і цим пишаюсь”. Київ, 17 квітня 2001 [електронний ресурс]: radiosvoboda.org/a/874008.html

50. Радіо свобода. Ющенко привітав Януковича з обранням і готує інавгурацію. Київ, 20 лютого 2010 [електронний ресурс]: radiosvoboda.org/a/1963666.html

51. Радіо свобода. Ющенко Віктор Андрійович. Київ, 01 липня 2004 [електронний ресурс]: radiosvoboda.org/a/918018.html

52. РБК Україна. В.Ющенко присвоїв гендиректорові “Нібулона” О. Вадатурському звання Герой України. Київ, 16 листопада 2007 [електронний ресурс]:

https://www.rbc.ua/ukr/news/v_yushchenko_prisvoil_gendirektoru_nibulona_a_vadaturskomu_zvanie_geroy_ukrainy_1195223456

53. Родовід. Андрій Андрійович Ющенко нар. 10 квітня 1919 пом. 1992 [електронний ресурс]: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:78478>

54. Родовід. Варвара Тимофіївна Черненко (Ющенко) нар. 27 листопада 1918 пом. 31 січня 2005. [електронний ресурс]: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:78484>

55. Родовід. Віктор Андрійович Ющенко нар. 23 лютого 1954. [електронний ресурс]: <https://uk.rodovid.org/wk/Запис:78477>

56. Руденко С. Ющенко Петро // ДОСЬЄ. Київ, 08 січня 2007 [електронний ресурс]: rudenko.kiev.ua/persons/yushenkor-1

57. Сало І., Бірюков А. Удосконалення технології електронного документообігу // Бондар В. О. Вісник Національного банку України. Вип. 4. Київ, 1999. С. 29-31.

58. Серов І. Випы в армии: Ющенко служил в пустыне, а Чечетов — на коне // Сегодня, 26 березня 2014 [електронний ресурс]: ukraine.segodnya.ua/ukraine/vipy-v-armii-yushchenko-sluzhil-v-pustyne-a-chechetov-na-kone-505296.html

59. Скорик М. Сім втеч із пекла // Україна Молода, 08 травня 2004 [електронний ресурс]: umoloda.kyiv.ua/number/175/171/6039/

60. Слово і діло. Ющенко Віктор Андрійович. Досьє. Київ [електронний ресурс]: slovoidilo.ua/persony/yushchenko-viktor-andriiovych

61. ТАБЛОІD. В молодості Ющенко не вмів цілуватися, але співав непогано. Київ, 25 січня 2007 [електронний ресурс]: tabloid.pravda.com.ua/person/471e00e9d3464/

62. ТАБЛОІD. Перша дружина Ющенка ходить в усьому чорному. Андрій вважає, що його батьки подуріли. Київ, 21 травня 2006 [електронний ресурс]: tabloid.pravda.com.ua/person/471e04270aead/

63. ТАБЛОІD. Як Віктора Ющенка кусали бджоли, а він різав і ледь не плакав. Київ, 28 березня 2011 [електронний ресурс]: tabloid.pravda.com.ua/lounge/4d903855cсе6a/

64. Татарчук. Репутацію батька Ющенко врятовано // Архіви Форумів Майдану, 05 грудня 2008 [електронний ресурс]: maidan.org.ua/arch/arch2008/1210619178.html

65. Терещук Г. Вікторові Ющенку присвоїли звання почесного доктора Тернопільського державного економічного університету. // Радіо Свобода. Україна, 30 травня 2005 [електронний ресурс]: radiosvoboda.org/a/930920.html

66. Українська правда. Крымские татары готовятся вступить в блок Ющенко "Наша Украина". Київ, 26 липня 2001 [електронний ресурс]: pravda.com.ua/rus/news/2001/07/27/4362206/

67. Українська правда. Перед ювілеєм Ющенко згадав, як служив на кордоні з Туреччиною і варив юшку зі снігу. Київ, 23 лютого 2004 [електронний ресурс]: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/02/23/2998245/>

68. Українська правда. Передвиборча програма Ющенко. Повний текст. Київ, 9 липня 2004 [електронний ресурс]: pravda.com.ua/news/2004/07/9/3001064/

69. Українська правда. Програма блоку "Наша Україна": "не вчить яблуню родити, краще відженить від неї свиней". Київ, 16 січня 2002 [електронний ресурс]: pravda.com.ua/news/2002/01/16/2986370/

70. Українська правда. Ющенко святкував день народження в ірландському пабі. Жванія подарував йому каску. Київ, 25 лютого 2005 [електронний ресурс]: pravda.com.ua/news/2005/02/25/3007429/

2000. Урядовий кур'єр. Перед засіданням у Брюсселі. Вип. № 87. Київ, 17 травня С. 3.

71. Урядовий кур'єр. Про доповнення Правил обчислення загального трудового стажу для призначення працівникам допомоги по тимчасовій непрацездатності. Постанова від 24 квітня 2000 р. № 697. Вип. № 87. Київ, 17 травня 2000. С. 6.

72. Урядовий кур'єр. Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газового конденсату, скрапленого газу та вугілля. Постанова від 4 квітня 2000 р. № 699. Київ, 17 травня 2000. С. 10.

73. Урядовий кур'єр. Про затвердження Порядку визначення розміру допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю та пологами суб'єктам підприємницької діяльності - фізичним особам, які обрали спрощену систему оподаткування. Постанова від 24 квітня 2000 р. № 698. Вип. № 91. Київ, 23 травня 2000. С. 9.

74. Хоменко С. Іван Плющ: важковаговик, який змушував посміхатись // BBC News Україна. Київ, 26 червня 2014 [електронний ресурс]: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/06/140626_pliushch_obit_sx

75. Центральна виборча комісія України. Список кандидатів від виборчого Блоку політичних партій “Блок Віктора Ющенка “Наша Україна” на чергові вибори 31.03.2002. Київ, 2002 [електронний ресурс]: cvk.gov.ua/pls/vnd2002/webproc8v39c32.html?kodvib=400&kodpart=194

2000. Чепіжко В. Енергоринок діє // Урядовий кур’єр. Вип № 86. Київ, 16 травня С. 2.

76. Чернік І. Походи за гривнями // Веселовський О. О. Вісник Національного банку України. Вип. 4. Київ, 1996. С. 56-59.

77. Шевчук С., Шуфрич Н. Гексоген під штабом Ющенка. Теракт, який міг змінити хід історії України // Українська правда. Київ, 26 червня 2006 [електронний ресурс]: pravda.com.ua/rus/articles/2006/06/26/4401325/

78. Ющенко В. А. Вісюник І. Віктор Ющенко: Вірю в Україну: Із практики громадської та політичної діяльності Віктора Ющенка. Дрогобич: Коло, 2004. 89с.

79. Ющенко В. А. Недержавні таємниці: нотатки на берегах пам’яті. Харків: Фоліо, 2014. 512 с.

80. Ющенко В. А. Передвиборна програма кандидата на пост Президента України Ющенка Віктора Андрійовича. Київ: Центральна виборча комісія України, 2009. 6 с.

81. Ющенко В. А. Справжня пристрасть. Як я став головою Нацбанку // Главком. Київ, 19 жовтня 2021 [електронний ресурс]: glavcom.ua/columns/yuschenko/spravzhnya-pristrast-yak-ya-stav-golovoyu-nacbanku-792080.html

82. Datatowel.in.ua. Парламентські вибори 2002. Результати голосування у багатомандатному виборчому окрузі. Київ, 2002 [електронний ресурс]: datatowel.in.ua/elections/parliamentary2002

83. Datatowel.in.ua. Парламентські вибори 2007. Результати голосування у багатомандатному виборчому окрузі. Київ, 2007 [електронний ресурс]: <https://datatowel.in.ua/elections/parliamentary2007>

84. Datatowel.in.ua. Президентські вибори 2010. Перший тур. Київ, 2010
[електронний ресурс]: <https://datatowel.in.ua/elections/presidential2010>

85. LB.ua. Ющенко Віктор Андрійович - Досьє. Київ, 08.06.2015
[електронний ресурс]: lb.ua/file/person/1314_yushchenko_viktor_andriyovich.html

86. Ukraine Elections. Политическая партия “Наша Украина” - Ukraine-Elections.com.ua. Київ, 2012 [електронний ресурс]: ukraine-elections.com.ua/parties/politicheskaya_partiya/nasha-ukraina

87. ZAXID.NET. Батько Ющенка співпрацював з бандерівцями, – історик. Львів, 24 грудня 2010 [електронний ресурс]: zaxid.net/batko_viktora_yushhenka_spivpratsyuvav_z_banderivtsyami_istorik_n11_19347

88. 20 хвилин. “Тут жив Вітя Ющенко” // Тернопіль, 25 травня 2005
[електронний ресурс]: te.20minut.ua/Podii/tut-zhiv-vitya-yuschenko-26026.html

ЛІТЕРАТУРА

89. Антонюк С. Л. Основні тенденції історико-культурного відродження в Україні, 2005–2010 рр. // Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. № 2. 2020. № 2. С. 70-76.

90. Артюшенко І. А. Умови та наслідки антикорупційної діяльності. Верховної Ради України (1994 – 2018 рр.). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Запоріжжя: Запорізький нац. університет, 2021. 243 с.

91. Артимишин П. І. Помаранчева революція в Україні і Росія (до питання наявності чинника під час українських президентських виборів 2004 року) // З історії західноукраїнських земель. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2017. С. 179-200.

92. Артьомов, І., Черевко, І. Українсько-російські відносини 1992-2020 рр.: зовнішньополітичний аспект // Геополітика України: історія і сучасність : збірник наукових праць № Вип. 1. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2020. С. 27-40.

93. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції // Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 23. Київ: Інститут історії НАН України 2013. С. 377-400.

94. Боряк Г. В., Головка В. В., Даниленко В. М., Кульчицький С. В., Майборода О. М. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. Київ: Ніка-Центр, 2016. 796 с.

95. Васишин С. Ю. Українсько-білоруські відносини (1991–2014 рр.). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2019. 298 с.

96. Васільєва О.С. Релігійна політика президента України Віктора Ющенка. (2005-2010 рр.) // Історія України. Том 33. Стрий: Стрийський фаховий коледж Львівського національного університету природокористування, 2024. С. 7-12

97. Вегеш М. М. Віктор Ющенко в оцінці сучасників // Якою ми бачимо нову Україну (Політичні замітки про минуле і майбутнє українського народу). Ужгород : Вісник Карпат, 2004. С. 3-8.

98. Вегеш М. М. Міркування про родинні традиції, мораль і політику // Якою ми бачимо нову Україну (Політичні замітки про минуле і майбутнє українського народу). Ужгород : Вісник Карпат, 2004. 16-22 с.

99. Віднянський С.В., Горенко О.М., Мартинов А.Ю., Піскіжова В.В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2004-2007). Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 394 с.

100. Гай-Нижник П. Українсько-російські міждержавні взаємини за президентства В. Ющенка (2004–2010 рр.): погляд з недавнього минулого Вип. 126 (№11). Київ: Гілея, 2017. С. 448-456.

101. Галушко О. В. Розвиток українсько-російських торговельно-економічних відносин (1991–2010 рр.) // Проблеми міжнародних відносин:

Збірник наукових праць. Вип. 1. Київ: Київський міжнародний університет, 2010. С. 160-172.

102. Гвоздков С. Ставлення США і Росії до проблеми вступу України в НАТО. Етнічна історія народів Європи. № 45. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. С. 117-123.

103. Гейць В. М., Даниленко А. І., Жулинський М. Г., Лібанова Е. М., Онищенко О. С. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь. Київ: Національна академія наук України, 2009. 687 с.

104. Гергал Д. В. Діяльність громадських молодіжних організацій в суспільно-політичному розвитку України у 1999-2014 роках. Кваліфікаційна праця на правах рукопису. Одеса: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2023. 60 с.

105. Гладенко В. М. Україно-американські відносини в контексті євроатлантичної інтеграції // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць Вип. 107, ч. 2. Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2012. С. 72–77.

106. Головка В. В. Випробування демократією (2005—2010) // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2. НАН України. Інститут історії України. Київ: “Наукова думка”, 2019. [електронний ресурс]: <http://www.history.org.ua/?termin=2.19.%209>

107. Головка В.В. ОЛІГАРХІЧНА ЕКОНОМІКА (2005–2010) // Енциклопедія історії України: Україна—Українці. Кн. 2. НАН України. Інститут історії України. Київ: “Наукова думка”, 2019. [електронний ресурс]: <http://www.history.org.ua/?termin=2.19.10>

108. Головка В. В. Українські фінансово-промислові групи в модернізаційних процесах 1991–2009 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 2012. 416 с.

109. Гурак І. Ф. Україна на шляху до ЄС в часи президенства Віктора Ющенка: період "втрачених можливостей" чи поміркований поступ у складних геополітичних обставинах?. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип. 2. Київ, 2019. С. 281-298.

110. Демедюк Ю. Г. Православні церкви України у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях 1991-2010 років: інституалізаційний та громадсько-політичні аспекти. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Київ: Київський університет ім. Грінченка Б. Д., 2020. 292.

111. Денисенко В. І. Віктор Янукович під час Помаранчевої революції та за президентства Віктора Ющенка (2004-2009 рр.) // Zaporizhzhia Historical Review 2021. Вип. 4. № 56. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. С. 159-173.

112. Каденюк О.С. Аграрна Історія України (з найдавніших часів до сьогодення). Навчальний підручник для студентів вищих навчальних закладів аграрної освіти. Кам'янець-Подільський: Подільський державний агротехнічний університет, 2018. 310 с.

113. Касьянов Г. Економіка перехідної доби (1991–2010) // Економічна історія України: Історико-економічне дослідження : в 2 т. Том 2. НАН України, Ін-т історії України. Київ: Ніка-Центр, 2011. С. 521-566.

114. Касьянов Г. Украина 1991-2007 : очерки новейшей истории. Київ: Наш час, 2008. 480 с.

115. Козюк В. В., Родіонова Л. А., Длугопольський О. В. Історія економіки та економічної думки : підручник. Тернопіль : Тернопільський національний економічний університет, 2015 792 с.

116. Комнат Л. А. Створення Віктором Ющенком політичного блоку "Наша Україна" // Інтелігенція і влада. Вип. 33. Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2015. С. 201-210.

117. Комнат Л. А. Сходження Ющенко на політичний “олімп” влади // Інтелігенція і влада. Вип. 31. Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2014. С. 292-299.

118. Кульчицький С. В., Парахонський Б. О., Литвин В. М, Смолій В. А. Україна і Росія в історичній ретроспективі.: нариси в 3 томах. Том 3: Новітній український державотворчий процес. НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наукова думка, 2004. 325 с.

119. Кульчицький С. В. Помаранчева революція. Київ: Генеза, 2005. 368 с.

120. Курт Г., Кемпе І., Андрійко В. І. Президентські вибори та Помаранчева революція: вплив на трансформаційні процеси в Україні. Фонд ім. Фрідріха Еберта. Київ: Заповіт, 2005. 148 с.

121. Литвин В. М, Смолій В. А. Україна крізь віки : в 15 томах. НАН України, Ін-т історії України. Том 14 : Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). Київ : Альтернативи, 2000. 359 с.

122. Любарець А. В. Політика пам'яті щодо радянської спадщини в Україні (2005-2015 рр.). Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Київ: Національна академія наук. 2017. 209 с.

123. Мороз Н. О. Становлення громадянського суспільства незалежної України (1991 – 2010 рр.). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Миколаїв: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2018. 241 с.

124. Офіцинський Р. А. Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності (На матеріалах періодики Заходу). Київ: Інститут історії України НАН України . Ужгород: Гражда, 2005. 468 с.

125. Перевезій В. Політична участь релігійних організацій як фактор конфліктованості релігійного середовища (на прикладі виборчої кампанії 2006 р.) // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип. 33. Київ, 2007. Вип. 33. С. 154-171.

126. Пирогов Д. А. Стан і перспективи розвитку українського банківського Сектору // Магістеріум. Випуск 44. Економічні студії. Київ: Національний Університет Києво-Могилянська академія, 2011. С. 66-70.

127. Прийдун С. В. Зовнішня політика України за В. А. Ющенко : 2005–2010 // Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Вип. 33. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка 2013. С. 8-12.

128. Прийдун С. В. Трансформація зовнішньої політики України: європейсько-атлантичний аспект (1991–2015). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2019. 302 с.

129. Ткач Д. І. Місце і роль Президента у зовнішній політиці України: психоаналітичне та візуально-психологічне портретування: монографія. Київ: ВНЗ “Університет економіки та права “КРОК”, 2020. 293 с.

130. Репетиторський центр при фізико-технічному факультеті ХНУ ім. В. Н. Каразіна Коли ввели ЗНО в Україні: Історія та Еволюція Освітньої Реформи. Харків [електронний ресурс]: <https://www.ftf-school.com/koly-vvely-zno/>

131. Реутський В. А. Державницька діяльність Віктора Андрійовича Ющенко, направлена на визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом українського народу // Інтелігенція і влада. Вип. 42. Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2020. С. 129-136.

132. Реутський В. А. Ініціатива В. Ющенко щодо отримання автокефалії для Української православної церкви // Президенти України і колектив кафедри. Серія: “Мемуари професора”: кн. восьма. Одеса: Прес-кур’єр, 2020. С. 182-184.

133. Рябцев Г. Л., Брайченко О. Д. Державне управління у сфері паливно-енергетичного комплексу : навч. посіб. Київ: Національна академія державного управління при Президентіві України, 2013. 48 с.

134. Секо Я., Алексієвець М. Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності // Україна–Європа–Світ :

міжнародний збірник наукових праць : 25-ій річниці Незалежності України присвячено. Вип. 17. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2016 . С. 34–49.

135. Сердюк Н. П. Еволюція формування “складних” україно-російських відносин у процесі становлення української державності // Наука та освіта новий вимір. Вип. 146. 2017. С. 28-32.

136. Смаглій, К. Патрон-клієнтарні зв'язки та президентські вибори 2004 р. // Україна Модерна. Вип. 10. Торонто: Університет Торонто, 2006. С. 140-158.

137. Солодовник В. «Магнати краси і добра» (знамениті підприємці) // Герої та знаменитості в українській культурі. Київ: УЦКД, 1999. С. 285-310.

138. Федоренко Я. А. Суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення в сільському господарстві України доби незалежності. Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2016. 458 с.

139. Хільчевський В. К. Біломоро-Балтський канал // Велика українська енциклопедія, 2021 [електронний ресурс]: https://vue.gov.ua/Біломорсько-Балтійський_канал

140. Хмара М. П. Хрономаркери економічного розвитку незалежної України // Велика українська енциклопедія. [електронний ресурс]: vue.gov.ua/Хрономаркери_економічного_розвитку_незалежної_України

141. Шабала Я. М. Аграрні реформи на Волині у ХХ - на початку ХХІ ст.: передумови, перебіг та наслідки Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Б. Ю. Федьковича, 2013. 445 с.

142. Шевчук Г., Трач Н. Мовна політика після Помаранчевої революції // Магістеріум. Вип. 37 : Мовознавчі студії. Київ: Національний університет Києво-Могилянська академія, 2009. С. 97-104.

143. Яремчук В. Д. Наша Україна // Енциклопедія Сучасної України НАН України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-70948>